

Út az ÖKOISKOLA felé

Módszertani segédanyag
és **útmutató** leendő
ökoiskoláknak

ÖKOISKOLA

SH/4/5

Zöld Óvoda-, Ökoiskola
programok kiszélesítése

OKTATÁSKUTATÓ
ÉS FEJLESZTŐ
— INTÉZET

Szerkesztette:

Könczey Réka, dr. Szabó Mária, dr. Varga Attila

Szerzők:

Tóthné Timár-Geng Csilla, Pálffyné Nagy Éva, Molnár Zoltán,
Lendvai Józsefné, a KOKOSZ OFK szakértői

Fejezetenként:

Tóthné Timár-Geng Csilla: 1.5.–1.5.1.3., 1.5.3.–2.1.2., 2.2.3.
Pálffyné Nagy Éva: 1.–1.4., 1.5.1.4.–1.5.2.2., 2.2., 2.2.2., 2.3.
Molnár Zoltán: 2.2.1, 3.
Lendvai Józsefné: 2.2.4.

Szakmai lektor:

dr. Vásárhelyi Judit

Olvasószerkesztők:

dr. Vásárhelyi Judit, Juhász Zsuzsanna és Gyimesné Szekeres Ágnes

Tervezés és nyomdai előkészítés:

WOW Stúdió Kft., www.wowstudio.hu

Nyomda:

Komáromi Nyomda és Kiadó Kft., <http://www.komarominyomda.hu/>

A kiadvány a forrás pontos megjelölésével szabadon idézhető. A hivatkozás javasolt formája: adott fejezetre hivatkozás esetén: Szerző: Fejezetcím [in: Út az ökoiskola felé – módszertani segédanyag és útmutató leendő ökoiskoláknak. Szerkesztők: Könczey R., Szabó M., Varga A., Szerzők: Tóthné Timár-Geng Cs., Pálffyné Nagy É., Molnár Z., Lendvai J. Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, 2016, Budapest.]

teljes kiadványra hivatkozás esetén: Út az ökoiskola felé – módszertani segédanyag és útmutató leendő ökoiskoláknak. Szerkesztők: Könczey R., Szabó M., Varga A., Szerzők: Tóthné Timár-Geng Cs., Pálffyné Nagy É., Molnár Z., Lendvai J. Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, 2016, Budapest.

© Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, 2014, 2016

© [szerkesztők:] Könczey R., Szabó M., Varga A.; [szerzők:] Tóthné Timár-Geng Cs., Pálffyné Nagy É., Molnár Z., Lendvai J., 2014, 2016

A kiadvány fényképei a szerzők, illetve az iskolák tanárainak fotói.
A hátsó belső borító térképét Tóth Attila készítette.

ISBN 978-963-436-000-1

Második kiadás, 2016

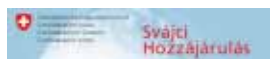
Kiadja az Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet
1143 Budapest, Szobránc utca 6-8.

www.ofi.hu

Felelős kiadó:

dr. Kaposi József

az Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet megbízott főigazgatója

A projekt és a kiadvány a Svájci-Magyar Együttműködési Program támogatásával valósult meg.
www.svajcihozzajarulas.hu, www.szpi.hu

A projekt Szakértői Tanácsadó Testülete a 2. kiadás kézirat lezárása idején:
Kovács Lászlóné [FM], prof. Mika János [EKF], Sarinay Zoltán [EMMI].

A támogatást köszönjük!

Út az
ÖKOISKOLA felé

Módszertani segédanyag
és **útmutató** leendő
ökoiskoláknak

Második kiadás

Oktatóskutató és Fejlesztő Intézet

Budapest, 2016

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
1. Elméleti alapok, pedagógiai megközelítésmód	5
1.1. A fenntarthatóságra nevelés joga	5
1.2. A hazai ökoiskolai hálózat kialakulásának előzményei	8
1.3. Az ökoiskola hálózat története	9
1.4. A fenntarthatóságra nevelés tartalmi keretei	11
1.5. Ökoiskola Magyarországon	12
1.5.1. Intézményszintű megközelítés	13
1.5.2. Az ökoiskolai tevékenységek szerepe a tanulók kompetenciáinak erősítésében	21
1.5.3. A pedagógiai szemléletmód fenntarthatósági fókusza az ökoiskolákban	26
1.5.4. Konstruktivista pedagógia az ökoiskolában	27
1.5.5. Az otthoni tevékenységek összekapcsolása az intézményi lehetőségekkel	30
2. Gyakorlati útmutató	32
2.1. A jó Ökoiskola Címpályázat elkészítése	32
2.1.1. Az Ökoiskola program és pályázati rendszer	34
2.1.2. A pályázatírás lépései	34
2.1.3. A címpályázat leggyakoribb buktatói, kérdései, és a válaszok	43
2.2. Ökoiskolai jó gyakorlatok, minták	45
2.2.1. Falusi általános iskola	47
2.2.2. Kisvárosi középiskola	53
2.2.3. Fővárosi lakótelepi általános iskola és gimnázium	59
2.2.4. Szakképző intézmény, szakiskola	66
3. Továbblépést segítő ajánlások, adatbázisok	72
3.1. Szervezetek	72
3.2. Szakemberek	73
3.3. Hálózati programok	73
3.4. Képzések	74
3.5. Pályázatok	76
3.6. Szponzoráció	77
3.7. Honlapok, internetes adatbázis	77
3.8. Kiadványok, online és könyvtári szakirodalom	79

Bevezetés

Környezetünk megfelelő állapota a jelen és a jövő nemzedékek alapvető életfeltétele. Minősége határozza meg a benne élők élettartamát és az életük minőségét is. Viselkedésünk, egymáshoz való viszonyunk is más rendezett, egészséges környezetben, mint amikor zaj, szennyeződés, sivár táj és szemét vesz körül minket. A levegő, a víz és a talaj szennyezettsége folytán lassan, észrevétlenül mérgeződünk. Időről-időre értetlenül állunk egy-egy környezeti tragédia előtt. Tapasztaljuk, hogy annak elemzői, és a kárenyhítésben részt vállalók távol keresik a hasonló esetek elkerülésének kulcsát attól, amit környezetvédelemnek, az erőforrások fenntartható használatának és a kockázatok tervszerű mérséklésének nevezünk.

Amióta környezetünk megannyi elemében tapasztaljuk a romlást, ráébredtünk, hogy a környezet voltaképpen érték, amit védenünk kell. De védeni csak azt tudjuk, amit ismerünk! Sőt, ismereteket kell szereznünk és átadnunk arról is, hogy miként őrizzük meg ezt az értéket.

A környezeti nevelés nemzetközi és hazai szinten is izgalmas, a kihívásokhoz gyorsan alkalmazkodó pedagógiai terület. Jó ökoiskolának lenni! – valljuk nagyon sokan, mert hasonlóan érző és gondolkodó közösséghez, hálózathoz tartozunk, mert a fenntarthatóságra neveléssel a tanulókon keresztül a szülők gondolkodásmódját is formáljuk, és ez nagyon fontos minden környezeti nevelőnek.

Az *Út az Ökoiskola felé* című útmutató szerzői a Környezet- és Természetvédelmi Oktatóközpontok Országos Szövetsége (KOKOSZ) szakértői, akik nyilvános közbeszerzési eljárás keretében nyerték el a feladatot. Az útmutatót olyan pedagógusok írták, akik eddigi pályájuk során végigmentek azon az úton, mely az intézményük ökoiskolává válásához vezetett. Miért tették meg ezeket a lépéseket? Meggyőződésből, belátásból, szemléletük megváltozása, esetleg a környezetük támogató segítsége miatt vagy egy civil szervezet hatására? Esetleg egy környezeti katasztrófa lehetősége gondolkoztatta el őket? Melyikük, miért tartja fontosnak a fenntarthatóságra nevelést? Ezek a kérdések bárkiben felmerülhetnek, de az biztos, hogy a szerzők ma sok más társukkal együtt elkötelezett környezeti nevelők. Életükben fontos szerepet tölt be ez a tevékenység. Nagy öröm, hogy egyre több pedagógusnak fontos a fenntarthatóságra nevelés, egyre több iskola vállalja magát ökoiskolának, és **pályázza meg az Ökoiskola címet**.

Ebben a kiadványban áttekintjük az ökoiskola mozgalom történetét, eredményeit, foglalkozunk a környezeti nevelés jogszabályi és elméleti hátterével. A legfontosabb azonban, hogy **az útmutató gyakorlati segítséget nyújt a pályázat elkészítéséhez**. Bemutat több, már működő jó gyakorlatot, válaszol a felmerülő kérdésekre, adatbázisokat, szakirodalmat ad, és egyéb segítséget is nyújt az érdeklődőknek.

A kiadvány az Oktatókutató és Fejlesztő Intézetben (OFI) megvalósuló, Zöld Óvoda-, Ökoiskola programok kiszélesítése című (SH/4/5 kódszámú) projekt keretében jött létre, a Svájci Szövetségi Tanács Hozzájárulása és a Magyar Állam társfinanszírozása, azaz a Svájci-Magyar Együttműködési Program révén. A projekt céljai a gyerekek, diákok környezettudatosságának erősítése, a környezeti nevelési tevékenységek színvonalának növelése és a Natura 2000 területek ismertségének növelése.

Jelen útmutató az iskoláknak szól, azonban hivatkozik a Zöld Óvodákra mint az ökoiskolák beiskolázási partnereire, települési akciópartnereire és a fenntarthatóságra nevelésben szakmai partnereire is. Érdeklődő Olvasóink számára elérhető a *Zöld Óvoda leszünk!* című módszertani segédanyag is.

1.1. A fenntarthatóságra nevelés joga

Az Egyesült Nemzetek Szervezete¹ a 2005–2014 közötti évtizedet a Fenntarthatóságra Nevelés Évtizedének² nyilvánította. A nemzetközi közösség egy teljes évtizedet szán annak a célnak az elérésére, hogy a nevelés és oktatás minden szintjét és formáját áthassák a fenntarthatóság alapelvei. A téma fontosságát mi sem jelzi jobban, mint hogy a fenntarthatóságra nevelés évtizede mellett mindössze két nevelési témájú évtizedet indított útjára az ENSZ: az Oktatást Mindenkinnek és az Írni-Olvasni Tudás Évtizedét, amelynek az a célja, hogy a Földön mindenkinek lehetősége legyen megtanulni írni és olvasni. Az ENSZ szerint tehát két alapvető kihívással néz ma szembe a nevelés és az oktatás. Meg kell tanítani mindenkit írni és olvasni, és fel kell készíteni arra, hogy tudatosan, építő módon tudjon hozzájárulni a fenntartható társadalom életéhez. Láthatjuk tehát, hogy a fenntarthatóságra nevelés ma már nem a nevelés, oktatás valamely szeletét vagy formáját írja le, hanem a nevelés, oktatás átfogó eszmerendszerét nyújtja.

A páneurópai régióban az ENSZ Európai Gazdasági Bizottsága az UNESCO-val együttműködve megalkotta és elfogadta a Tanulás a fenntarthatóságért stratégiát. A stratégia célja, hogy a fenntarthatóság elvei, céljai, módszerei, a minőségi élet végső soron etikai értékei jelenjenek meg életünk minden színterén, az iskolában, a munkahelyeken, otthon és a különböző közösségekben.

A 2012. évi Rio+20 ENSZ világkonferencia a környezeti neveléssel már mint fenntarthatóságra neveléssel foglalkozott. A világkonferenciára készülve az UNESCO az oktatás helyzetéről, valamint a jövőorientált oktatásra vonatkozó javaslatokról – hosszas felkészülés után, számos résztvevő segítségével – önálló anyagot tett le az ENSZ asztalára. Ezekről az UNESCO (en.unesco.org) honlapokon lehet tájékozódni. Az UNESCO szerint az oktatás az egyik legfontosabb eszköz a szegénység és a társadalmi egyenlőtlenség elleni harcban. A különböző készségek elsajátítása és a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos tudás megszerzése mind hozzájárulnak a fenntartható társadalmak létrehozásához. Az oktatásban két programot emelnek ki: az **EFA (Education for All, Oktatás Mindenkinnek)** program (2000–2015) céljai az emberi jogok tiszteletben tartására alapozó oktatás színvonalának javítása, a béke kultúrájára való nevelés, az innováció előmozdítása, az oktatásból kimaradó általános iskolás gyerekek integrálása, és a nemek közötti különbség megszüntetése. Az **ESD (Education for Sustainable Development, Tanulás a fenntarthatóságért)** legfontosabb elemei: a hagyományos és nem hagyományos képzési rendszerek újraorientálása, a fenntartható fejlődéshez kapcsolódó témák oktatása, az UNESCO tagállamokban a fenntartható fejlődés tanulásának a nemzeti programokba történő integrálása. Az UNESCO a Fenntarthatóságra Nevelés ENSZ Évtized (2005–2014) fő felelőseként a Riói konferenciára 2009-ben és 2014-ben is jelentést készített a fenntartható fejlődés tanulásáról.

Az Európai Unió Tanácsa,³ felismerve, hogy a következő évtizedekben több súlyos környezeti kérdéssel kell szembenézni, olyan intézkedések meghozatalára kérte fel a tagállamokat, amelyek biztosítják, hogy az oktatás a fenntarthatóságot szolgálja. A do-

1 Az ENSZ 57. közgyűlésének 59/237-es döntése: <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002166/216606e.pdf> (utolsó letöltés: 2016. március 24.); a Tbiliszi+35 konferencia záradokumentuma elérhető: https://cmsdata.iucn.org/downloads/tbilisi_story_komunike_small.pdf (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

2 Más fordításban: Tanulás a Fenntarthatóságért ENSZ Évtized, vagy Tanulás a Fenntartható Fejlődésért ENSZ Évtized, mely utóbbi fordítást a gyakran primér „gazdasági növekedés”-ként értelmezett fenntartható fejlődés fogalmi értelmezése miatt a kiadványban igyekszünk elkerülni (a szerk. megjegyzése).

3 Az Európai Unió Tanácsa 2010. november 19-i következtetései a fenntartható fejlődést szolgáló oktatásról: (2010/C 327/05) <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:327:0011:0014:HU:PDF> (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

kumentumban felsorolt teendők nagyrészt összecsengnek az ökoiskoláktól elvártakkal:

- a fenntarthatóság témája kerüljön be a tananyagokba,
- legyen fontos a pedagógusok és az őket segítő munkatársak „ökotudatossága”, amelyhez megfelelő képzéseket kell biztosítani,
- legyen multi- és interdiszciplináris együttműködés a pedagógusok között,
- az iskola működjön együtt a szülőkkel és a helyi szervezetekkel, és
- dolgozzanak „egész iskolás megközelítés” szerint.

Kiemelik, hogy az oktatási intézményeknek minden szinten maguknak is arra kell törekedniük, hogy fenntartható szervezetek legyenek, és példaként szolgáljanak a fenntartható fejlődés elveinek politikájukba és gyakorlatukba történő beépítése révén, nevezetesen azáltal, hogy energiát takarítanak meg, természeti erőforrások felhasználásával építkeznek és dolgoznak, valamint fenntartható beszerzési és fogyasztási politikát alakítanak ki.

Magyarország **Alaptörvénye** rögzíti a fenntarthatóság felé való átmenettel kapcsolatos alapvető értékeket, nevesítve a fenntartható fejlődés elvét is. A környezetvédelmi,⁴ az állatvédelmi⁵ és a hulladéktörvény⁶ már évekkel ezelőtt megfogalmazott olyan célokat, alapelveket és általános szabályokat, amelyek erősítik a társadalomban és az iskolákban is a fenntarthatóság megvalósulását. Erre épül a Nemzeti Környezetvédelmi Program tervezete is, amely az alapelvek között idéz az Alaptörvényből.

A 4. Nemzeti Környezetvédelmi Program 2015–2020 szövegében⁷ szereplő alapelvek is igen fontos területeket fogalmaznak meg az intézmények számára:

- „– A környezetvédelmi törvényben szereplő alapelvek, amelyek alapvetően a környezethasználat helyes módjára (elővigyázatosság, megelőzés, helyreállítás), a felelősség vállalására (a szennyező fizet), a közérdekből fakadóan az együttműködés és átláthatóság fontosságára hívják fel a figyelmet (tájékoztatás, nyilvánosság);
- a környezeti problémák, jelenségek, folyamatok összetettségéből eredően mind nagyobb teret kell kapnia a holisztikus megközelítésnek (összefüggések vizsgálata, hatásfolyamatok feltárása), az integráció elvének, valamint a rövid-, közép- és hosszú távú szempontok egyidejű figyelembevételének;
  - mivel a környezeti problémák megelőzése az egész társadalom támogatását igényli, ezért megkerülhetetlen a kidolgozás és a megvalósítás során a partnerség és a szubszidiaritás elve;
  - a területiség elvének érvényesítése, a fenntartható térhasználat, a kedvező területi hatások elősegítése és területi szinergia megvalósítása, a környezeti, társadalmi és gazdasági adottságokhoz illeszkedő, területileg differenciált beavatkozások kialakításának elve;
  - tekintettel arra, hogy az Alaptörvény értelmében „Magyarország elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez”, kiemelt figyelmet kell szentelni az esélyegyenlőség, a társadalmi igazságosság, valamint a nemzedéken belüli és nemzedékek közötti szolidaritás elvének; melyek egyúttal kapcsolódnak a helyi erőforrások fenntartható hasznosításának elvéhez, miszerint törekedni kell a közösségek szükségleteinek helyi szinten, helyi erőforrásokból történő kielégítésére, de egyben a helyi sajátosságok, sokszínűség, készletek védelmére is.”

4 http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99500053.TV (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

5 http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99800028.TV (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

6 http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200185.TV (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

7 27/2015. (VI. 17.) OGY határozat a 2015-2020 közötti időszakra szóló Nemzeti környezetvédelmi Programról, <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK15083.pdf> (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

A helyzetelemzéshez kapcsolódóan a Program három kiemelt célt fogalmaz meg: 1: az életminőség és az emberi egészség környezeti feltételeinek javítása; 2: természeti értékek és erőforrások védelme, fenntartható használata; 3: Az erőforrás-takarékosság és -hatékonyság javítása, a gazdaság zöldítése. A célok elérése érdekében minden területre intézkedéseket is sorol a tervezet. A program stratégiai eszközei között fogalmazza meg a környezettudatos szemlélet és gondolkodásmód erősítését, amely feladatot ad a köznevelési intézményeknek is.

A **Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégiát** a 18/2013. (III.28.) Országgyűlési Határozat fogalmazta meg, mely szintén iránymutató lehet az iskoláknak (ld. még 1.3. és 1.4. fejezetek).

A környezeti nevelés mindig alkalmazkodik az intézményesült **oktatás** aktuális kereiteihez. A következőkben röviden áttekintjük ezeket a kereteket. A magyar iskolák intézményi alapdokumentumait a 2012. évi CXXIV. törvénnyel módosított 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről⁸ (a továbbiakban: Nkt.), az intézmények működéséről szóló 20/2012 EMMI rendelet⁹ (a továbbiakban: EmmiR), a 110/2012 Kormányrendelet, a Nemzeti alaptanterv bevezetéséről melléklete (a továbbiakban: Nat)¹⁰ határozza meg. Az Nkt. és a rendeletek alapján készítik el az intézmények a nevelési-oktatási dokumentumait, amelyek jelenleg különböző mértékben tartalmazzák a környezeti és a fenntarthatóságra nevelés célrendszerét és pedagógiai, fejlesztési, módszertani feladatait. Az intézmény alapdokumentuma a Pedagógiai program (a továbbiakban: PP), melynek tartalmát az EmmiR 7. §-a szabályozza. Itt találjuk a (1) bekezdés bm) pontjában, hogy a **PP-ban** rögzíteni kell az egészségnevelési és környezeti nevelési elveket. A (4) bekezdésben pedig a hagyományostól eltérő oktatásszervezési lehetőségek szerepelnek, melyek közül a rendelet nevesíti a projektoktatást, és idesorolható az erdei iskola mint tanulásszervezési módszer.

A 2013/2014-es tanévtől minden általános iskolának „a nevelés-oktatást a délelőtti és délutáni tanítási időszakban olyan módon kell megszervezni, hogy a foglalkozások legalább tizenhat óráig tartsanak” (Nkt. 27. § (2) bekezdés). Az iskolákban így megnövekedett a tanórán kívüli foglalkozásokra fordítható időkeret, ami lehetőséget teremt az ökoiskolai programok nagyobb mértékű megvalósítására is. Az ökoiskolai programok továbbá teljes mértékben illeszthetők az egész napos iskolaként működő iskolák pedagógiai tevékenységrendszerébe is – ahol a tanórak és tanórán kívüli foglalkozások a délelőtti és délutáni időszáv között egyenletesen oszlanak el [Nkt. 27. §. (2)].

Az EmmiR, az Nkt. 25. §. (5) bekezdés és a tanulói jogok 46. § (3) bekezdés b) pontja rendelkeznek arról is, hogy a tanuló számára biztosítani kell a **biztonságos és egészséges környezetet** az Alaptörvénynek is megfelelően. Ha a pedagógusok meglátják a lehetőséget abban, hogy az intézmény működtetésével, adottságaival neveljenek, akkor ez is alapja lehetne (például büféválaszték, kerékpár tárolási lehetősége, megfelelő világítás, fűtés) a környezettudatosságra, fenntarthatóságra való nevelésnek.

A középfokú oktatásban az érettségi bizonyítvány kiadásának feltételeként megjelenik a **közösségi szolgálat** [Nkt. 6. § (4), először 2016 májusától], amelyet az EmmiR 133. §-a részletez. Ennek az (1) bekezdésében szerepel a területek között „e) a környezet- és természetvédelmi” tevékenység. Az iskoláknak tehát lehetőségük van az ilyen területeken működő intézményekkel, szervezetekkel is megállapodást kötni.

Az EmmiR 128. § rendelkezik az **egészségfejlesztés** feladatairól: táplálkozás, mozgás, szenvedélybetegségek megelőzése és a személyi higiéné.

8 http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100190.TV&celpara=#xcelparam (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

9 http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200020.EMM&celpara=#xcelparam (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

10 http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200110.KOR&celpara=#xcelparam (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

A 130. § külön foglalkozik az egészséges táplálkozással: a büfé és az automaták árukínálatánál be kell szerezni az egészségügyi szolgálat véleményét. Az iskolákban a hatályos jogszabályok alapján nem lehet egészségtelennek minősített (azaz az úgynevezett „chips-adó” hatálya alá tartozó) termékeket árulni (20/2012 (VIII.31) EMMI rendelet 129.§ (4). Az EmmiR 191/A. § (2) pontja nevesíti 2015. júniusától az **Ökoiskola Programot**, melynek megvalósulását a két érintett tárca közösen segíti.

1.2. A hazai ökoiskolai hálózat kialakulásának előzményei

Az érdeklődők az 1977-ben, Tbiliszi-ben rendezett UNESCO konferenciától a 2012. évi Rio+20 világkonferenciáig, valamint számos nemzet környezeti nevelési gyakorlatáról – beleértve az USA 1990-ben elfogadott önálló környezeti nevelési törvényét is –, hasznos információkat találhatnak az OFI (ofi.hu) és a Magyar Környezeti Nevelési Egyesület (mkne.hu) honlapján, valamint az Útmutató 3. fejezetében. Az ökoiskola program része ennek a nemzetközi folyamatnak.

Az ökoiskola hálózat az „Environmental School Initiatives”, azaz a Környezeti Iskolai Kezdeményezések nemzetközi hálózat (a továbbiakban: ENSI) minden tagországában azonos elvek és módszerek alapján alakult ki. Az ENSI az OECD égisze alatt kialakult decentralizált nemzetközi hálózat. Tagjai azon országok, amelyek a környezeti nevelésre és az iskolafejlesztésre vonatkozó elképzeléseiket, tapasztalataikat ki szeretnék cserélni, és szeretnék együttműködni a nemzetközi szinten. 1986 óta az ENSI olyan oktatási fejlesztéseket támogat, amelyek segítik a környezet megértését, a nemzetközi szintű kutatások és tapasztalatok cseréje révén aktívan közelítenek a tanításhoz, a tanuláshoz és az állampolgári neveléshez. Leglényegesebb tudományos alapelvük: azoknak az iskoláknak, tanároknak, tanárképzőknek, tanulóknak és kutatóknak a részvételét elnyerni, akiknek a figyelme az akció-kutatásra és a fenntartható fejlődésre irányul. 1996-ban elkészült az OECD ENSI magyarországi környezeti nevelésről szóló tanulmánya, amelynek megállapításai és javaslatai nagy hatással voltak az azóta eltelt időszak e területen lejátszódó folyamataira,¹¹ és amelyeket a fejezetben később mutatunk be.

Az ökoiskola hálózat kialakítása érdekében az ENSI helyi képviselői minden országban olyan iskolákat kerestek meg, amelyek már tevékenységeikben előzőleg megmutatták, hogy erősen elkötelezettek a környezeti nevelés terén. A hálózat építésének első szakaszában ezekkel az iskolákkal folyt intenzív munka, melynek során az alapelveket a helyi adottságokhoz igazították, és kidolgozták az iskolák zöldítését leginkább szolgáló módszereket. A következő fázisban a kidolgozott alapelveket és módszereket kipróbálták, és tovább finomították. Ebben a szakaszban határozták meg az ökoiskolák működési sajátosságait, kritériumait és indikátorait, ami a további iskolafejlesztések és a nemzetközi együttműködést megalapozó összehasonlító vizsgálódások szempontjából volt fontos.

A fellejtett ENSI-jelentés már 1996-ban megállapíthatta, hogy a környezeti nevelés a tanterv része lett Magyarországon. A Nat-ban keresztantervi területként szerepelt, de megjelent az egyes műveltségi tartalmakban is. Természetesen – sok más témával, nevelési területtel együtt – nagyon is iskola- és pedagógusfüggő volt. (Megjegyzés: a rejtett tantervek szerepét ld. az 1.5.1. fejezetben.) Problémát jelentett az is, hogy a környezeti témák a vizsgakövetelményekben sem alkottak összefüggő rendszert, és teljesen hiányoztak a nem természettudományos tantárgyakból. A pedagógusok nem voltak eléggé képzettek, jártasak a területen, nem volt megfelelő a finanszírozás sem.

¹¹ Dr. Havas Péter: Az OECD ENSI szerepe a magyarországi környezeti nevelés és a közoktatás fejlesztésében <http://www.ofi.hu/tudastar/kornyezeti-nevelesi/oecd-ensi-szerepe> (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

Az ökoiskola hálózat hazai elindulását ld. az 1.3. fejezetben. A szakemberek elméleti és gyakorlati munkássága egyre jobban éreztette hatását az oktatáspolitikában és az iskolai oktatási gyakorlatokban is. Nagy változást jelentett a 2004-es év, ettől kezdve a környezeti nevelést kötelező elemként kellett megjeleníteni a pedagógiai programban és a helyi tantervben. Lehetőség nyílt az erdei iskolai programok beépítésére is, amely a tanórai oktatás-nevelés részeként tekintette az erre fordított időt is.

Érdemes már most megemlíteni, hogy 2005-től kezdődően, az egymás közti feladatmegosztás alapján az oktatásért és a környezetvédelemért felelős minisztériumok folyamatos szakmai, és lehetőségeik szerinti anyagi támogatásával minden évben meghirdeték a három évre szóló Ökoiskola cím elnyerésének lehetőségét, és az ilyen intézmények száma szépen gyarapodott. Ezért is jelenhetett meg a TÁMOP-3.1.7. pályázatban önálló referenciaintézményi területként az ökoiskola, amelyhez kapcsolódóan folyamatos – az Educatio Iskolatáska oldalára,¹² majd a köznevelési portálra – a „jó gyakorlatok” feltöltése. Lezajlott a referenciaintézményi minősítés. 2016-tól, elsősorban az ökoiskolai tartalmi fejlesztésekre épülve, meghirdetik az ún. Fenntarthatósági Témahetet az összes (nem csak öko-) iskola számára.

1.3. Az ökoiskola hálózat története

Az ökoiskola hálózat Magyarországon az Országos Közoktatási Intézet (OKI) kezdeményezésére, Havas Péter, az OECD ENSI magyarországi nemzeti koordinátora szakmai irányításával és vezetésével 2000 márciusában jött létre 22 intézményi taggal, az oktatásért felelős minisztérium támogatásával. Előzményként már rendelkezésre álltak a civil szervezetek és pedagógusok, szakemberek által készített kiadványok (elméleti alapoáz, módszertani kézikönyvek, CD-k, oktatócsomagok) és természetesen az a humán erőforrás, amely nemcsak elkészítette ezeket a kiadványokat, hanem hatékonyan alkalmazta, terjesztette is továbbképzések és tapasztalatcserék keretében. Már az induláskor hosszú távú célok is megjelentek a programban: a tárcák együttműködése, a „cím” adományozásához minőségi kritériumok alapján a finanszírozás megoldása, kutatások és továbbképzések a témában, valamint az ökoiskolák regionális központokká szervezése.

Ahogy ma sem az, sosem volt a hálózathoz való csatlakozás követelménye a teljes kritériumrendszernek való megfelelés. Minden olyan iskola ökoiskola lehet, amely elkötelezi magát amellet, hogy működésében a lehető legjobban érvényesíti az alapelveket.

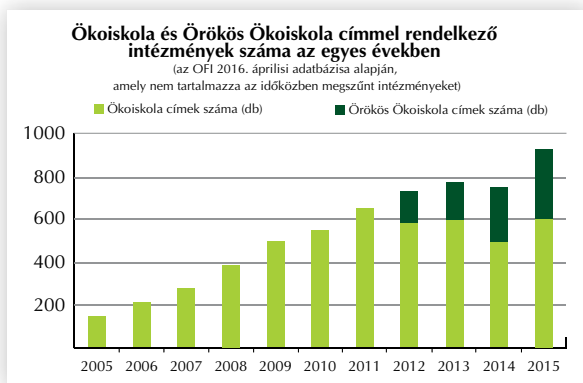
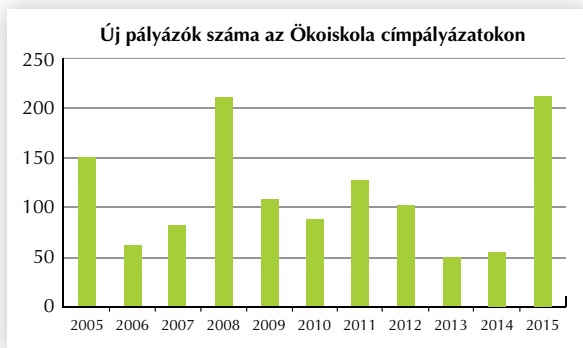
- A fenntarthatóság pedagógiai elvei a nevelés-oktatás teljes folyamatában legyenek jelen az iskolában és azon kívül is.
- Jelenjenek meg a működtetésben, az étkeztetésben; építsenek partnerségre a diákokkal, szülőkkel és helyi szereplőkkel.
- A vezetés legyen elkötelezett az ökoiskolai értékek iránt.
- A környezettudatos szemlélet hassa át a nem pedagógus személyzet tevékenységét is.
- A fenntarthatóság ne csak ökológiai értelemben legyen jelen, hanem társadalmi-szociális és gazdasági vonatkozásaiban is.

2005-től az Ökoiskola cím elnyerésére minden évben közösen írja ki a pályázatot az oktatásért és a környezetvédelemért felelő tárcá. 2005-től kezdve fokozatosan növekedett a pályázók és a címet elnyert iskolák száma. Induláskor törvényszerűen a fenntarthatóság pedagógiája terén már jártas, a területen legaktívabb intézmények nyerték el a

12 https://iskolataska.educatio.hu/index.php/intezmenyi_innovacio/jo_gyakorlatok_leiras/1394293949.edu (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

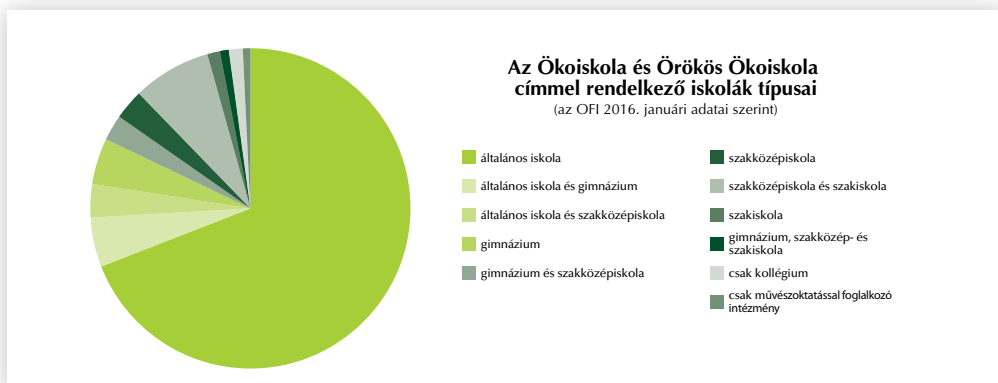
címet, melyek viszonylag kis erőfeszítéssel teljesítették a kritériumokat. Idővel azonban egyre kevésbé várható, hogy a pályázni kívánó intézmények rendszerszerű szakmai segítsége nélkül továbbra is fennmarad a programokhoz csatlakozó intézmények gyarapodásának üteme. A svájci fejlesztési támogatással pótolhatjuk azokat az információkat és mentorálási segítséget, amelyek a többi iskolát segítik a hálózathoz való kapcsolódásban és az egymástól való tanulásban.

Az évek során a szakmai háttér bővülésével, a tapasztalatok gyarapodásával a kritériumrendszer is formálódott, átalakult a pályázati rendszer és annak dokumentációja. Akik pályázóként voltak részesei a folyamatnak, érezték ezeket a változásokat: a fogalmi rendszer pontosítását, a követelményszint emelkedését, a minőségi mutatók igényét. 2012 óta az Örökös Ökoiskola címet is megkaphatják azok az intézmények, melyek korábban már legalább hat évig az Ökoiskola cím birtokosai voltak, és a harmadik pályázatukat így adják be.

2005 óta az iskolák tizenegy alkalommal kaphattak Ökoiskola címet. A 2016. áprilisi adatbázis szerint az Ökoiskolák száma 535, a 334 Örökös Ökoiskolán túl. Ez a szám kisebb, mint a címetek az előző három évben elnyert iskolák száma, mivel több iskola összeolvadt vagy megszűnt. (Megjegyzés: az elnyert cím 3 évre szól.)

Az ökoiskolák munkáját kezdetől fogva helyi-, regionális- és országos konferenciák segítették. Ezeken a konferenciákon az intézmények módszertani segítséget kaptak, megismerték egymást, jó gyakorlatokat mutattak be, és tapasztalatokat gyűjtöttek.

Az ökoiskolai munkához nagy segítséget nyújtott az Iskolatáska honlap, majd a Nemzeti Köznevelési Portál és a TÁMOP-3.1.1. fejlesztéseket bemutató honlapok, illetve az ökoiskolai honlap (ofi.hu/okoiskola), amelyeken a segédanyagoktól a publikációkig, a fogalommagyarázattól az ökoiskolai jó gyakorlatig mindent megtalálhatnak az intézmények. Az utóbbi honlapon rövid nemzetközi projektleírásokat is találhatnak az érdeklődők.

Az Ökoiskola vezetőképzés (ld. 3.4. fejezet) a támogató szervezet létrehozásához, az akció- és a projekttervezéshez, erőforrásleltárhoz, kommunikációs tervhez és egyéb feladatokhoz adott módszertani ötleteket.

A fenntarthatóságra neveléssel kapcsolatos legfrissebb híreket, akciókat, programokat, kiadványokat az internetes Ökoiskolai Hírlevélből (ofi.hu/okoiskola/hirlevelek) tudhatják meg az érdeklődők.

1.4. A fenntarthatóságra nevelés tartalmi keretei

Mivel a fenntarthatóságra nevelés és a fenntarthatóság tanulása egyre elfogadottabb, fontos megérteni a fenntarthatóság fogalmát. Ehhez többféle definíció nyújt segítséget.

A fenntartható fejlődés „a társadalmi-gazdasági viszonyok és tevékenységek rendszerre, amely a természeti értékeket megőrzi a jelen- és a jövő nemzedékek számára, a természeti erőforrásokat takarékosan és célszerűen használja; ökológiai szempontból hosszú távon biztosítja az életminőség javítását és a sokféleség megőrzését” (1995. évi LIII. törvény a környezetvédelemről).

A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Stratégia szerint a fenntarthatóság az emberiség folytonos megújulását, a jövőért érzett felelősség cselekvéseiben testet öltő tudatos érvényesítését, a változó környezethez való alkalmazkodását jelenti, a természeti erőforrások mennyiségi és minőségi megőrzése érdekében. A fejlődés pedig az ebben az alkalmazkodásban bekövetkező javulást jelenti.

- A középtávú fenntarthatósági célok a következők:
- » Ökológiai korlátain belül működő gazdaság/társadalom létrejötte
    - » Népeségcsökkenés megállítása
  - » Tudásalapú társadalom kialakulása: több embernek több, minőségi tudás
  - » Egészségtudatos társadalom, a mortalitás csökkentése, a betegségteher enyhítése
    - » Leszakadó csoportok integrációja
  - » Társadalmi normák, a bizalom és a fenntarthatóságot szolgáló értékek megerősítése
    - » A politikai intézmények minőségének javítása: „jó kormányzás”
  - » Lokalizáció és körültekintő okosság (prudencia) a gazdaság szervezésében
    - » Mértékletesség és kiegyensúlyozottság a gazdasági értékekben

Mint látható, a középtávú nemzeti fenntarthatósági célok közül számos cél elsősorban neveléssel és oktatással érhető el, és egyetlen cél sem valósítható meg az oktatási intézményrendszer nélkül. Az oktatási intézmények között az ökoiskolák természetesen úttörő szerepet vállalnak: bevált intézményi és pedagógiai gyakorlatuk példát ad a többi iskolának, kollégiumnak, a szükségyszerű erkölcsi és kulturális változáshoz.

A fenntarthatóság követelményei a Nat-ban több szinten is megjelennek: a köznevelés értékei között, fejlesztési területként több kulcskompetencia részeként. A Nat **kiemelt fejlesztési területei** között a nevelés és oktatás egészét – tantárgyaktól és tevékenységformáktól függetlenül – átható témák szerepelnek. Ezek között az egyik a Fenntarthatóság, környezettudatosság. A „Tanulás a fenntarthatóságért” című ENSZ stratégia (ld. 1.1. fejezet) értelmében a többi fejlesztési terület (például Állampolgárságra, demokráciára nevelés, Gazdasági

és pénzügyi nevelés, Médiatudatosságra nevelés) is kapcsolatba hozható a fenntarthatóságra neveléssel, vagyis a fenntarthatóságra nevelés értékei megjelennek az életünk minden színterén, az iskolában, a munkahelyeken, otthon és a különböző közösségekben.¹³

A **kulcskompetenciák** között is több kapcsolódik a fenntarthatóságra neveléshez. A legközvetlenebb kapcsolat a Természettudományos és technikai kompetenciákkal adódik, de a Szociális és állampolgári, valamint az Esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőkészség kompetenciaterület fejlesztése is összeköthető vele.

A Nat és a ráépülő kerettantervek több **műveltségi területen** konkrétan felsorolják a fenntarthatóságra nevelés alapelveit, fejlesztési feladatait és a tantárgyi-közműveltségi tartalmakat.

Ha a környezeti nevelést a lehető legtágabban értelmezzük, az a természet ismeretén, szeretetén és védelmén túl jelenti az épített és kulturális környezetünk, a lelki egészségünk védelmét, a globális környezeti problémák ismeretét (globális túlnépesedés, lokális népességfogyás, éhezés, környezetünk állapota), és az ezek elleni fellépés lehetőségeit társadalmi, civil szervezeti és egyéni szinten is. A köznevelés tartalmi szabályozói a nevesített kötelező tartalmakon és fejlesztési célokon túl is számtalan lehetőséget adnak a környezeti vagy fenntarthatóságra nevelésre. Az azonban, hogy mennyire épülnek be az adott intézmény és pedagógus napi rutinjába, az attól is függ, hogy az intézményvezetés mennyire támogatja ezt a tevékenységet, és mennyi ismerettel, milyen elkötelezettséggel rendelkeznek a pedagógusok. A helyi tantervek megvalósítása, az oktatási programcsomagok, az ökoiskolai hálózatban megvalósuló tapasztalatcserék és az egymástól való tanulás segíti mindezt.

Az általános és középiskolai nevelés-oktatás folyamatában az érzelmi megközelítések mellett a tudományos megismerés is szerepet kap a fenntarthatóságra nevelésben, és az etikai, állampolgári felelősség kérdéseivel is foglalkozni kell.

A pedagógusok és iskolák döntései nem minden esetben helyezik a környezeti nevelést a középpontba. Ennek leggyakoribb oka az értékrendek bizonytalansága, valamint, hogy a pedagógusok nagy része még mindig nem eléggé magabiztos a saját környezeti nevelési kompetenciájában, vagy módszertanilag nem tudja elhelyezni tantárgyában a fenntarthatóságot. Az iskolák és pedagógusaik számára segítséget kell nyújtani, ezért jó, ha a helyi nevelési értekezletek témájaként is megjelenik a fenntarthatóságra nevelés.

1.5. Ökoiskola Magyarországon

Szinte minden iskola, amely a hatályos jogszabályok szerint működik, eleve képes az Ökoiskola cím megszerzésére, amint ennek szándékát megfogalmazza. Az ökoiskolává, majd örökös ökoiskolává válás hosszú folyamat, amely az elhatározástól kis lépésekben és különböző utakon keresztül valósulhat meg.

Ha egy intézmény működésének középpontjában a fenntarthatóság áll, és a nevelőtestület úgy dönt, hogy ökoiskolává szeretnének válni, ezzel egyben vállalják azt is, hogy ez a döntés fokozatosan át fogja hatni az intézmény egész életét. Át fogja hatni a pedagógiai tartalmi munkát, a tanulási helyszíneket és eszközöket, a pedagógusok módszereit és felkészültségét, a munkaszervezést, az intézmény működtetését, kommunikációját és végül a kapcsolatrendszerét.

Az Ökoiskolai kritériumrendszer mindezt 8 területbe csoportosítva öleli fel:

A. Alapdokumentumok

B. Szervezési feltételek

¹³ A szerk. megjegyzése: A fenntarthatóságra nevelés jellemzőit például itt tudja ellenőrizni: folyoiratok.ofi.hu/uj-kozneveles/a-fenntarthatosagra-nevelés-evtizede

- C. Pedagógiai munka
- D. Az intézmény működtetése
- E. Kommunikáció
- F. Együttműködések
- G. Helyi közösség, közvetlen környezet
- H. Az intézmény arculata és specialitása

1.5.1. Intézményszintű megközelítés

Egy intézmény ökoiskolává válásához az intézmény egészének, az intézményvezetésnek, az iskolában működő munkaközösségeknek, az egész nevelőtestületnek, még az intézményben dolgozó technikai munkatársaknak is a közös akaratára és tevékenységére van szükség. Az Ökoiskola Hálózathoz¹⁴ való csatlakozás alapfeltétele tehát az intézményszintű megközelítés. Röviden úgy lehetne megfogalmazni, hogy az intézmény minden területére kihatóan érvényesíteni kell a fenntarthatóság alapértékeit. Az Ökoiskola cím pályázathoz – ezen belül az intézményszintű megközelítéshez – gyakorlati segítséget az Útmutató 2. fejezete ad.

Ez a folyamat kezdődhet az alapidokumentumok átdolgozásával, az intézmény tevékenységeinek „zöldítésé”-vel, például munkaközösségek, diákönkormányzat, tanórai és tanórán kívüli tevékenységek, iskolán kívüli kapcsolatok, az iskola működtetése területeken, vagy akár a tárgyi környezet átalakításával is. A felsoroltak mellett fontos az iskola dolgozóinak a megfelelő továbbképzése, szemlélet- és tudatformálása. Ez az alapja a nevelőtestület, a munkaközösség „zöldítésének”. Csak megfelelő tudással, attitűddel rendelkező pedagógusok képesek a tanulókat tantárgyaikon keresztül (legyen az akár magyar nyelv és irodalom vagy matematika, illetve egyéb tantárgy) a fenntarthatóságra nevelni.

Egy szervezet változásának, változásvezetésének lépései:

1. A változás halaszthatatlanságának érzékeltetése.
2. A változást irányító csapat létrehozása.
3. Jövőkép és stratégia kidolgozása.
4. A változtatás jövőképeinek kommunikálása.
5. A közreműködők számára hatáskör, feladat megfogalmazása.
6. Gyors győzelmek (akár kisebb eredmények) kommunikálása.
7. Az eredmények megszilárdítása és további változások elérése.
8. Az új megoldások meggyökereztetése a szervezet kultúrájában.

Forrás: J. P. Kotter: *Olvad a jéghegyünk!* (2007, Trivium Kiadó Kft.)

Az intézményi megközelítés megvalósításához nyújt segítséget a következő honlap: http://mkne.hu/iz_irasok.php (utolsó letöltés: 2016. március 24.), az iskolazöldítési módszertár, ahol az érdeklődő segítséget kap a különböző iskolai területek ökoiskolai működésének elősegítésére.

Az intézményi szintű megközelítés megvalósításában a legnagyobb szerepe az intézményvezetőnek van.

Az intézményvezető szerepe

A nemzeti köznevelési törvény szerint az intézményvezető a köznevelési intézmény szakmai irányítója, vezetője. Az intézményvezető felelőssége, hogy a (minőség)irányítá-

¹⁴ A címhordozó intézmények, valamint a címpályázat kezelője és a hálózat szakmai támogatója (OFI).

si folyamatokban minden értelmezhető lépésnél és szinten megjelenjenek a megfelelő feladatok. A jó vezetőnek jövőképe van, személye motiváló erő a nevelőtestületben, menedzseli az intézményt, döntéseiben körültekintő, problémamegoldó, együttműködő, kommunikatív. A személyi és a tárgyi feltételek biztosítása, a nevelő-oktató munka koordinálása, a támogató és nyugodt légkör és környezet biztosítása szintén feladata.

Az ökoiskolai szemléletmódnak az iskola összes területét érintenie kell:

- a nevelő-oktató munkát,
- az intézmény működtetését,
- a helyi közösséggel való kapcsolattartást és
- az intézmény arculatának kialakítását.

Az ökoiskolai szemléletmód a köznevelési intézmény szakmai munkájának alapidokumentumában, a pedagógiai programban is meg kell jelenjen. (A dokumentumot az Nkt. 26.§-a értelmében a nevelőtestület fogadja el, és az intézményvezető hagyja jóvá.) A pedagógiai programban megfogalmazott szemlélet megvalósulása, az ahhoz kapcsolódó kompetenciafejlesztés, illetve a tanulásirányítás gyakorlatban megvalósuló módszereire komoly hatása van az intézményvezetőnek. E vezetői feladatok ellátásához az intézményvezetők többféle támogatást is kaphatnak. Ilyen volt például az ökoiskolavezető-képzés, amelyet 2015-ben az ökoiskolák szakmai irányításához és a megosztott vezetéshez segítséget adó akkreditált ökoiskola koordinátori pedagógus továbbképzés váltott fel. Segítséget jelenthet a megújuló szaktanácsadói, tanfelügyeleti és pedagógus-továbbképzési rendszer.

Fontos, hogy az intézmény humánpolitikája is feleljen meg az alapidokumentumokban megfogalmazottaknak. Ennek keretében az intézményvezető javaslata alapján a lehetőségek szerint olyan pedagógusokat vehetne fel a fenntartó, akik azonosulnak a fenntarthatóságra nevelés elveivel. Az is fontos, hogy a pedagógusok kötelező továbbképzéséhez kapcsolódó Továbbképzési tervben olyan képzések is szerepeljenek, melyek segítik a pedagógusokat az ökoiskolává válás szemléletmódjának és módszertanának elsajátításában. A belső szemléletformálás, az egyéni jövőképeknek a közös stratégiába való illesztése és a szervezeti szintű tanulás szintén vezetői feladat.

Az intézményvezetésnek a fenntartóval, a tankerületi igazgatóval célszerű egyeztetést kezdeményezni, és az intézmény pedagógiai programjában megfogalmazott ökoiskolai tevékenység fontosságáról meggyőzni őket. Természetesen ennek előfeltétele, hogy az intézményi dokumentumok (PP, SZMSZ) tartalmazzák a fenntarthatóságra nevelés kereteit. Bár nem kötelező külön elkészíteni a fenntarthatóságra nevelés tervét, mégis célszerű ezt a pedagógiai program mellékleteként külön dokumentumba rendezni. Legyen az ökoiskolai munkaterv **az iskolai munkaterv része**. Mintaként elérhető az algyői iskola pedagógiai programja, munkatervének értékelése az ökoiskolai tevékenységekkel összhangban.¹⁵

Az intézmény működtetése során, a fenntarthatóságra nevelés biztosítása érdekében jó, ha az intézményvezető rendszeres kapcsolatban áll az étkeztetést biztosító szervezettel. A Mintamenza program több intézményben működött a 2013/14-es tanévben, majd ennek alapján hozták létre az új közétkeztetési rendeletet. Jelenleg a közétkeztetésre vonatkozó rendelet¹⁶ a 37/2014 (IV.30) EMMI rendelet alapján szervezik meg a szolgáltatók az iskolai étkeztetést. Egyéb területeken (például a gazdaságos működtetés) is igen sok jó példa van az iskolákban (víztakarékos berendezések, környezetbarát tisztítószer használat stb.). Bár nem rendszeres feladat, de az épület vagy az iskolaudvar felújítása során is megjelenítheti az ökoiskolai szemléletet az intézményvezető, amikor

15 http://www.algyoiskola.hu/Algyo_pdf/pedagogiaiprogram.pdf, 2011-es munkaterv értékelése: http://www.algyoiskola.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=437&Itemid=84&lang=hu (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

16 http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=169011.268149 (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

a korszerű iskola kialakítása érdekében felhívja a figyelmet vagy javaslatot tesz a környezetbarát és környezettudatos megoldásokra, például az energiahatékonyság vagy a vízgazdálkodás területén. Ehhez jó ötletek találhatók az Ajánlások a Minőségi iskolai infrastruktúra kialakításához – a Tanító Tér című program keretében készült kiadványban.¹⁷ Az Algyői Fehér Ignác Általános Iskola új épületének tervezésébe bevonták a diákokat és a szülőket is már 2010-ben.

A helyi közösséggel, a civil és egyéb szervezetekkel való kapcsolatépítés és kapcsolattartás irányítója, az ökoiskolai lét meghatározó alakja ugyancsak az intézményvezető.

Az intézményvezető – legyen akár mennyire is elkötelezett a környezeti nevelés iránt, és jó szakmai vezető – egymagában nem elegendő az ökoiskolai kritériumok teljesítéséhez. **Nem tudja egyedül ökoiskolává varázsolni az intézményt.** Szükség van az egész nevelőtestület bevonására, támogatására, a megosztott vezetés megvalósítására. Ezért szükséges az ökoiskolai pályázat benyújtásához is az egész testület elfogadó, támogató nyilatkozata.

A megosztott vezetés

Bár joggyakorlatunk nem használja a megosztott vezetés fogalmát, annak számos eleme megjelenik a jogi szabályozás dokumentumaiban (például abban, hogy az iskola pedagógiai programját a nevelőtestület fogadja el) és az iskolák életében is. A szakirodalomban egyre gyakrabban használt fogalom lényege, hogy az olyan iskolában, ahol mindenki számára fontos a diákok tanulási képességeinek és eredményességének a fejlesztése, nem válik el élesen az irányítás és a szakmai munka. Az iskola szakmai irányításában (a hosszú távú célok meghatározásában, a rövid távú tervezésben és a tervek napi szintű megvalósításában, illetve a problémák kezelésében) a kinevezett vezetők (igazgató és helyettesei) mellett más szereplők is részt vesznek. A korszerű, tanulásközpontú iskola működési jellegzetessége az együttműködés, amelynek irányítói nemcsak a kinevezett, formális vezetők lehetnek (munkaközösség-vezetők, osztályfőnökök, a projektek vezetői, az ökoiskolai munkacsoport vezetője, illetve koordinátora), hanem a szervezet egyéb tagjai is (tanítók, szaktanárok, napközis nevelők, az iskolai könyvtáros), akiket informális vezetőknek is hívnak. Mivel az iskola valamennyi dolgozója részt vesz a tanulási folyamatok irányításában, különböző mértékben ugyan, de valamennyien részesei az intézmény irányításának is.

Az iskolavezetés fő feladatai közé tartozik:

- » az intézmény humánpolitikájának kialakítása,
- » az intézményi munka minőségének biztosítása,
  - » a szervezeti kultúra építése,
  - » a szervezeti tanulás irányítása és
- » a pedagógusok teljesítményértékelése.

Az intézmény eredményes működésének alapvető kritériuma, hogy a dolgozók elfogadják az iskola által megfogalmazott értékeket és célokat, és hisznek abban, hogy ha ezek érdekében együttműködnek, akkor diákjaik sokkal eredményesebbek lesznek, mintha mindenki önállóan, elszigetelten dolgozna az iskolában. A vezető fontos feladata, hogy mindenki számára olyan feladatot találjon, amelynek megvalósításához megfelelő kompetenciákkal rendelkezik. Ehhez nyújt segítséget az intézményi önértékelés is, melynek segítségével értékelni is lehet a különböző kompetencterületeket. Az iskolai élet szervezése elsősorban az igazgatóhelyettesek feladata.

¹⁷ Ajánlások a Minőségi iskolai infrastruktúra kialakításához – OFI 2011. Szerkesztette: Lippai Edit. http://ofi.hu/sites/default/files/attachments/ajanlasok_a_minosegi_iskolai_infrastrukt.pdf (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

Az intézményi munka minőségének fejlesztése érdekében folyamatos adatgyűjtésre van szükség. Ennek sok iskolában többéves gyakorlata van, amelyet önálló munkacsoport (vagy munkaközösség) végez. Az ökoiskolában az adatgyűjtés fontos szempontja, hogy a fenntarthatóság szemlélete mennyire épül be a különböző tantárgyak terén, és az iskolai tevékenységek során megvalósuló pedagógiai gyakorlatba. Ajánlott, hogy ez a szempont a pedagógusok intézményi belső minősítésében, értékelésében is megjelenjen. Ezeket az adatokat az intézményvezető, az országos szakmai ellenőrzés (tanfelügyelet) és a pedagógusok előmeneteli és minősítési rendszerét működtető szakértői hálózat is jól használhatja.

Az ökoiskola intézményi szintű megvalósításához elengedhetetlen a szervezeten belüli tanulás. Ennek része lehet például, hogy a különböző továbbképzéseken, konferenciákon részt vett kollégák beszámolnak az ott hallottakról, tanultakról. Ugyancsak fontosak az évi rendszerességgel megszervezett tantestületi belső képzések, amelyeket kiegészíthetnek a célirányosan szervezett bemutató órák, foglalkozások, illetve az ezekhez kapcsolódó, vagy ezekről független tapasztalatcserék. Az ökoiskola jelleg megvalósításához járulhatnak hozzá a különböző projektek, fejlesztések (például szemléltető eszközök, fejlesztő játékok és erdei iskolai programok) is. E sokrétű tevékenység hatékony irányítása, szervezése és megvalósítása elképzelhetetlen a különböző szakmai szereplők aktív részvétele és felelősségvállalása, vagyis megosztott vezetés nélkül.

Az ökoiskolai kritériumrendszer folyamatainak megvalósulása különböző módon jelenhet meg az iskola életében. Van, ahol ökoiskolai munkacsoport (vagy ökoiskola csoport, ökoiskola munkaközösség) működik különböző szakos kollégákkal. Gyakori, hogy a természettudományos munkaközösség vállalja fel ezt a tevékenységet, de önálló ökoiskolai munkaközösség megalakulására is van példa. Van olyan iskola, ahol 3 fővel egy ökoiskolai csoport működik, rendszeresen összeülnek, megbeszélik a tennivalókat, értékelik a tevékenységeket. Egy ilyen csoportban – szaktárgyuktól függetlenül – általában a környezeti nevelés és az ökoiskola megvalósítása iránt leginkább elkötelezett pedagógusok (gyakran tanítók) dolgoznak együtt. Jó, ha az iskolai élet színtereit, illetve az ökoiskolai tevékenységeket felosztják egymás között, és így ezeken a területeken fejtik ki tevékenységüket. Ezzel nagyobb iskolákban átláthatóbbá, szervezettebbé tehető az ökoiskolai munka.

Mindenképpen kell egy csapat! Vezetője a koordinátor, és külön ökoiskolai munkaterv alapján dolgoznak. Ez a munkaterv szerves része az iskolai munkatervnek, amelynek megvalósításáról meghatározott időszakonként be kell számolni ugyanúgy, mint ahogy félévkor és év végén az egész iskola nevelő-oktató munkájáról. Az iskolavezetés és az ökoiskolai munkacsoport vezetője/koordinátora mellett fontos pillérei az ökoiskolai működésnek az iskolai munkaközösségek, így nagy szerepe van a munkaközösség-vezetőknek is. Az ökoiskolai vezető egyedül nem képes a feladatokat megvalósítani. Feladatmegosztás nélkül eredményesen nem működik az ökoiskola, ez igaz a vezetési feladatokra is. Az ökoiskolai tevékenységek megtervezése, munkaterv készítése, mozgósítás a feladatokra, a tevékenységekről, a szemléletformálásról a beszámolók elkészítése – ez az ökoiskola-vezető feladata.

Nagyon fontos szerepet tölt be az intézmény életében a diákönkormányzat, főleg, ha Zöld Diákönkormányzatról, azaz ZöldDÖK-ről¹⁸ van szó. Az iskolákban a zöld diákszervezet megalakulása a rejtett tanterv részeként is (ld. következő szakasz) sokat segíthet, mert ők is képviselni fogják a fenntarthatóság szemléletmódját. Így talán a kevésbé elkötelezett diákokat is be tudják vonni ezekbe a tevékenységekbe. A ZöldDÖK a diákság életét szervezi a pedagógusok segítségével, és mindezek mellett felvállalják az ökoiskolához

18 <http://mkne.hu/projektek.php?projekt=24> és <http://zoldokhalozat.wordpress.com/rolunk/> (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

kapcsolódó tevékenységek szervezését is a diákság körében. Előfordulhat, hogy a diákönkormányzaton belül alakul meg a ZöldDÖK. Nagyon fontos, hogy a vezetőjét és a tagjait is bevonjuk a tevékenységekbe. Őket is döntési helyzetbe kell hozni, hogy érezzék, milyen fontosak számunkra, és mennyit tehetnek ők is a fenntarthatóság érdekében.

Az eredményes munkavégzéshez a vezetők összehangolt munkájára van szükség. Ez nem oldható meg, csak akkor, ha a különböző területekhez kapcsolódó feladatokat is megosztják egymás között.

A kritériumrendszernek (ld. 2. fejezetben) megfelelő működés, a programok tervezése és magas szintű szervezése egy komoly team-munka eredménye lehet, mely során minden vezető tisztában van a saját feladatával, és felelősségteljesen végzi munkáját.

Rejtett tanterv: az iskola munkatársai és a fizikai környezet nevelő hatása

Minden olyan hatás, ami a gyerekeket az iskolában éri, és amiket nem tervezünk, ami nem a tananyag része, az a rejtett tantervhez tartozik. A rejtett tanterv kifejezés arra utal, hogy a diákok személyiségének fejlődésére, egyéni tanulására nemcsak a megtervezett tananyag, és elsajátításának módja, hanem számos egyéb, sokszor nem is tudatosan tervezett tényező van hatással (ilyen például a tanulási környezet, a tanárok viselkedése, egymás közötti kommunikációja stb.). A rejtett tanterv hatása nem tervezett, nem tudatos, de mégis nagy hatása van a tanulókra, a szülőkre, a pedagógusokra, az iskola összes dolgozójára és egész környezetére. Sokféle üzenete van a nevelési környezetnek az iskolában, a tanár-diák, diák-diák viszonyoknak. Minden érték- és normaközvetítés, amit a tanulók interiorizálnak, ide tartozik. A tanulók az iskolában is szocializálódnak, így nem mindegy, hogy az iskola mit közvetít feléjük. Az igazi rejtett tanterv a tanár személyiségéből sugárzik, gesztusaiból, megnyilatkozásaiból. A tanulók rögtön észreveszik, ha a pedagógus például a fenntarthatóság fontosságáról beszél, de igazából nem tartja fontosnak az általa tanított folyamatokat, így nem lesz hiteles. A tanulók nagyon jól érzékelik a nonverbális kommunikációt, a testbeszédet. A PP alapján minden pedagógus tudja, mit kellene közvetítenie, ám a rejtett tanterv sokszor nincs összhangban a hivatalos tantervvel, a kerettantervvel.

Mit közvetít az iskola? Milyen erkölcsi normákat, milyen szemléletet képvisel? Ezekre a kérdésekre választ kell adni az iskolában dolgozó valamennyi felnőtt viselkedésének, az iskola tárgyi környezetének is. Az ökoiskolák egyik legfontosabb feladata a fenntarthatóságra neveléssel kapcsolatban, hogy a pedagógusok személyes példamutatással, tanórán és tanórán kívül, iskolában és iskolán kívül is egyaránt képviseljék a fenntarthatóság értékeit, valamint ez az értékrend látszódjék és érezhető legyen a tanulási helyszíneken is.

A rejtett tanterven belül nagy szerepe van a különféle értékrendeknek, melyek az iskolában és a diákok otthoni környezetében jelen vannak. Léteznek:

- iskolai-,
- pedagógusi-,
- tanulói/kortársi értékrend
- és a szülői ház értékrendje.

Ezek az értékrendek gyakran nem felelnek meg egymásnak, kettős, többszörös nevelés érvényesül, nehéz és frusztráló a diákoknak ezek között „lavírozni”. Sokszor teljesen ellentmondó rejtett üzeneteket kap a tanuló. A leggyakrabban előforduló problémák, melyek az otthoni-iskolai, illetve az iskolai-ökoiskolai értékrendnek ellentmondanak, az alábbiak.

Például, ha egy iskolában bevezettük a szelektív hulladékgyűjtést, és a pedagógusok egy része nem hajlandó szelektíven gyűjteni a hulladékot, a diákok azt észreveszik. Ennek rossz üzenete van. „Ha neki nem fontos” – gondolhatja magában a tanuló –, „akkor nekem miért kötelező?”

Ha az iskolában a vízcsapok állandóan csöpögnek, a villany rendszeresen fölöslegesen ég az osztályokban, ez azt sugallja a diákoknak, hogy az iskolában nem fontos az energia- és a víztakarékosság sem.

Lehetne sorolni a példákat, mert gyakran találkozunk pazarló működtetéssel. Néha egy rossz példa annyit ront a diákok szemléletmódjának fejlesztésében, hogy tíz jóval is nehéz újra a pozitív irányba fordítani őket.

Fontos, hogy a szülőket is magunk mellé állítsuk. Ez csak úgy lehetséges, ha részt vesznek az iskola programjaiban. Ha sikerül a szülőket meggyőzni a fenntarthatóságra nevelés fontosságáról, akkor igen jelentős hatást lehet elérni. Ilyenkor a szülői ház értékrendje és az iskola értékrendje közeledik egymáshoz.

A pedagógusok mellett az intézmény technikai dolgozói is részt vesznek a fenntarthatóságra nevelés rejtett tantervében. Nem elég lecserélni a környezetszennyező, káros tisztítószereket, a takarítóknak is érteniük kell, hogy miért fontos ez nekünk. Az iskola életében bekövetkezett változások miatt a legtöbb helyen a technikai dolgozók már nem tartoznak az intézményhez, hanem az illetékes szervezethez (például GAMESZ, GESZ stb.) kerültek. Ezért az üzemeltetésért felelős szervezet vezetőjével is érdemes beszélni a fenntarthatóság (és a rejtett tanterv) fontosságáról.

Eddig az iskolában jelen lévő felnőttek személyes hatásáról volt szó, de van még egy igen fontos területe a rejtett tantervnek. Ha belépünk egy intézménybe és körbesétálunk, érzékeljük az iskolák sajátos hangulatát, légkörét. Milyen a folyosói dekoráció? Szünetekben hogyan viselkednek a diákok? Hogyan öltözködnek, hogyan beszélnek egymással? A tanárok hogyan mennek végig a diákok között? Hogyan beszélgetnek, egyáltalán beszélgetnek-e a diákokkal? Van-e közösségi hely az intézményben, és ha van, akkor milyen? Mennyire hangulatos, mennyire alkalmas arra, hogy a diákok beszélgethessenek, jól érezzék magukat?

Ha szárazon kókadozó növényeket látunk a folyosókon vagy az osztályokban, annak igen rossz az üzenete a diákok és a látogatók felé is. Az iskolaudvar is sokat mond már első látásra. Az ökoiskolában a környezeti nevelés gyakori színtere az iskolaudvar, így nem mindegy, hogy milyen. Nincs minden intézménynek egyforma lehetősége, de fák telepítésére, növények ültetésére, gondozására, esetleg madáretetők telepítésére mindenkinek van lehetősége, csak meg kell keresni a forrásokat (Polgármesteri Hivatal, Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület, pályázatok stb., ld. 3. fejezet).

Az idősebb tanulóknál egyre nagyobb teret nyer az ismeret (megértés) alapú tanulás a fenntarthatóságra nevelésben is, de ennek továbbra is összhangban kell lennie az intézményi működés tapasztalataival. A fizikai környezet nevelő hatása a 15–18 éves korosztály esetében is nagyon fontos. A diákoknak ekkor már általában megvannak a környezeti vagy globális problémákkal kapcsolatos ismereteik. Gyakran a megoldásra is számtalan ötletük, javaslatuk lenne, ám ha ezt nem látják a környezetükben, vagy a mindennapi tevékenységeikben nem jelenik meg, akkor nem fogják képviselni az értékeket. Csak akkor lehetünk sikeresek, ha a diákok is képessé válnak az értékek képviselésére.

A rejtett tantervvel az **ökoiskolai vezetőknek** a szokásosnál mélyebben kell foglalkozniuk. A megfelelő fizikai környezet kialakításakor sokszor nem kerül több pénzbe egy környezettudatosági szempontból is megfelelő bútor vagy anyag kiválasztása. Elkötelezettség vagy értelmes párbeszéd esetén eddig is volt példa az energiatakarékos beruházásokra is, hiszen ez később a működés során megtérül. A dolgozók, akár a pedagógus, akár a technikai állomány szemléletformálása pedig belső ügy volt. A mai többségi intéz-

ményfenntartói rendszerben bonyolultabb a kérdés. A fenntartói feladatok kettéváltak. Az ezzel kapcsolatos lehetőségeket Az intézményvezető szerepe c. rész tartalmazza.

A környezeti nevelők alapelve, hogy a fenntarthatóságra nevelés elsősorban kompetenciafejlesztés, erkölcsi példamutatás, a helyes magatartás kialakítása kell, hogy legyen. Természetesen a megfelelő tudományos tények, ismeretek átadása, a gyakorlati megvalósítás képességének fejlesztése és a megfelelő motiváló értékrend alakítása sem maradhat el. De a diákokkal napi kapcsolatban lévő magatartása, a közvetlen környezetükből származó üzenet többet javíthat vagy ronthat a diákok fenntarthatósággal kapcsolatos kompetenciáin, mint sok-sok tudományos ismeret, módszer, eljárás.

Fontos, hogy a pedagógusok cselekedetei a tanítottakat erősítsék tanítványaikban. Pedagógusként is éljünk egészségesen, használjuk – a helyi lehetőségek szerint – a tömegközlekedést vagy kerékpározzunk, takarékoskodjunk a papírral, az energiával, ne üljünk fel a reklámoknak, szeressük és óvjuk a természetet, a hulladékot válogassuk, és mennyiségét csökkentsük.

Természetesen az intézmény valamennyi dolgozójától elvárható a megfelelő magatartás. Ez nem megy egyik napról a másikra; hosszú és folyamatos meggyőző munkával lehet csak kis eredményeket elérni.

Az iskola épülete és környezete

Mottó: „Nemcsak a zöldben lehet ökoiskolázni.”

Az iskola épületének milyensége, környezete, berendezési tárgyai, felhasznált anyagai szintén fontos szerepet játszanak a környezettudatos magatartás kialakításában.

Az iskola zöldfelülete, az épületek elhelyezkedése szerencsésen kihasználható a nevelési folyamatban. Volt rá eset, hogy egy diákkör tagjai az udvar növényvilágát térképezték fel. Lehet gyógynövényeket vagy alapvető zöldségeket termelni az iskolaudvaron. A környék kihasználására jó példa, hogy zuzmófelmérésnél a szomszédos parkban végezték a megfigyeléseiket a tanulók, illetve a parkban felállított szobor vagy növények felett egy-egy osztály vállalt védnökséget. Városi környezetben is lehet iskolakertet, parkot, udvart létrehozni, szülők, civil szervezetek, önkormányzat segítségével, pályázati forrásokból.

Az épületben lévő, megfelelően gondozott élő növények jó hatást tesznek az intézmény „használóira”. Az osztályok közötti teremdszítési verseny és a folyosói virágok gondozása hatással van az intézmény arculatának kialakítására.

A lágymányosi „Bárdos” iskola kertje és gyógynövénykertje (fűvészkertje)

A környezettudatosságot, a fenntarthatóságra nevelést szolgáló iskolai környezet kialakítása érdekében további lehetőségek:

- » A bútorok kiválasztásánál a tartósság, az alapanyag, a színek mellett az ergonómia is fontos.
- » Az aulák, folyosók fenntarthatóságra nevelést tükröző díszítése faliújságokon, paravánokon igen hatásos díszítő elemek.
- » Újrahasznosítható anyagok használata az épületben.
- » Szelektív hulladékgyűjtésre alkalmas gyűjtőedények elhelyezése.
- » Kerékpártárolók, komposztkeret az udvaron.
- » Meteorológiai állomás az iskolakertben vagy az iskola tetején.
- » Esővízgyűjtés az udvaron az öntözéshez.
- » Madáretető és -itatók telepítése.
- » Közösségi tér berendezése az intézményben.
- » Iskolakert kialakítása – gyógynövények, zöldségek és fűszernövények.

Egy lelkes igazgató és a fenntartó együttműködése segítségével a Tokaji Ferenc Gimnázium, Szakközépiskola és Kollégium környezettudatosságot sugároz Tokajban. Az építészeti megoldások már az ökoiskolára készültek, az anyagok és színek harmóniája, az épület tájba illesztése, a külső és belső terek kialakítása mind a fenntarthatósági törekvéseket és nevelést szolgálják szavak nélkül.

Valójában bármilyen iskolában fel lehet fedeztetni a természetet, ez csak a pedagógusok kreativitásán múlik. A városi környezeti nevelésben néha meglepő helyszínek és tevékenységeket alkalmaznak a pedagógusok a környezeti nevelésben, így foglalkozásokat tartanak például a Tűzfal élővilága, vagy Iskolakert a tetőn címmel.

Az iskola gazdálkodása, „háztartása”

Hasonlóan az előzőekhez, ez a terület is inkább csak fenntartói együttműködéssel válik hatékony eszközzé a fenntarthatóságra nevelésben. Az intézményekben a megújuló energiaforrások használatára még csak elenyésző példák vannak, de a víztakarékos megoldásokat az intézmények már használják.

A fenntarthatóságra nevelés érdekében igen fontos lépés, ha az intézményekben a tanulók próbamérésekkel, ellenőrzéssel-járőrözéssel, hőmérsékletméréssel, a csöpögő csapok elzárásával, égő izzók, fénycsövek lekapcsolásával tevékenykednek az iskola környezetbarát működtetése érdekében. A partnerség itt is segítséget jelenthet. A szülők vagy más helyi támogatók segítségével sikerülhet nyílászáró hőszigetelési akciót lebonyolítani, vagy a végértékeléseket víztakarékosra cserélni. Középiskolában a diákok is bevonhatóak egy-egy ilyen munkába.

A szelektív hulladékgyűjtéshez a gyűjtőedényeket, zsákokat a helyi szolgáltató már több helyen partnerség keretében biztosítja, csak kérni kell a segítségüket. A program elindításához érdemes kampányt hirdetni, vagy témanapot szervezni az iskolában, és fontos, hogy folyamatosan tartsuk szinten a diákok érdeklődését az ügy iránt. Rendszeresen értékelni kell a tevékenységet. Ebbe a folyamatba jól bevonhatóak a szülők is.

1.5.2. Az ökoiskolai tevékenységek szerepe a tanulók kompetenciáinak erősítésében

A Nemzeti Környezetvédelmi Program alapelvei (ld. 1.1. fejezet) közül jó néhány egyértelműen neveléssel és oktatással érhető el. Az intézmények között az ökoiskolák természetesen úttörő szerepet vállalnak ezeken a területeken. Bevált intézményi és pedagógiai gyakorlatuk példát ad a többi iskolának, kollégiumnak a szükségszerű erkölcsi és kulturális változáshoz.

Az ökoiskolai tevékenységek a fentiekhez szükséges egyéni kompetenciákat fejlesztik, egyben az intézmény mint tanuló szervezet alkalmazkodóképességét is növelik. A kívánatos egyéni kompetenciák: kritikus és kreatív gondolkodás; kommunikáció szóban, írásban és grafikai eszközökkel; társas képességek és együttműködés; konfliktuskezelés; döntéshozatal, problémamegoldás és tervezés; megfelelő technológiák, média- és információs-kommunikációs eszközök használata; állampolgári részvétel, cselekvés; értékelés és mérlegelés; az értékek fejlesztése a Föld Charta¹⁹ szerinti megfogalmazásban. A fenntarthatósághoz szükséges egyéni kompetenciák és a Nat-ban megfogalmazott tanulói kulcskompetenciák egymásnak megfelelnek, így minden követelmény és feltétel adott az ökoiskolává váláshoz.

„A fejlesztési területek – nevelési célok áthatják a pedagógiai folyamat egészét, s így közös értékeket jelenítenek meg. A célok elérése érdekében a pedagógiai folyamatban egyaránt jelen kell lennie az ismeretszerzés, a gyakoroltatás-cselekedtetés mellett a példák érzelmi hatásának is. Több kompetencia egymásba fonódik, így részben fedik egymást, továbbá az egyikhez szükséges elemek támogatják a másik területhez elengedhetetlen készségek formálódását, fejlődését. Maga az ökoiskola adja azt a tanulási helyzetet,

19 http://www.earthcharterinaction.org/invent/images/uploads/echarter_hungarian.pdf (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

amelyben az egymásba fonódó kompetenciák több műveltségterületen is megjelennek. A kulcskompetenciák mellett beszélhetünk a környezeti kompetenciákról is, amelyek nem újabb csoportot jelentenek; a közoktatási folyamat végére akkor válik felelős állampolgárrá egy diák, ha az összes meglévő kompetenciáját fel tudja használni, többek között a környezeti és társadalmi problémák megoldására a fenntarthatóság érdekében.²⁰

Ahogy valamennyi tantárgy, műveltségi terület és kiemelt fejlesztési terület a fenntarthatóságra nevelés szolgálatába állítható, igaz ez a kompetenciákra is. És viszont: a kulcskompetenciák fejlesztésére a környezeti nevelés rengeteg lehetőséget biztosít. A Nat-ban megfogalmazott kompetenciákra vonatkozóan ezt most részletesebben feltárjuk.²¹

Anyanyelvi kommunikáció: Az anyanyelv és kultúra megőrzése, valamint a globális sokszínűség (a kultúrák sokfélesége²²) is beletartozik a fenntarthatóságra nevelésbe. Az értő olvasás, szövegalkotás feladatai kapcsolódhatnak környezeti és globális témákhoz, az alsó tagozattól kezdődően egyre komolyabb mélységben. Az érettségi feladatok között is többször előfordul környezetvédelmi téma a szövegértési feladatban. A vitakészség fejlesztése, az érvelés technikájának elsajátítása történhet környezeti témákon keresztül. Az anyanyelv magas szintű ismerete nélkül nem lehet a környezeti problémákat sem kezelni. A partnerek megnyerése, a véleménynyilvánítás, a téves információk kiszűrése, a vitakészség egy-egy fenntarthatósági témában lehetetlen a nyelvi kompetenciák nélkül. Az anyanyelv szakos pedagógusok és anyanyelvi munkacsoportok az anyanyelv megőrzését, míves használatát állítják a fenntarthatóságra nevelés szolgálatába!

Idegen nyelvi kommunikáció: Az előbbi kompetenciánál leírtak igazak az idegen nyelvi készségekre, kompetenciákra is. A globális fenntarthatósági és környezeti problémákat csak nemzetközi együttműködésben tudjuk kezelni, ez pedig egy-két idegen nyelv magas szintű ismerete nélkül elképzelhetetlen. A nemzetközi környezetvédelmi projektek, iskolai együttműködések (Comenius, jelenleg az Erasmus+) jó lehetőséget adnak az idegen nyelvi kompetenciák elmélyítésére és fordítva. Az idegen nyelvek tanításában fontos téma volt eddig is a környezetvédelem, például a középiskolában mint az idegen nyelvi érettségi egy témaköre.

Az idegen nyelvi kommunikáció kompetenciájával kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy világszerte, így hazánkban is egyre nő azoknak a gyerekeknek a száma, akik számára a tanítás nyelve és az anyanyelv nem ugyanaz a nyelv. Ebbe a körbe tartoznak a többségi iskolákban tanuló, otthon nemzetiségi nyelvet beszélő diákok, a bevándorlók gyermekei vagy más okból a többségi nyelvtől eltérő nyelven tanító iskolákba járó, egyébként a többségi társadalomhoz tartozó gyerekek. Az iskolákban várhatóan tovább növekszik a nyelvi sokszínűség. Az iskoláknak törekedniük kell arra, hogy a tanítás nyelve mellett a diákoknak az anyanyelvi kompetenciái is fejlődjenek abban az esetben is, ha a tanítás nyelve nem a diák anyanyelve. A fenntarthatóságra nevelés szempontjából szemlélve: a nyelvi sokszínűség értékékként való kezelése mindenképpen fontos eleme a tolerancia, a különböző népek együttműködésére való képesség kialakításának szempontjából.

20 Varga Attila: Környezeti kompetenciák fejlesztése a tanítási gyakorlatban – <http://www.ofi.hu/tudastar/hidak-tantargyak-kozott/kornyezeti-kompetenciak> (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

21 <https://www.ofi.hu/okoiskola/okoiskola-ofi-hu/segedanyagok/kulcskompetenciak> (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

22 Ld. erről az ENSZ Kulturális sokszínűségről szóló egyetemes nyilatkozatát, http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/diversity/pdf/declaration_cultural_diversity_hu.pdf (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

Matematikai kompetencia: Az alsóbb évfolyamoktól kezdve a matematikai kompetenciák fejlesztésére minden tananyagnál a környezettel, fenntarthatósággal kapcsolatos számolási feladatokat, problémákat is oldjunk meg a tanulókkal. Például a környezeti problémák feltérképezéséhez, majd megoldásához adatokat gyűjtünk, ezekből grafikonokat készítünk, amelyeket felhasználhatunk vitapartnereink meggyőzésére. A fenntarthatóságra nevelés a felsőbb évfolyamokon már a törvényszerűségek felismerését a természetben és az érvek láncolatának matematikai modellezését igényli, vagyis a fenntarthatósági és matematikai kompetenciák is összefonódnak.

Digitális kompetencia: Hasonlóan kölcsönös a kapcsolata a környezeti neveléssel, mint az anyanyelvi és idegen nyelvi kommunikációnak, matematikai kompetenciának. Nélküle ma már elképzelhetetlen a kapcsolatok felvétele, a folyamatos kommunikáció anyanyelven és idegen nyelven egyaránt. Szükséges a bizonyítékok és adatok megismeréséhez, a grafikonok, érvelések, prezentációk elkészítéséhez, megosztásához, megvitatásához. Terepgyakorlatokon, projektekben, témanapokon a feladatmegoldásokba érdemes bevonni a különböző digitális eszközöket, tableteket, a GPS-t, és ahol van, ott a QR kódos információkat is ki kell használni. Az IKT-eszközök megfelelő használatára is meg kell tanítani a diákokat; különösen fontos az információk szelektálása, a téves információk kiszűrése és a személyes információk megfelelő kezelése.

Kezdeményezőképeség és vállalkozói kompetencia: „A kezdeményezőképeség és a vállalkozói kompetencia segíti az embert, hogy igyekezzék megismerni tágabb környezetét, és ismeretei birtokában képes legyen a kínálózó lehetőségek megragadására”. Ez a megismerés vonatkozik a természeti és társadalmi (humán, épített környezet, gazdaság) környezetre egyaránt. Mivel mindkét kompetencia lényegében az alkalmazkodóképességen alapul, ezért a várható nagymértékű környezeti és társadalmi változások közepette a kezdeményezőképeség és a vállalkozói kompetencia javítja a krízisekkel való megküzdés sikerét, tehát a fenntarthatóságot. A tervezés, szervezés, az irányítás, a vezetés, a feladatok megosztása, az elemzés, a kommunikáció, a kockázatfelmérés stb. – mind gyakoroltathatók környezeti problémák megoldásában.

Esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképesség: Bár nem nevezték meg a fenntarthatóságot ebben a kompetenciában, a két terület összekapcsolása mindig is megjelent a környezeti nevelésben. A természetes anyagokból készülő díszítőelemek és a hagyományos kézművesség fenntartható módjai, a természet és az épített környezet esztétikája, összhangja; a „kicsi szép”, és „a jó (a megfelelő) szép” elve minden művészeti ágban jelen volt, jelen van és jelen lesz. A mértékletesség, amely a fenntarthatósági középtávú célok (ld. 1.4. fejezet) között is szerepel, könnyebben elfogadható esztétikai-művészeti tudatossággal.

A hatékony, önálló tanulás: A kulcskompetenciákhoz fejlesztési feladatok is tartoznak, így tanórai feladatokat is tervezhetünk a környezeti nevelés területéről. Maga a környezeti nevelés is fejleszti e kompetenciákat. Korábban is megfigyelhető volt, hogy a környezeti nevelők élen járnak az új eljárások alkalmazásában, innovatívak. Például a projektoktatás vagy a komplex természettudományos-környezeti programok, szakkörök – esetleg tantárgyak – kidolgozása, a frontális oktatás helyett a konstruktív nevelés alkalmazása is környezeti nevelők köréből indult. A visszahatás itt is kimutatható: ha a környezeti problémák kezelése érdekében új információhoz szeretnénk jutni, akkor birtokában kell lennünk az önálló ismeretszerzés különböző módszereinek.

A kulcskompetenciák közül kiemelünk további kettőt, amelyeket konkrét tevékenységeken keresztül mutatunk be, mert igen fontosak a fenntarthatóságra nevelésben.

Természettudományi kompetenciák

Többször utaltunk már arra, hogy a fenntarthatóságra nevelés nemcsak az ökológia, a természet és folyamatainak fenntarthatóságával való foglalkozást jelenti, hanem a kultúrát, a nyelv és a társadalmi-gazdasági környezet megőrzését, jövő nemzedékekre való átörökítését is magába foglalja. Ugyanakkor az egész nevelési tevékenység alapját a természet törvényeinek megismerése, a jelenségek, folyamatok magyarázata, az összefüggések, a rendszerek megértése, az egyes elemek megváltoztatásának, a kívülről történő beavatkozások hatásainak felismerése adja. Csak ezen rendszerek ismerete esetén várható el a tudatos tevékenység a mesterséges környezet alakításában. Így tud az ember a természettel összhangban álló társadalmat kialakítani. A környezeti nevelést sokan ezért utalják kizárólagosan a természettudományi tantárgyak körébe.

Valóban, bár a természettudományos kompetenciák nélkülözhetetlenek, de igazán csak a többi kulcskompetenciával együtt teszik teljessé az embert, és teszik alkalmassá a fenntarthatóság érdekében végzett tevékenységekre. A megoldáshoz azonban társadalmi változásokra, így társadalmi kompetenciákra is szükség van.

Az ismeretek bővülése, az egyes évfolyamok természettudományi műveltségtartalmai vezetnek el a középiskola végére ahhoz, hogy megjelenjen a fiatalok gondolkodásában a globális látásmód, az erkölcsi, tudatos állampolgári felelősség másokért és az elkövetkező nemzedékekért, az életért.

Nagyon fontos a természettudományok közötti kapcsolatok bemutatása, a tantárgyi integráció, a pedagógusok együttműködése. Célszerű folyamatosan egyeztetni arról, hogy az egyes tantárgyakból már mit tanítottunk meg, és ezt más tárgyakban is felhasználni. Jó módszerek a témanapok, témahetek; az integrált megközelítések (például tömbösített órák vagy epochák). Kipróbálhatjuk a következő eljárásokat, tevékenységeket, szervezeti formákat (definíciókat ld. a 2.2. fejezetben):

- alkalmi (nem rendszerszerű) természettudományos témanapok vagy témahét,
- szakköri keretek,
- projektek,
- az egész napos iskola keretében végzett tevékenységek.

A fenti tevékenységek során a digitális kompetenciák is jól fejleszthetők, és sok esetben ezen a területen éppen a diákoktól való tanulás a generációk közti tanulást is elősegíti. Néhány egyszerű példa, amit már kisiskolás kortól alkalmazhatunk:

- iskolakertben öko vagy bio növénytermesztés,
- a hulladékok hasznosítása, újrafelhasználása technikaórán,
- szélmotor vagy más zöld energia előállítására alkalmas modell készítése,
- iskolai meteorológiai állomás működtetése, értékeinek számítógépes feldolgozása.

Szociális kompetenciák

A természettudományos kompetenciáknál kiemeltük, hogy önmagukban azok nem elegendőek a fenntarthatóságra neveléshez. Ahhoz, hogy érzékenyek legyünk a globális problémák iránt, hogy képesek legyünk ezekről hatékony kommunikációra, párbeszédre, vitákra, konfliktuskezelésre, és felelősséget érezzünk a jövő nemzedékekért, fejlesztenünk kell a szociális és állampolgári kompetenciákat. A diákoknak már látniuk kell, hogy önző egyéni és csoportérdekek hogyan vezettek természeti katasztrófákhoz.

Fokozatosan ismertetessük meg tanítványainkkal a kötelességeiket, jogait, a jogok érvényesítésében segítő szervezeteket, kiemelve az ökoiskolákban a fenntarthatóság területét. Példák:

- topográfiai ismeretek bővítésekor keressük meg a térképen a környezetvédelmi nemzetközi egyezmények aláírásának színhelyeit;
- ötletbörze keretében szakkörön már alsóbb évfolyamokon gyűjthetők a jogok és kötelességek;
- a vitakészség minden tantárgyban fejleszthető;
- a konfliktuskezelés gyakorlása és ismeretátadás drámapedagógiai eszközökkel, például szituációk feldolgozása, „falugyűlések” környezeti problémákról: hol legyen a szennyvíztisztító, hulladéklerakó, épüljön-e a munkanélküliséggel küzdő településen környezetszennyező üzem stb.;
- a gazdasági néprajz tanulmányozása – beleértve a sok száz parasztregulát (népi bölcsességet, megfigyelést és közösségi szabályt) – segíti a fenntarthatóbb ciklikus, és a modern gazdaságban bevettebb lineáris időszemlélet hatásainak azonosítását;
- történelmi példák arról, hogy a felelőtlen gazdálkodás, emberi tevékenység okozta környezeti problémák hogyan vezettek társadalmak pusztulásához.

Kompetenciák összegzése

Komplex programokban minden kompetencia fejlődik és fejleszthető. Eddig a kompetenciák fejlesztéséhez konkrét ötleteket adtunk, az alábbi táblázat összefoglalót ad a kompetenciákról köznevelési kimeneti időpontra, ökoiskolai szűkítéssel:

Kulcskompetencia	Kíváncs tudás	Kíváncs képesség	Kíváncs attitűd
1-2. Az anyanyelven és idegen nyelveken folytatott kommunikáció	Ökoiskolához megfelelő szókincs – természettudományos szakkifejezések az életkori sajátosságoknak megfelelően, a köznyelvi környezettudatosság kifejezései. A migráns, illetve a nemzetiségi gyermekek számára a tanulás nyelve az idegen nyelv, ezért nagyon fontos a megfelelő használata. A természeti, társadalmi témájú dalok, mondókák reprodukálása, az udvarias viselkedés szabályainak betartása a napi tevékenységekben.	Interkulturális tájékozódás és kapcsolattartás, önkifejezés a globális és a nemzeti közösségvállalás érdekében.	Párbeszédre törekvés, kíváncsiság, nyitottság. Kulturális közösséghez tartozás igénye.
3. Matematikai kompetencia és alapvető kompetenciák a természet- és műszaki tudományok terén	A modern társadalom globális környezetre gyakorolt hatásainak és a biológiai-globális korlátoknak a megértését segítő fogalmak, elvek, módszerek ismerete. A saját életter, lakóhely természeti környezetének és természeti erőforrásainak közelebbi, konkrét ismerete.	Logika, segédletek és berendezések használata. Tájékozódás és megismerés terepen: (életkor szerint) a lakóhelyen, kistájban, térségben, tájban, Kárpát-medencében, Európában.	Környezettudatosság. Bizonyítékok elfogadása, okok keresése.

Kulcskompetencia	Kívánatos tudás	Kívánatos képesség	Kívánatos attitűd
4. Digitális kompetencia	Alkalmazások, innovációk.	Önálló tájékozódás a világhálón és az információk szűrése.	Az elérhető információk kritikus és értelmező használatának vágya.
5. A tanulás elsajátítása	Saját készségeink, valamint a kulturális változáshoz szükséges készségkör ismerete.	Képesség a tudás elérésére, megszerzésére, hasznosítására és integrálására.	Problémamegoldás, kíváncsiság, érvényesülés igénye, jövőre irányuló gondolkodás.
6. Szociális és állampolgári kompetenciák	Állami intézményrendszerek ismerete, az egészséges életmód ismerete, más közösségek identitáselemeinek és szerveződésének felismerése, ismeretek a demokráciáról, igazságosságról, esélyegyenlőségről és önkéntességről.	Részvétel tevékenységekben és döntéshozatalban; különféle álláspontok képviselése és értelmezése; elköteleződés, jövőtervezés, közösségi döntéshozatal.	Együttműködés, öntudatosság és önanonosság, a sokféleség értékének felismerése, mások tisztelete, környezettudatosság. A saját helyhez, a kistájhoz, településhez, közösséghez tartozás igénye.
7. Kezdeményező-készség és vállalkozói kompetencia	Tisztes, támogató és etikus eljárások ismerete.	Hatékony érdekképviselet és tárgyalás, egyéni és csoportmunkában való részvétel.	Önállóság, kezdeményező-készség, előrelátás, különböző időintervallumokra felelősségvállalás.
8. Kulturális tudatosság és kifejező-készség	A helyi, a nemzeti és az európai kulturális örökség ismerete, népi és kortárs kultúra ismerete az életkori sajátosságoknak megfelelően.	Mások elfogadása és önkifejezés.	Magabiztos közösségvállalás a felnövő közösséggel, valamint az európaisággal.

1.5.3. A pedagógiai szemléletmód fenntarthatósági fókuszja az ökoiskolákban

A fenntarthatóság pedagógiai mondanivalójáról az 1.3. fejezetben olvashattunk, most a konkrét pedagógiai munkát részletezzük. A fenntarthatóság értékszemlélete és pedagógiája minden tantárgyban megjelenik, ez a pedagógusi tevékenység alapja az ökoiskolákban. A pedagógus ennek alapján szervezi a munkáját, a tanulókkal végzett tevékenységeket. A tankönyvközpontú tanítási módon, a csak a szaktárgy tanításán már remélhetőleg túlléptek a pedagógusok, ehelyett a személyre szabott és gyerekközpontú tanítást végzik, amelynek alapja a tapasztalati tudás.

A nevelésben, a pedagógiai szemléletmód változásában nagy szerepe volt a reformpedagógiák, illetve az alternatív pedagógiák elterjedésének Magyarországon. Ezeket többnyire civil, alapítványi, szülői, pedagógusi igény keltette életre. Az ismeretszerzés örömforrássá vált, új módszerek jelentek meg a közoktatásban. Ezek a pedagógiák előtérbe helyezték például a tapasztalati úton történő tanulást, a differenciálást, a projektotktatást, az erdei iskolák szervezését, a kooperatív tanulásszervezési módot.

A reform-, illetve alternatív pedagógiákban megismert szemléletmódok, módszerek, tanulási szervezési módok sok esetben a környezeti nevelés révén kerültek be a hazai általános- és középiskolákba, majd a 2000-es évek első évtizedére már egyre ismertebbé váltak a pedagógusok körében. Ebben nagy segítséget nyújtottak – és nyújtanak ma is – a civil szövetségek, egyesületek, szervezetek (KOKOSZ, Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, Körlánc, E-misszió stb.). Egyre több kiadvány készült, egyre több módszer-

tani felkészítés történt a témában, és a tanultakat a pedagógusok kezdték alkalmazni a mindennapi gyakorlatban.

Az Ökoiskola Hálózat létrejöttével az egymástól való tanulás a fenntarthatóság pedagógiáját alkalmazó iskolák körében lehetővé tette a jó gyakorlatok átadását, átvételét egymástól. A hálózati tanulás révén az iskolák bekapcsolódhattak a környezeti nevelés módszertani fejlesztésébe, a fenntarthatóság szemléletének átadásába.

A Tanulás a Fenntarthatóságért Évtizedét az ENSZ hirdette meg (2005–2014).

„A tanulás a fenntarthatóságért jelentése:

- » a múlt eredményeinek tisztelete, értékelése és megőrzése;
- » a Föld csodáinak és népeinek megbecsülése;
- » teremtsünk olyan világot, ahol mindenkinek jut elegendő élelmiszer ahhoz, hogy egészséges és alkotó életet élhessen;
- » értékeljük, óvjuk, ha kell, állítsuk vissza bolygónk egészségét;
- » teremtsünk jobb, biztonságosabb, igazságosabb világot, és élvezzük azt;
- » legyünk gondoskodó polgárok, akik helyi, nemzeti és globális szinten egyaránt élnek jogaikkal és vállalják felelősségüket.”²³

Ez a meghatározás iránymutató az ökoiskolákban, és remélhetőleg egyre több iskolában fogadják el a pedagógusok a fenntarthatóságra nevelés alapelveit munkájukban. Ugyan az Évtizednek vége, a pedagógiai célkitűzések értelemszerűen folyamatosan érvényesek.

1.5.4. Konstruktivista pedagógia az ökoiskolában

A konstruktivista pedagógia arra épül, hogy a tudást mindenki maga építi fel. Ebből következően a tanulás lényegében tudáskonstruálás, vagyis aktív folyamat. A tudás létrehozását segítik a különböző tevékenységek és a társas interakciók, azaz a másokkal való együttműködés. A leegyszerűsített, leképzett, megszerkesztett tananyag ezt kevéssé tudja biztosítani, csak a tapasztalatok és az életszerű helyzetek megteremtése-megszerzése, illetve biztosítása-átélése.

„Amikor tanulunk, akkor az elsajátítandó információt értelmezni próbáljuk. Ez az értelmezési folyamat a korábban már elsajátított ismeretek bázisán zajlik. Ezért a konstruktivista elméletben kritikus szerepe van a megelőző tudásnak. Ha a megelőző tudás kellően szervezett, „mozgósítható”, vagyis viszonylag könnyen előhívható, akkor esély van arra, hogy az új információ értelmezése sikeresen lejátsszódjék, s a tanulás folyamatában a tudat mintegy lehorgonyozza a meglévő rendszeréhez az új tudást.”²⁴

A konstruktív megközelítési mód alapja, hogy a tanuló meglévő tudására épít. Az eredményes tanuláshoz szükség van az előzetes ismeretek feltérképezésére, mozgósítására, majd a feladatok, a kitűzött célok, az értékelés, a tananyag differenciálására. Mindezeket a pedagógus tervezi be a tanulás folyamatába.

Naiv, ám – különösen nem pedagógus végzettségű környezeti nevelők körében – elterjedt környezeti nevelési gyakorlat, hogy úgy próbáljuk átadni ismereteinket és tapasztalatainkat a tanulóknak (akár felnőtteknek, akár gyerekeknek), hogy egyszerűen megmutatjuk nekik, mi a jó, mi a szép, és azt várjuk, hogy akkor máris helyesen fognak cselekedni, értékelni fogják a szépet. Fel sem merül a lehetőség, hogy az illető

²³ Tanulás a fenntarthatóságért – UNECE stratégia, 2005.

<http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/esd/strategytext/strategyHungarian.pdf> (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

²⁴ Nahalka István: Konstruktív pedagógia – egy új paradigma a láthatáron (I.), (III.) *Iskolakultúra* 1997/2, 1997/4. 24. old. <http://epa.oszk.hu/00000/00011/00122/pdf/1997-2.pdf#page=21> (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

korábbi tettei, ítéletei is koherens gondolatvilágot alkotnak. Az ilyen nevelő néha úgy tekint a környezeti nevelés célközönségére, mintha nekik nem lennének gondolataik a világról.

Az iskolai kudarcok elkerülése érdekében a pedagógusok egyéni tanulási útvonalakhoz, stratégiákhoz segítik diákjaikat. Szükség van a tanárok empátiájára, érzékenységre, a kooperatív tanulást megvalósító együttműködésre. A csoportos tanulás lehetőség, ezen belül a heterogén csoportok működése, különböző alternatív utak kínálata igazi lehetőséget nyújt minden tanuló számára a fejlődésben.

„Az adaptív tanulási stratégia kiindulási tétele az a felismerés, hogy az egyes tanulók tanulási képességei, adottságai egymástól lényegesen eltérnek. Ennek következtében az igény az iskolával szemben: eltérő tanulási környezet, eltérő tanítási eljárások biztosítása, amelynek során feladat a tanulók jellemzőinek, a tanulásra való felkészültségének a feltárása (kognitív képességek, személyiségvonások, motivációs jellemzők, kognitív stílusok stb.). A feltárás alapján valósul meg az oktatás szervezése, az egymástól lényegesen eltérő tanulási eljárások lehetővé tétele.”²⁵

Az előzetes ismeretek feltérképezése

Ahhoz, hogy a tanulási folyamat sikeres legyen, fel kell mérni a tanulónak a témával kapcsolatos előzetes tudását. Ezt a felszínre hozhatjuk játékkal, beszélgetéssel, tehát tanulói tevékenységgel. A tanulók sok információval rendelkezhetnek már a természetről, a társadalomról, de lehet, hogy információik téves következtetésre készítették őket. Ezeket is fel kell tárnunk, hogy továbbbléphessünk.

A feltérképezés történhet:

- » beszélgetés során,
- » írásos feladat megoldásával,
- » kérdőíves méréssel,
- » egy kérdés megtárgyalásával,
- » álláspontok kialakításával,
- » becslés, előrejelzés, vélekedések megfogalmazásával,
- » szituációs játékkal,
- » ráhangolást segítő játékkal, esetleg drámapedagógia segítségével.

A személyre szóló fejlesztés

Az eredményes tanulás érdekében az előzetesen feltérképezett ismeretek alapján különböző pedagógusi segítségre van szüksége minden tanulónak. A tanulók szükségleteire irányuló tanulásfejlesztéshez jó segítséget találhatnak a pedagógusok az OFI honlapján (<http://mag.ofi.hu/mag-kiadvanyai>) (utolsó letöltés: 2016. március 24.). Vannak olyan tanulók, akik már jóval előbbre tartanak, vagy akik téves ismeretekkel rendelkeznek, és lehetnek olyanok is, akiknek semmilyen előzetes ismeretük sincs egy adott témáról. Ehhez alkalmazkodni kell, és az előbb említett MAG kiadvány segíti a pedagógusok ilyen irányú munkáját is.

A tanulás lépései röviden: megfigyelem, megértem, megjegyzem, alkalmazni tudom.

²⁵ Kópatakiné Mészáros Mária: Az egyéni tanulási útvonalak kiépítése.

<http://www.ofi.hu/tudastar/plenaris-eloadasok/kopatakiné-meszaros> (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

A fentiek alapján belátható, hogy a különböző szinten lévő tanulóknak nem ugyanazokra az ismeretekre van szükségük, és nem ugyanolyan módon kell az ismeretekhez juttatni őket. Érdemes végiggondolni a tanulás lépéseit is. Ezek szerint is különböző szinten lehetnek a tanulók, és nem mindegy, hogy milyen típusú feladatot kell megoldaniuk. Minden pedagógus tapasztalta és tudja, a sajátos nevelési igényű tanulók is teljes természetességgel részesei a környezeti nevelésnek, mivel a jó környezeti nevelés személyre szabott.

A tapasztalatszerzésen alapuló tanulás lehet:

- » természettudományos kutatás, megfigyelés, mérés, kísérletezés,
  - » adatrögzítés, elemzés, bemutatás,
  - » kutatómunka interneten, könyvtárban,
- » tanulók által önállóan végzett szervezési feladat,
  - » riportkészítés,
  - » versenyeken való részvétel,
- » érdekegyeztetésekben való részvétel stb.

A problémamegoldás

Magolással a tanulók sok mindent képesek megtanulni, de ezt a tudást adott probléma-helyzetben nem tudják majd előhívni. Ez gyakran előfordul az iskolákban, mivel a tanuló vagy nem a megfelelő módon, egyénre szabottan kapta az információt, a tudást, vagy nem volt meg a korábbi tudása a témával kapcsolatban, amire szüksége lett volna a megértéshez. Így befogadhatatlanná vált az új információ.

Problémamegoldást csak problémahelyzetben lehet megtanulni. Ehhez már korábban elsajátított ismeretekre is szükség van. A tanulóknak megfelelően motiválnak, **a téma iránt érzékenynek kell lenniük, és valós problémát kell megoldaniuk.** A problémamegoldásban nagy szerepe van a játéknak.

A problémamegoldás lépései a következők:²⁶

1. a feladat megértése – ez gyakran a probléma újrafogalmazásával jár,
2. tervkészítés, megoldási javaslatok készítése,
3. a tervek, a megoldási javaslatok mérlegelése,
4. a lépések sorrendjének kidolgozása,
5. a probléma megoldása,
6. az eredmény vizsgálata, ellenőrzése.

Amennyiben sikertelen volt a megoldás, akkor újból kezdődnek a lépések.

A problémamegoldás készsége fejleszthető, ezért a pedagógusnak megfelelő stratégiával kell rendelkeznie. Olyan problémahelyzeteket kell teremteni, amik érdeklik a gyerekeket, mert csak így válnak megfelelően motiválttá a megoldás keresésében. A problémamegoldáshoz segíteni kell a tanulóknak összegyűjteni az érveket, ellenérveket, a szerepeknek megfelelő információkat. Erre igen jó példa falugyűlés eljátszása témában keretében, mely már a 3., 4. évfolyamon is megvalósítható. A település fejlesztését beszélik meg a diákok, vitát vezetnek, megoldást keresnek. Melyik megoldás a legjobb, melyik védi a leginkább a környezetet, melyiket támogatja a falu lakossága?

Persze a tanítás során sokszor találkozunk jóval egyszerűbb problémahelyzetekkel, csak ki kell használni ezeket. Erre a pedagógusoknak fel kell készülni, mert a frontális osztálymunka nem alkalmas ezek kezelésére.

A tanulmányi eredmények figyelemmel kísérése

Az előzetes tudás felmérése mellett a tudás szintjének folyamatos megállapítására is szükség van. Erre nagyon jók a formatív, diagnosztikus mérések, melyeknek segítségével a tanulók tudását feltérképezzük, és ezzel a tanuló is visszajelzést kap, hogy milyen szinten tart a tudás elsajátításában. Ezeket a méréseket már régóta használjuk pedagógusi munkánkban, de sajnos még mindig nem elég elterjedtek, pedig a továbblépéshez elengedhetetlenül szükségesek. Csak meglévő tudásra lehet építeni. Így a pedagógus feladata ilyenkor, hogy megtalálja azokat a módszereket, amelyek alkalmasak a tanulók továbbfejlesztésére. A diagnosztikus mérések eredményei alapján készíthetünk egyéni fejlesztési terveket, adhatunk fejlesztő (formatív) értékelést diákjainknak, amely segíti őket abban, hogy a naplóba kerülő minősítő (szummatív) értékelés időpontjában már a lehető legjobban teljesítsenek.

1.5.5. Az otthoni tevékenységek összekapcsolása az intézményi lehetőségekkel

A nevelés-oktatás területe az ökoiskolában sem csak az iskolára korlátozódhat. Ki kell használni az otthoni lehetőségeket is. Az ökoiskolák rendszeresen foglalkoznak az energiatakarékosággal, a szelektív hulladékgyűjtéssel, de még a tudatos vásárlással is. Ezek a témák lehetőséget adnak arra is, hogy az iskolában tanultakat, az iskolában gyakoroltakat, a tevékenységeket a tanulók az otthonaikba is hazavigyék. Új lehetőség 2014 januárjától a Zöldebben és olcsóbban – kedvezménykártya tudatos vásárlóknak mozgalom meghirdetése.²⁷

Sok esetben az iskola saját szűkös lehetőségeit (hiányzó döntési jogot, illetve választási lehetőséget) helyettesíti az otthoni tevékenységekre való hagyatkozás. Az otthoni szokásokra, lehetőségekre lehet és kell is támaszkodni, például: vízvédelem, energiatakarékoság otthon, szelektív hulladékgyűjtési szokások, anyagok, tárgyak újrahasznosítása stb.

A szülők bevonásának lehetőségei

Az ökoiskolákban színvonalas nevelés folyik már évek óta. Az ökoiskolák felvállalták, hogy az iskolai nevelésen, oktatáson keresztül a szülőket is bevonják ebbe a tevékenységbe. A tanulókon keresztül a szülőket is megismertetjük az új szemlélettel, a fenntarthatóság fogalmával, és segítséget nyújtunk ahhoz, hogy a saját életükbe is beépüljenek ezek a tevékenységformák.

A szülők bevonásának másik módja, amikor a szülők tudását, munkáját, lelkesedését figyelembe véve közös programokat szervezünk, például:

- » meghívjuk őket a zöld jeles napokra, a projektek bemutatóira, kirándulásokra,
- » iskolaszépítő, zöldítő napot tartunk,
- » iskolai szelektív hulladékgyűjtésbe vonjuk be őket,
- » amennyiben a munkájuk vagy a hobbijuk témája kapcsolódik az iskola vagy az osztály programjához, beszélgetésre hívjuk őket,
- » kézműves foglalkozás tartását kérjük a szülőktől, például egy témanapon, (ha egyébként is ilyen tevékenységeket végeznek),
- » a programunk megvalósításához szükséges kísérést biztosítják (az általános iskolában).

²⁷ <http://tudatosvasarlo.hu/cikk/kedvezz-magadnak-mar-igenyelhető-tudatos-vasarlo-kedvezménykártya>
(utolsó letöltés: 2016. március 24.)

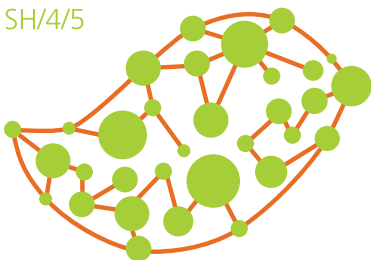
Ha a fenti programokon keresztül a szülőket bevonjuk ezekbe a tevékenységekbe, elkötelezettebbé válnak az iskola iránt. Ha eredményes munkát végeztünk, akkor a fenntarthatóság felé is megnyílnak.

Civil, szakmai és helyi szervezetekkel való kapcsolat

A környezeti és fenntarthatóságra nevelésben igen nagy szerepe van sok civil és szakmai szervezetnek, mert ezt a munkát már több évtizede végzik. A pedagógus társadalom nagy része tőlük is, és persze a hazai és külföldi testvériskoláktól és szervezetektől, hálózatoktól is kap segítséget az iskolai mindennapokhoz. Módszertani képzésekkel, kiadványokkal, módszertani bemutatókkal, tanulóknak szervezett programokkal segítik a pedagógusok munkáját. Igazi szakmai műhelyek alakultak ki, ahol a hálózati tanulás keretei között adhatták egymásnak át az intézmények pedagógusai a jól bevált gyakorlatokat. Ezek a szervezetek pályázatokon keresztül forrásokkal is rendelkezhetnek, mely forrásokat az ökoiskolák ki is használják.

Az ENSZ Tanulás a Fenntarthatóságért Évtizede keretében több állapotfelmérés és áttekintő értékelés is készült nemzetközi és hazai kutatócsoportokban. Mind a nemzetközi projektek, mind a magyar felmérés²⁸ hiányterületként, fejlesztési területként fogalmazza meg a – helyi fenntarthatósághoz igen fontos – helyi valóságon alapuló, helyi közösséggel közös, tudatos oktatási-nevelési tevékenységet. A helyi szinten, például a településen végzett tanulói tevékenység tehát igen fontos területe az ökoiskolai munkának. A lakóhely és a közvetlen környezet problémáinak kezelése, vagy „saját értékeinek” megismerése, feldolgozása motiválttá teszi a tanulókat. Nincs jobb terület a demokráciára nevelésre a lakóhelynél! Egy falunap megrendezése jó példa erre (ld. a jó gyakorlatok fejezetben).

SH/4/5

Zöld Óvoda-, Ökoiskola
programok kiszélesítése

28 Saly E., Néder K., Varga A. (Gyermekevelés, 2014): A fenntarthatóságra nevelés hiányterületei. http://old.tok.elte.hu/gyermekeveles/3_szam/saly_et_al.pdf (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

2.1. A jó Ökoiskola- pályázat elkészítése

Az Ökoiskola címet 2005-ben kapták meg az első iskolák. 2012-től már Örökös Ökoiskola címet is kaphatnak, amennyiben korábban már kétszer elnyerték az Ökoiskola címet.

A legfontosabb kérdés: Mitől Ökoiskola az ökoiskola? Az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet (OFI) honlapján²⁸ a következőképpen fogalmazták meg: „Egy ökoiskola abban különbözik egy átlagos iskolától, hogy nemcsak a tanításban érvényesülnek a környezeti nevelés, a fenntarthatóság pedagógiájának elvei, hanem az iskolai élet minden területén; az iskola működtetése terén éppúgy, mint a gyerekek étkeztetése vagy a táborok szervezése során. Az iskolai munkához több szálon kapcsolódik a helyi közösség. A helyi környezeti értékek és gondok részét képezik az iskola pedagógiai munkájának, a helyi pedagógiai programba beágyazottan. Az ökoiskolák egyben innovatív iskolák is: innovatívak pedagógiai szinten, a társas kapcsolatok szintjén, és technikai, gazdasági szinten is.”

Vonzó iskolakép ez. Biztosak lehetünk benne, hogy élethez közeli szituációkban, a tanulók aktív közreműködésével, a tantárgyköziség figyelembevételével, a helyi környezethez kapcsolódóan csapatomunkában folyik a fenntarthatóságra nevelés. A technikai és gazdasági szinttől törekcszenek az intézmények az energiatakarékosságra, a szelektív hulladékgyűjtésre, igyekeznek csökkenteni a hulladék mennyiségét. Megvalósítják az egészséges életmódra nevelést. Törekcszenek az iskola környezetének, az iskolaudvarnak és a tanulói környezetnek inspiráló, esztétikus kialakítására. Várhatóan a nevelési és a tanítási folyamat megközelítésében hangsúlyosan szerepel a környezeti-, a fenntarthatóságra nevelés. Valószínűleg foglalkoznak a biológiai sokféleséggel, a természeti, társadalmi környezet fontosságával Fejlesztik a kritikus gondolkodást, a konfliktuskezelést, az emberi kapcsolatokat. Jó néhány iskolában – lehet, hogy még csak csírájában, vagy egyes elemeiben –, de mindezek megtalálhatóak. A felsoroltak között akad, mely alig függ az intézményektől, mégis törekedni lehet megvalósításukra.

Az Ökoiskolává válás során különböző utak létezhetnek. Az egyik lehetséges útvonalat írják le az OFI kutató munkatársai az egyik kiadványukban:

„A **felfedező** szakaszban egy-két érdeklődő pedagógus ismerkedik a fenntarthatóság eszmerendszerével, és alkalomszerűen bevezet néhány kapcsolódó megoldást az iskola életébe.

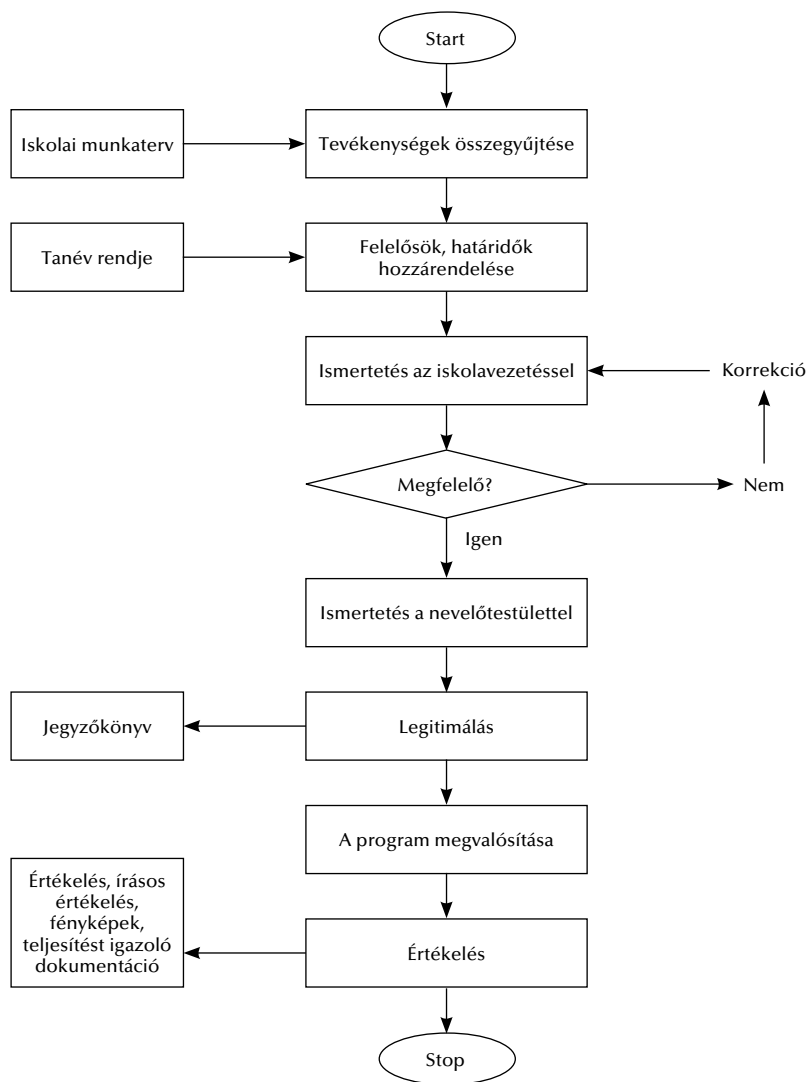
A **felmérő** szinten már egy nagyobb pedagóguscsapat – általában a tantestület egészének támogatásával – felméri az iskola egészének működését a fenntarthatóság szempontjából, és ahol erre lehetőség nyílik, lépéseket tesz.

A **stratégiai** szakaszban – az előző szakaszok eredményeire támaszkodva, de már az iskolavezetés által vezérelten vagy legalábbis támogatva – a teljes iskolára vonatkozó terv készül, és a fejlesztések ezek alapján többé nem ad hoc módon folynak az iskolában.

A **kifejlett** szakaszban a stratégiai tervezés a fenntarthatóság pedagógiája területén az iskola normális működésének részévé válik. A futó folyamatok eredményei és a visszajelzések alapján változtatja az iskola terveit, azokon a pontokon, ahol szükség van rá. Szerencsére a világon mindenütt, és hazánkban is egyre több iskola érte el már a négy fázis valamelyikét, és évről évre egyre fejlettebb szakaszba jut.”²⁹

28 <http://ofi.hu/mi-az-az-okoiskola> és az utolsó letöltés: 2016. március 24.

29 Réti Mónika, Varga Attila: Ökoiskolaság és szakképzés. In: Ökoiskolai útmutató – Gépészeti szakcsoport. Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 2009. Jaczenyik Enikő, Lukács Lászlóné, Réti Mónika, Varga Attila. 18. old.

A fenti négy szakasz közül a második szakaszban lévő intézmény már alkalmas a pályázat benyújtására. Mint tudjuk, nem kell az összes kritériumnak maximálisan megfelelni. Mi a legfontosabb?

- Mi az elsődleges a pályázat benyújtásánál?
- » Az alapdokumentumoknak tartalmazniuk kell a fenntarthatóságra neveléssel kapcsolatos célokat, tevékenységeket, munkaformákat.
  - » Fontos az iskolavezetés, a nevelőtestület, a technikai dolgozók, a diákok és a szülők elkötelezettsége a téma iránt.
  - » A fenti sikerkritériumok közül az iskolai tevékenységekben már néhánynak meg kell jelennie az iskola életében.
  - » A pályázati kritériumrendszerben legalább 60 pont összegyűjtése a kritériumok egy (választott) részének teljesítésével.

2.1.1. Az Ökoiskola program és pályázati rendszer

„Minden olyan iskola ökoiskola lehet, mely elkötelezte magát amellett, hogy működésében a lehető legjobban érvényesíti a fenntarthatóság elveit. Az iskolák helyzete azonban nagymértékben különbözik egymástól. Például egy kis falusi iskolában sokkal egyszerűbb megvalósítani azt, mint egy nagyvárosi iskolában, hogy a tanárok és a gyerekek környezetkímélő módon járjanak iskolába. Azonban egy nagyvárosi iskolában is lehet törekedni arra, hogy minél kevesebben járjanak autóval iskolába. Az „ökoiskolaság”-nak pedig ez a törekvés a legfontosabb mozzanata. A kis falusi iskolának is biztosan van olyan működési területe, amelyen érdemes lenne a fenntarthatóság szempontjait figyelembe véve változtatni. A széntüzelésű kályhát le lehetne cserélni modernebbre stb.”³⁰

Az Ökoiskola program megvalósulását hálózati együttműködés segíti, melynek biztosítása egyrészt a honlapon: ofi.hu/okoiskola, másrészt regionális és országos találkozók, valamint továbbképzéseken keresztül valósul meg. Az iskolák Ökoiskola címnek megfelelő működését, együttműködését az elérhető jó gyakorlatok és kiadványok is segítik.

Ehhez biztosított még támogató környezetet a TÁMOP 3.1.7. számú, referenciainstítúciók működését segítő pályázata, melynek egyik területe szintén az ökoiskola. Elsődleges itt is a hálózati együttműködés kialakítása volt. A pályázati program 2014-ben befejeződött, az intézmények most válhatnak – végső ellenőrzéssel, vizsgálattal – például az ökoiskola területén referenciainstítúciónnyé. A referenciainstítúciók is erősíteni fogják az Ökoiskola Hálózatot.

Az Ökoiskola Hálózat szakmai munkáját nagymértékben segítette a TÁMOP 3.1.1. XXI. századi közoktatás c. projekt 2015-ben zárult szakasza. Tíz együttműködő partnerintézmény sok-sok ökoiskolai nevelési-oktatási programot dolgozott ki, amely az intézményeknek az Ökoiskola cím kritériumrendszerének teljesítéséhez nyújt teljes körű segítséget, függetlenül attól, hogy rendelkeznek-e Ökoiskola címmel, vagy sem. Bővebb információ: <http://www.ofi.hu/node/170423> (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

Az Országos Ökoiskola Forrásközpont és a Regionális Forrásközpontok regionális és országos konferenciák, valamint információs napok szervezésével fejlesztették az intézmények közötti hálózati tanulást. Az iskolák pedagógus-továbbképzések megszervezésével készülhetnek fel a fenntarthatóságra nevelésnek megfelelő intézményi gyakorlatok végzésére. Folyamatos mentorálással segítették őket a cím elnyerésében és az ökoiskolai munkájuk fejlesztésében a 2016-ban befejeződő SH/4/5 projektben, de természetesen a továbbiakban is szívesen segít mindegyik szervezet az intézményeknek.

A pályázatot évente folyamatos beadási és két értékelési határidővel írják ki az illetékes minisztériumok. A pályázati kiírás a beküldendő mellékletekkel együtt az OFI honlapjáról is letölthető. A pályázatokat az OFI, a minisztériumok (EMMI, FM) és civil szervezetek (Körlánc, MKNE) képviselőiből álló bizottság bírálja el. Évente két bírálati határnap, és egy Ökoiskola és Örökös Ökoiskola címátadó ünnepség van.

2.1.2. A pályázatírás lépései

A pályázatírás javasolt főbb lépései:

1. előkészítő lépések,
2. a pályázat kidolgozása és
3. minőségbiztosítási lépések.

30 Varga A.: A magyarországi ökoiskolák hálózata. Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 2009. <http://www.ofi.hu/publikacio/magyarorszag-i-okoiskolak-halozata> (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

EMMI = Emberi Erőforrások Minisztériuma

FM = Földművelésügyi Minisztérium

OFI = Oktatókutatás és Fejlesztő Intézet

OFK = Ökoiskola Országos Forrásközpont

ÉMO = Észak-Magyarországi Ökoiskola Regionális Forrásközpont

ÉA = Észak-Alföldi Ökoiskola Regionális Forrásközpont

DA = Dél-Alföldi Ökoiskola Regionális Forrásközpont

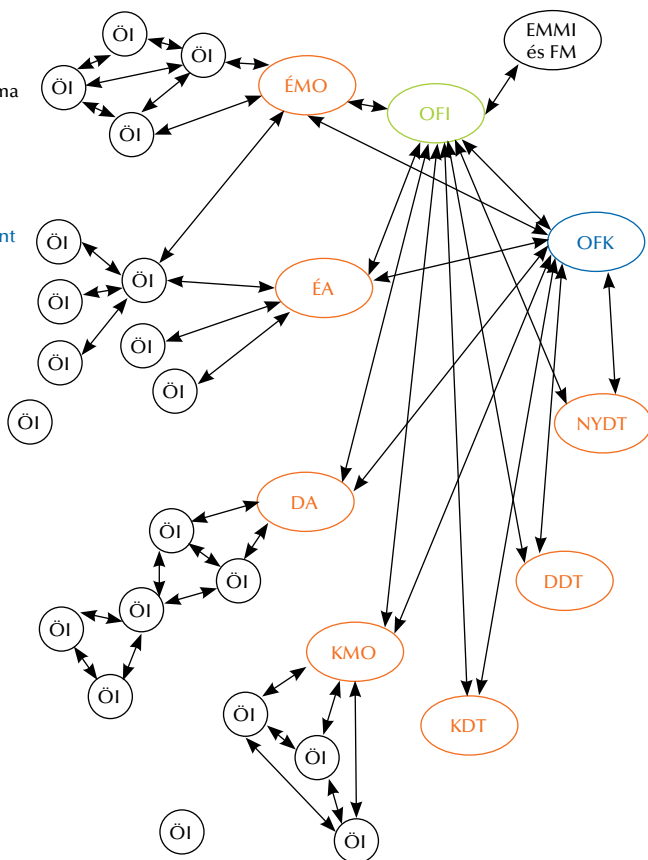
KMO = Közép-Magyarországi Ökoiskola Regionális Forrásközpont

KDT = Közép-Dunántúli Ökoiskola Regionális Forrásközpont

DDT = Dél-Dunántúli Ökoiskola Regionális Forrásközpont

NYDT = Nyugat-Dunántúli Ökoiskola Regionális Forrásközpont

ÖI = Ökoiskola

Előkészítő lépések

A pályázati kiírás első megismerése után a leggyakoribb érzés, hogy „igazából már ökoiskola vagyunk, csak még sosem adtuk be erre az igényünket”. Valóban, szinte minden iskola alkalmas a cím megszerzésére, amint ennek szándékát megfogalmazza. Ez az előkészítő szakasz igen egyszerű, és általában örömteli. Az „ökoiskolaság” felé kétféle okkal indulhatnak az intézmények: az Ökoiskola Hálózathoz való csatlakozás igénye az intézmény vezetőségétől vagy a nevelőtestülettől indul el. Könnyebb a helyzet, ha az intézményvezetés már elkötelezett, és megfelelőnek tartja az eddigi tevékenységeket a pályázat beadásához, azaz szükségesnek tartja az ökoiskolai fejlesztés folytatását.

A másik kiindulási helyzet már nehezebb, hiszen az iskolavezetést kell megnyerni hozzá. Ez csak összehangolt team-munkával lehetséges. Azaz kell egy csapat! Az eddigi konkrét – az ökoiskolai működés felé vezető – tevékenységek összegyűjtése jó segítség az iskolavezetés meggyőzése során. Nagyon fontos a Nat és a Kerettantervekben lévő lehetőségek kigyűjtése, az Nkt. 78. § (5) bekezdésére – a kormányzati támogatásra – való hivatkozás.

Ha a pályázat beadásáról már megszületett a döntés, még további előkészítő lépéseket szükséges megtenni. El kell mondani az iskola partnereinek, hogy miért tartjuk fontosnak ezt a lépést: miért fontos ez a pedagógusoknak, az iskolában dolgozóknak és a külső partnereknek. A következőkről van szó:

- Az intézmény fenntartójának a támogatását kell kérni a pályázat megvalósításához.
- Amennyiben az intézmény gazdasági működtetése, üzemeltetése más szervezet-hez tartozik (például GAMESZ, GESZ stb.), a szervezet vezetőjét is érdemes a feladat támogatására kérni.
- Ismertetni kell a szülői közösséggel, az Iskolaszékkel és/vagy az Iskolatanáccsal a címpályázatot, és a megvalósításhoz egyetértésüket és segítségüket kell kérni.
- Az iskolai Diákönkormányzattal is elemezni kell az ökoiskolává válás lehetőségeit, ez ugyanis a diákok egyetértése, támogatása nélkül nem valósulhat meg.

Amennyiben a különböző felek és partnerek elfogadták, támogatták, sőt esetleg még szorgalmazták is a pályázat benyújtását, kezdődhet a pályázat kidolgozása a pályázatot író csapat kiválasztásával, melynek létszáma az intézmény nagyságától függően 3–5 fő. A csapatba olyan pedagógusokat válasszunk, akik már ismerik a fenntarthatóságra nevelést, kezdik azt beépíteni a nevelő-oktató munkájukba, tájékozottak az új tanulási módszerek terén, akik nyitottak és innovatívak. Jó, ha a nevelőtestület teljes bizalmát élvezik, azaz a kiválasztásuk demokratikus úton történik.

- A pályázatiírással kapcsolatos teendők:
- » a munkatársi közösség bevonása,
  - » a kritériumrendszer közös értelmezése,
  - » az önértékelés elvégzése, az Önértékelési táblázat megfelelő kitöltése,
    - » fejlesztési tervek megfogalmazása,
    - » a Pályázati adatlap kitöltése,
  - » a Szándéknyilatkozatok és a mellékletek beszerzése, másolása,
  - » az Ellenőrzési lista szerint a beküldendő anyagok ellenőrzése.

A pályázat kidolgozása

Különösen, ha először pályázunk, elsődleges a munkatársi közösség bevonása és a Pályázati kiírás alapos tanulmányozása. Szükséges, hogy a csoport tisztában legyen a pályázat teljes tartalmával, megismerje a mellékleteket, és vegye számba, mely szervezetektől kérhet támogató nyilatkozatot. Igen fontos az Ökoiskola cím elnyeréséhez, hogy az iskolai munkaterv elkészítésénél az intézmény minden dolgozója, a tanulók és a szülők képviselői is **javaslatot tehessenek**, észrevételeket fogalmazzanak meg.

A pályázati kiírás tartalmazza a pályázat célját, tárgyát, a pályázati feltételeket, a benyújtandó dokumentumokat, a pályázat benyújtásának módját, elbírálását és egy ellenőrzési listát. Ezeknek a fejezeteknek a tanulmányozása után ellenőrizni kell, hogy meg tud-e felelni a pályázati feltételeknek az intézmény. Amennyiben igen, tehát vállalható, hogy minden tanévben ökoiskolai munkatervet készít, mely az intézmény éves munkatervének szerves része, a következő lépés a **kritériumrendszer közös értelmezése**.

Az ökoiskolai kritériumrendszer a pályázat 3. melléklete (Pályázati adatlap 4. munkalapja), melynek címe **Önértékelési táblázat**. A kitöltés előtt fontos elolvasni a Pontozási segédletet, mely fontos tudnivalókat tartalmaz a kitöltés módjáról, a legalacsonyabb elérendő pontszámokról.

Az ökoiskolai kritériumokat a kiírók nyolc téma köré csoportosították (A–H. kritériumcsoportok), és az egyes szempontokra (kritériumokra) 1–3, illetve egy kritérium esetében 6 pont adható a pályázók önértékelésében.

Az 1. kritériumcsoport, miszerint az **Alapdokumentumokban** kiemelten és hangsúlyosan kell megjeleníteni a fenntarthatóság pedagógiai törekvéseit, minden jelentkező számára kötelező. A Pedagógiai program, intézményi célok, feladatok, eszközök, eljárás-

rások c. fejezetben meg kell jeleníteni az ökoiskolai kritériumrendszer megfelelő elemeit. Fontos a helyi lehetőségek számbavétele, megjelenítése az alapidokumentumokban, mert ez az alapja az intézményben folyó fenntarthatóságra nevelésnek. A helyi tanterv esetében pedig minél több tantárgyba be lehet építeni a projekt módszert, az iskolai munkatervbe egy-egy témanapot. **Ökoiskolai munkatervet** kell készíteni. Az intézményi és az ökoiskolai munkaterv tartalmazza az ökoiskolai jelleghez kapcsolódó hagyományos iskolai programokat is: akciókat, vetélkedőket, órákat. Valamennyi munkaközösség munkatervében épüljön az ökoiskolai munkaterv megfelelő elemeire és viszont. Fontos, hogy ne csak a természettudományos munkaközösség érezze fontosnak a fenntarthatóságra nevelést. Ennek az első szempontsornak a megléte feltétele a sikeres pályázatnak.

A többi kritériumcsoport teljesítésében a pályázat megengedi, hogy az intézmény részben, vagy egyes elemeiben egyáltalán ne teljesítse a lehetőségként felsorolt szempontokat. Szempontcsoportonként egy adott, legkisebb pontszámot el kell érni, de a lehetőségek közül a pályázó maga választ. Ez biztosítja, hogy a különböző körülmények között működő intézmények egyenlő eséllyel induljanak a pályázaton.

A **Szervezeti feltételek** kritériumcsoportban az ökoiskolai munkacsoport meglétén keresztül a továbbképzésekig, az intézményi humánpolitika alakításán keresztül a „zöld” diákönkormányzatokig szerepelnek kritériumok.

Kiemelt terület ebben a szempontsorban az, hogy megjelennek-e az intézményi minőségfejlesztési felmérésekben a környezettudatossággal kapcsolatos kérdések. Az intézményben dolgozó vagy az újonnan felvett kollégák ismerjék és fogadják el a fenntarthatóságra nevelés elveit, és a nevelés-oktatás során a tanulók felé is közvetítsék ezeket. A folyamatos fejlődés érdekében a pedagógusok továbbképzésében kapjanak hangsúlyos szerepet a fenntarthatóságra nevelés, illetve a módszertani megújulást segítő képzések, különös tekintettel a projekt módszerre, a témanapok, témahetek szervezésére és a kooperatív tanulásra.

A következő igen fontos kritériumcsoport a **Pedagógiai munka**. Ez a rész már tartalmazza azokat a komplex tanulásszervezési, módszertani megvalósítási lehetőségeket, amelyek jelentősek a leendő ökoiskolánál. Ilyenek például: témanap, projekt módszer, erdei iskolák, terepgyakorlatok szervezése és kooperatív technikák alkalmazása a fenntarthatóságra nevelés témájában.

Az éves munkaterv(ek)ben szerepeljenek olyan projektek, melyek valós, helyi problémához kapcsolódnak. A pedagógusok a tantárgyuktól függetlenül a saját műveltségi területükön belül is találják meg a projekthez³¹ kapcsolódás lehetőségét. A belső tapasztalatok átadása is igen fontos. A nevelőtestület minden tagja ismerje meg a legfontosabb környezeti problémákat és a fenntarthatóságra nevelés elveit. Ehhez a belső továbbképzések, a partnerintézmények jó gyakorlatai, a hálózati tanulás nyújthatnak aktuális információkat. A környezetbarát szemlélet kialakításában az intézmény minden dolgozója vegyen részt.

Hálás terület a pedagógiai munkában a hazai, illetve a nemzetközi oktatási programokhoz való kapcsolódás. A helyi és a globális események, a jövő iránti felelősség épüljön be a pedagógiai gyakorlatba.

Az **Intézmény működtetése** kritériumcsoport a legszélesebb, melyben a szelektív hulladékgyűjtés lehetőségétől kezdve, a környezetbarát megoldásokig, a komposztáló működtetésig, a zöldfelületek kialakításáig, az iskolabüfé kínálatáig nagyon sok területet kínál fel a pályázónak a szempontsor. Erre a témakörre gyűjtheti össze a legtöbb pontot az

31 Új pályázó esetében a címpályázat készítése felfogható projektként, amelynek célja és rész céljai, ütemezése, felelősei vannak, és várhatóan eredménye is lesz.

intézmény. Igen hangsúlyos a környezetbarát megoldások alkalmazására való törekvés, az intézmény zöld felületeinek léte és állapota, madárvédelmi és természetvédelmi berendezések kihelyezése az iskolakertbe, a hulladékfajták elkülönített gyűjtése. Az iskolai irodai munkában az újrapiapír használata, jegyzetek, feljegyzések készítésére a lapok üres hátoldalának használata szintén tükrözi a fenntarthatósági szempontok figyelembevételét.

Az étkezés megszervezésében a közétkeztetésre vonatkozó táplálkozás-egészségügyi előírások³² biztosítják a tanulók megfelelő minőségű étkeztetését (só- és zsírszegénység, tudatos választék, összetétel, idényzöltség, -gyümölcs, beszerzés a környékről). A fenntarthatóság szempontjából (ld. 1.1.-1.4. fejezetek) kiemelkedően fontos, hogy ez a program a környék termelőitől beszerzett alapanyagokon keresztül támogatja a települések gazdálkodóit is.

Oda kell figyelni az iskolai büfé kínálatára, a környezetbarát csomagolásra is. Itt olyan széles terület értékelhető az intézmény tárgyi feltételeinek megfelelő kialakításától az intézmény arculatáig, mely egyaránt igen fontos a diákok, a szülők és a látogatók számára.

Iskolai rendezvényeken is megvalósítható a hulladék csökkentése (eldobható eszközök használatának kiküszöbölése, csomagolóanyagok mennyiségének csökkentése stb.). A hulladékok szelektív gyűjtésére is gondolni kell ezeken a rendezvényeken is. A szelektíven gyűjtött hulladékfajták, frakciók száma szerint maximálisan 6 pont kapható.

Az Önértékelési táblázat több szempontja is értékeli az iskolaudvar megfelelő kialakítását, zöldfelületek, esetleg konyhakert, komposztáló működtetését.

A **Kommunikáció** kritériumcsoport felöleli az intézmény teljes belső kommunikációját, például munkaterv egyeztetését az iskolahasználókkal, iskolai és helyi kérdések megjelenését a médiában, bemutató órákat, mindezeket természetesen a fenntarthatóságra nevelés témakörében. A társadalmi környezet számára szervezett környezettudatos, fenntarthatósággal kapcsolatos akciókba, eseményekbe a szülőket is fontos bevonni, ez kiemelt javaslat. Ezeket a tevékenységeket az intézmény faliújságján, honlapján, az iskola újságjában, kiadványaiban, lehetőleg a helyi médiában is jelentessük meg.

A megfelelő kommunikáció a partnerközpontú működés alapja, ezért a diákokat, a szülőket be kell vonni az őket érintő döntések előkészítésébe, az események, akciók lebonyolításába, és a kommunikációban is igen sokat segíthetnek.

Az **Együttműködések** és a **Helyi közösség, közvetlen környezet** kritériumcsoportok a civil szervezetekkel, a helyi alapítványokkal, szervezetekkel végzett tevékenységeket fogja át, és nagy hangsúlyt fektet a közvetlen környezetet érintő, annak fenntartható fejlődésével kapcsolatos tevékenységekre. Az elismert, aktív, fenntarthatóságot képviselő civil szervezetekkel való kapcsolathoz, közös munkához személyes kezdeményezés szükséges. A közös kapcsolódási pontok megkeresése után tartalmas együttműködés alakítható ki a fenntarthatóságra nevelés érdekében. Kiemelt értékelési terület a központi intézményekkel való együttműködés (például OFI), a külföldi intézményekkel, a civil szervezetekkel, a regionális forrásközponttal, más ökoiskolákkal való közös munka, a hálózatokhoz való kapcsolódás.

A gazdálkodó szervezetek is igen sok területen segíthetik az intézményt a fenntarthatóság tanításában és tanulásában (GAMESZ, GESZ, helyi gazdálkodók, nemzeti parkok stb.), így ebben a kritériumcsoportban ők is szerepet kapnak.

Az utolsó kritériumcsoport **Az intézmény arculata és specialitásai**, melyben az addig már jól működő, teljesült saját kritériumokat lehet felsorolni. Fontos a forma, a tartalom és a funkció összhangjának bemutatása. Értékes a forrásteremtés gyakorlata, például a helyi közösség bevonása. Az intézmény arculatának meg kell jelenni az iskolai progra-

32 37/2014 (IV. 30.) EMMI rendelet a közétkeztetésre vonatkozó táplálkozás-egészségügyi előírásokról, hatályos 2015-től

mokban, melyeket a fenntarthatóságra nevelés érdekében szerveznek. Azaz olyan programot kell ide beírni, ami a fő profillal, a kiemelt fejlesztési területtel és az iskolatípus szerinti feladatokkal egyaránt összhangban van.

A fenti szempontcsoportokban a pályázó iskolának el kell érnie egy-egy – megadott – minimum pontszámot, és az összes pontszámának meg kell haladnia az először pályázó esetén a 60, az újr pályázó intézmények esetén a 80 pontot. Legfeljebb 175 pont érhető el. Ebből is látszik, hogy a pályázat sikere érdekében nem kell minden szempontot teljesíteni. A szempontsorok szerinti minimumpontokat a pontozási segédlet tartalmazza (Pályázati adatlap 5. munkalapja).

A 9. pontban minden iskolának három olyan vállalatot kell megfogalmaznia, melynek teljesülését határidőhöz köti. Ezt már nem kell pontozni. Ilyen vállalatok lehetnek további témanapok, projektek, erdei iskolák, akciónapok, terepgyakorlatok szervezése, vagy az energiatakarékosság érdekében tanulói őrzárak szervezése, esetleg a szülők bevonása a fenntarthatóságra nevelésbe. A civil szervezetekkel való kapcsolatfelvétel is sikeres ígéret. Minden olyan vállalat beírható, mely a kritériumrendszerhez kapcsolódik, de eddig még nem, vagy csak kis részben teljesült az iskolában. Ezek az önként vállalt feladatok, tevékenységek a biztosítékai annak, hogy az intézmény a pályázat benyújtása után is folytatja az ökoiskolai tevékenységet, és hogy tovább akar fejlődni: a kritériumokat egyre magasabb szinten szeretné teljesíteni.

Az önértékelési táblázatban minden kritérium mellett meg kell jelölni, hogy az adott kritérium **melyik dokumentumban szerepel** (a dokumentumokat nem kell beküldeni), a teljesítése melyik dokumentummal igazolható, illetve, hogy a nevelőtestületben ki annak a területnek a **felelőse, kapcsolattartója**, aki az adott kritérium teljesítéséről felvilágosítással szolgálhat. Az első kritériumcsoport megfelelő tartalmának igazolása az alapidokumentumok megfelelő oldalainak hivatkozásával történhet, amiért az intézmény vezetésén kívül az ökoiskolai munkacsoport vezetője is felelhet.

Segítség és példák a szempontcsoportokra vonatkozó táblázat kitöltéséhez:

Önértékelési kritérium	Kapcsolódó dokumentum (A dokumentumok közül egy-egy is igazolhatja a kritérium teljesülését.)	Felelős, kapcsolattartó (Elég egy személyt megjelölni.)
B: Szervezeti feltételek		
2. Az ökoiskolai munkacsoportba – lehetőség szerint – a tantestület minden munkaközössége delegál tagot	ökoiskolai munkaterv a munkacsoport tagjainak a nevével és munkaközössége megnevezésével	ökoiskolai munkacsoport vezetője
6. Az intézmény humánpolitikájának alakításában szempont a fenntarthatóságra nevelésre való nyitottság	továbbképzési terv; állaspályázatra jelentkező dolgozóval történő beszélgetés eljárásrendje, kérdéssorozata	igazgatóhelyettes
10. A fenntarthatóság témakörében tartott tantestületi szakmai műhelymunkák, előadások, beszámolók száma az előző évben	jegyzőkönyv, előadás ppt-je, írásos beszámoló	az előadó vagy a jegyzőkönyvvezető vagy egy részt vevő pedagógus
11. A fenntarthatóságra neveléssel kapcsolatos továbbképzésen vagy ökoiskolai képzésen részt vevő pedagógusok száma az előző 3 évben	tanúsítványok	a részt vevő pedagógus vagy az iskolatitkár

Önértékelési kritérium	Kapcsolódó dokumentum (A dokumentumok közül egy-egy is igazolhatja a kritérium teljesülését.)	Felelős, kapcsolattartó (Elég egy személyt megjelölni.)
C: Pedagógiai munka		
1. Az intézmény évente minimum kétszer komplex tanulás-szervezési formában szervez programokat (pl. témanapot, témahetet, projektet) a fenntarthatóság témakörében.	munkaterv, fényképek, honlap, a projekt produktuma, újságcikk, tanulói munkák, beszámolók	a témanap, témahét, projekt szervezője
3. Az intézmény bekapcsolódik valamelyik fenntarthatóságra neveléssel foglalkozó hazai és/vagy nemzetközi oktatási programba (pl. GLOBE, BISEL, Szitakötő stb.)	internetes munkavégzést igazoló bejelentkezések, az elvégzett munkáról feljegyzések, dokumentumok, tanulói munkák, fényképek, médiamegjelenés	az oktatási program irányítója
10. Az intézmény működését (fűtés, víz-felhasználás, villamos energia használata) rendszeresen tanulmányozzák a pedagógiai munka során	feljegyzések, jegyzőkönyvek, fényképek, kimutatások, grafikonok	a munkát irányító pedagógusok egyike
12. A pedagógusok rendszeresen használnak kooperatív technikákat a fenntarthatóság területén	óravázlat, játékleírás, fénykép, tanulói beszámoló	a technikát alkalmazó pedagógusok egyike
D: Az intézmény működése		
1. Az intézmény a fenntartóval/ működtetővel olyan együttműködést alakít ki, mely tartalmazza a környezetbarát iskola működtetésének szempontrendszerét, kitér az üzemeltetés környezetbarát módjára, és a rongálások helyreállításában, az intézmény állagának megővésében a szülők és a tanulók aktívan részt vesznek	együttműködési megállapodás, ha nincs, akkor elegendő a környezetbarát tisztítószerek listájának bemutatása, fényképek az iskolaszépítési akciókról, jelenlétet igazoló ívek; hír a honlapon	a program szervezője, egy részt vevő pedagógus, tanuló, az egyik munkaközösség-vezető
5. A beszerzésnél az intézmény – lehetőségeihez mérten – a helyi termelőket, beszállítókat részesíti előnyben	szállítólevél	a beszállítóval kapcsolatot tartó személy
8. A büfében kaphatóak egészséges és környezetkímélő áruk (pl. nyers zöldség-gyümölcs, gluténmentes, teljes kiőrlésű termék stb.), környezetbarát módon történik a csomagolás és az eszközhasználat (pl. üvegpohár)	fényképek, árlista	az ökoiskolai munkacsoport vezetője
10. Az intézmény belső rendezvények szervezésénél figyelembe veszi a környezeti szempontokat (pl. eldobható eszközök mellőzése)	fényképek	a rendezvény/büfé szervezője
28. Gondozott beltéri növényzet van az intézmény területén	fényképek	gondnok, bármelyik pedagógus

Önértékelési kritérium	Kapcsolódó dokumentum (A dokumentumok közül egy-egy is igazolhatja a kritérium teljesülését.)	Felélős, kapcsolattartó (Elég egy személyt megjelölni.)
E. Kommunikáció		
1. Az intézmény éves ökoiskolai munkatervének készítésébe bevonja a diákokat és a diákönkormányzatot, s együtt döntenek annak elfogadásáról	jegyzőkönyv, jelenléti ív, témával megjelölve	ökoiskolai munkacsoport vezetője, a diákönkormányzatot támogató tanár, diákönkormányzat-vezető
2. Az intézmény éves ökoiskolai munkatervének készítése során egyeztetnek a szülők képviselőivel	jegyzőkönyv szülői képviselő aláírásával, jelenléti ív, témával megjelölve	ökoiskolai munkacsoport vezetője, jegyzőkönyvvezető
4. A szülőket is bevonják a környezet-tudatosság/fenntarthatóság témakörével kapcsolatos akciókba, eseményekbe	fényképek, tudósítás az eseményről a honlapon, iskolaújságban, a település honlapján, a helyi újságban; jelenléti ív a szülők aláírásával, téma megjelölésével	a program szervezője, igazgatóhelyettes, egy megbízott tanár, akinek az osztályából a legtöbb szülő résztvevő volt
5. A diákönkormányzat önálló feladattal bekapcsolódik az ökoiskolai munkaterv megvalósításába.	ökoiskolai munkaterv, az elvégzett tevékenységről írásos beszámoló a honlapon, iskolaújságban, médiában	ökoiskolai munkacsoport vezetője, a diákönkormányzatot támogató tanár, diákönkormányzat-vezető
F. Együttműködések		
1. Magyarországi központi intézményekkel (pl. OFI) való együttműködések	aláírt együttműködési megállapodás vagy szerződés	projektvezető
3. Civil szervezettel való együttműködés a fenntarthatóság pedagógiája területén (évente legalább egy közös rendezvény)	rendezvény forgatókönyve, együttműködési megállapodás, fényképek, médiamegjelenés, honlap	összekötő, kapcsolattartó pedagógus, a program szervezője
9. Hálózati tanulásban való együttműködés a fenntarthatóságra nevelés terén (pl. Ökoiskola Hálózat, KN referenciainstémény hálózat)	Regionális Forrásközponttal kapcsolatfelvétel (e-mailek), programon való részvételről igazolás, országos konferencián való részvétel, referenciainstéményi minősítés, közös programokról emlékeztetők, programtervek, fényképek, médiamegjelenés, honlap	a hálózati munkában felelősként megbízott munkatárs, a hálózati tevékenységben aktívan részt vevő kolléga
11. Szülők bevonásával szervezett programok a fenntarthatóság pedagógiája területén	jelenléti ívek, fényképek, program forgatókönyve, médiamegjelenés, honlap	a program szervezője, munkaközösség-vezető
G. Helyi közösség, közvetlen környezet		
1. Az intézmény pedagógiai munkájában helyet kap a helyi természeti, épített és más értékekkel (például hagyományokkal, Natura 2000 gazdálkodással) való foglalkozás	munkaterv, honlapon beszámolók, fényképek, médiamegjelenés, foglalkozástervek	munkaközösség-vezető, programszervező, a programban részt vevő pedagógus
2. Az iskolapolgárok (diákok, pedagógusok, egyéb alkalmazottak) gondnokságot vállalnak valamely, a környezetükben lévő természeti vagy épített környezeti érték felett	fényképek, médiamegjelenés, iskolai honlap	igazgatóhelyettes, a program „gondozója”, munkaközösség-vezető, a programban részt vevő pedagógus

Önértékelési kritérium	Kapcsolódó dokumentum (A dokumentumok közül egy-egy is igazolhatja a kritérium teljesülését.)	Felelős, kapcsolattartó (Elég egy személyt megjelölni.)
3. Az iskolapolgárok az értékek feltérképezését követően javaslatot tesznek a helyi védelemre	fényképek, az írásos javaslat, a megvalósulásról fénykép, médiamegjelenés, beszámoló, honlap	a védelembe való vétel elindítását végző pedagógus, a feladatban részt vevő pedagógus
7. Az intézmény részt vesz a helyi közösségek által szervezett közösségi szolgáltatásban, illetve az azt előkészítő érzékenyítő programban	fényképek, beszámolók, jelenléti ívek témajelöléssel, időponttal; médiamegjelenés, honlap	a programot szervező, illetve a programban részt vevő pedagógus

A következő, 4. számú mellékletben (Pályázati adatlap 6. munkalapja) kell **az intézményt és az ökoiskolai tevékenységet** bemutatni. Fontos, hogy az intézmények itt szerepeltessék a Pedagógiai programból a fenntarthatóságra nevelés szempontjából kiemelendő területeket. Például az intézményi nevelési célokat, a fejlesztési területeket, melyek az ökoiskolává fejlődést is bemutatják. Fontos eleme ennek a résznek az iskola környezeti és fenntarthatóságra nevelési gyakorlatának a bemutatása, vagyis a programok rövid leírása, értékelése, melyek a közelmúltban valósultak meg.

Az újr pályázó intézmények esetében a három legfontosabb fejlesztést is itt kell bemutatni, és az alátámasztó dokumentumokat is mellékelni kell. Amennyiben olyan tevékenységet vagy fejlesztést is terveztek előző pályázatukban, ami nem valósult meg, arról is ebben a részben számol be az intézmény.

Célszerű **minden évben ellenőrizni a pályázatba beírt kritériumok további teljesülését** és a benyújtott vállalások megvalósulását. Ez igen fontos az ökoiskolai tevékenység folyamatos magas szintű minőségének biztosítása érdekében, és ez segíti az újr pályázást is.

Minőségbiztosítási lépések

A Pályázati Felhívás végén található Ellenőrzési lista segít a pályázat megfelelő összeállításában, mert ez a lista összefoglalja, hogy a pályázat mely elemét kell nyomtatva, vagy csak elektronikusan beküldeni, és milyen mellékeleteket kell csatolni. (Érdemes a sorrendet betartani, mert ezzel elkerülhető a hiányos pályázat benyújtása.)

Az elkészült pályázatot a nevelőtestülettel, a Közalkalmazotti Tanáccsal, a szülőkkel és a diákönkormányzattal is el kell fogadtatni, mert ezzel vállalják a közösségek, hogy a továbbiakban is részt vesznek, támogatják, illetve képviselik a fenntarthatóságra nevelést. Ez a **legitimáció** a biztosítéka annak is, hogy a különböző szervezetek segíteni fogják az intézményt ökoiskolai tevékenységének a megvalósításában. **A pályázat melléklete az intézményvezető, a szülők és a diákok szándéknyilatkozata arról, hogy az Ökoiskola cím célkitűzéseivel egyetértenek, és törekednek a célok megvalósítására.**

Az adatlap és a melléletek megfelelő kitöltése után a pályázat beküldhető a kiírásban szereplő címre. Amennyiben elakadnánk, a pályázati felhívásban szereplő kapcsolati pontokon és a regionális ökoiskola forrásközpontoknál³³ kérhetünk segítséget.

33 Elérhetőségüket ld. a kiadvány végén.

2.1.3. A címpályázat leggyakoribb buktatói, kérdései és a válaszok

Kik pályázhatnak a címre? Csak KLIK-es intézmények? Minden magyarországi általános és középiskola, fenntartóra tekintet nélkül.

2013 tavaszán nyertük el első alkalommal az Ökoiskola címet, melyre természetesen szeretnénk újra pályázni. Kötelező-e 2016 tavaszán pályázatunkat megismételni? Mikor töltjük le a pályázati adatlapot? Valóban 2016-ban kell újrapályáznia. A köznevelési rendszer folyamatos átalakulása miatt mindenképp javasoljuk, hogy a dokumentumokat akkor töltsék le, amikor elkezdik megírni a pályázatot. Az aktuális kiírás alapján, annak megjelenése évében december 31-ig folyamatosan lehet pályázatot benyújtani. Tavasszal és ősszel van értékelési hatánap, az őszi értékelési hatánap után érkező pályázatokat automatikusan a következő évi pályázatokkal értékeljük, de nem szükséges a következő évi pályázati csomag miatt újra beadni ezeket.

A pályázati adatlapon szabad-e változtatni, ha mást is szeretnénk közölni? Nem szabad. Kérjük, a megadott formátumot használja, és számítógépen töltsse ki, hiszen az adatok további feldolgozásra kerülnek.

Ebben a tanévben lejár a 3 éves jogosultságunk, szeretnénk megújítani az Ökoiskola címet. Kell-e újra a fenntartó (most az állam) nyilatkozata, hogy támogatja az intézményt az ökoiskolai célok elérésében? Kell-e újra a Közalkalmazotti Tanács nyilatkozata? Kell-e újra a civil szervezetek, cégek, magánvállalkozók írásbeli nyilatkozata arról, hogy támogatják tevékenységünket? A Közalkalmazotti Tanács ÉS/VAGY a munkavállalók nyilatkozata szükséges melléklet, a többi dokumentum nem feltétele a pályázat beadásának, csak előnyt jelentenek az elbírálásnál.

Kinek kell nyilatkoznia arról, hogy munkánk illeszkedik-e a település fenntarthatóság-központú településfejlesztési koncepciójához? A településfejlesztési koncepcióhoz való illeszkedést a polgármester vagy az általa kijelölt személy állapíthatja meg.

Iskolánk elnevezése meg fog változni a pályázat benyújtásáig. A régi vagy az új nevén szerepeljen az intézmény? Ha a benyújtási határidőig megtörténik a névváltozás, akkor az új nevet kell szerepeltetni az űrlapon. A pályázati anyagon szereplő névnek egyeznie kell az alapító okiratban szereplővel. Valamennyi benyújtott dokumentáción azonos elnevezésnek kell szerepelnie. Bármilyen hosszú is az intézmény neve, annak valamennyi elemét szerepeltesse. Amennyiben a pályázat benyújtását követően, de a kiértékelés előtt változik az intézmény neve, kérjük, e-mailben jelezze ezt, csatolva az alapító okirat másolatát.

A korábbi Ökoiskola cím pályázatunk óta iskolánk neve megváltozott, így a korábbi oklevelek, megállapodások más névre szólnak. Mivel nemcsak jogutód intézmény esetén, de minden pályázó iskolának be kell nyújtania az alapító okiratának másolatát, mely igazolja, hogy jogelődjének pedagógiai munkáját folytatja, így ez nem jelent gondot. A címet használhatják, alátámasztott igény esetén az OFI igazolást tud kiadni.

Megújítható-e a cím, ha nem sikerült az előző vállalások teljesítése? Igen, megújítható, de indokolni kell, mit miért nem sikerült teljesíteni.

A pályázat benyújtásának feltétele-e, hogy az iskola vezetője ökoiskolavezető-képzésen vegyen részt? A pályázat benyújtásának nem feltétele, hogy az iskola vezetője részt vett-e ökoiskolai vezetőképzésen, vagy ökoiskola koordinátor képzésen.

Mikorra alakuljon meg a környezeti nevelési munkacsoport? Elég, ha csak informális csoportként működik, vagy legyen hivatalos? Mind a két megoldás megfelelő.

Kötelező-e minden tanárnak részt vennie a programokban? Nem kötelező, de annál eredményesebb egy ökoiskola, minél több pedagógus vesz részt a munkában. A cél a teljes munkatársi közösség részvétele.

Kötelező-e átalakítani a Pedagógiai programot a cím elnyeréséhez? Az alapidokumentumoknak tartalmaznia kell a fenntarthatóságra neveléssel kapcsolatos célokat, pedagógiai elveket, feladatokat. Ezek nélkül a pályázat érvénytelen.

Ki kell-e tölteni az önértékelési táblázat minden sorát? Az első blokkban igen. A B–H blokkokban a megvalósult kritériumokat írják be, és azokhoz kerüljön egy felelős egy és kapcsolódó dokumentum. A többi szempontcsoportnál annyi kritériumot jelöljenek meg feltétlenül, amennyi az adott blokkban legalább szükséges. A Vállalások (I.) kritériumcsoportban három vállalás kötelező, a többi szabadon választható. Minden kritériumhoz adjanak meg dokumentumot és felelőst, az „I. Vállalások” blokkban határidőt is.

Kinek és hogyan kell nyilatkoznia arról is, hogy biztosítjuk-e a különböző nevelési fokozatok egymásra épülését? Külön nyilatkozat nem szükséges, a Pedagógiai program tartalmazza.

Hátrány-e, ha a munkaterv kidolgozásakor az évenkénti felülvizsgálat és korrekció elmarad? Igen, ezt fontos elvégezni minden évben.

Tervezünk több „beruházást” (madáretető, komposztáló stb.), nem biztos, hogy elkészül a pályázat benyújtásáig. Az önértékelő táblázatban melyik blokkba írhatom be ezeket? Azokat írhatják be az önértékelési táblázat A–H. blokkjába, amelyek a pályázat készítésekor már léteznek, működnek, megvalósultak, hiszen pontot csak ezekre lehet kapni. A hamarosan megvalósuló intézkedések a későbbi tervekkel együtt az „I. Vállalások” blokkba kerüljenek, a megfelelő határidők megjelölésével.

Az Önértékelési táblázatban „Az ökoiskolai munkacsoportba az intézmény technikai dolgozói is delegálnak tagot” kritériumnál adható-e pont abban az esetben, ha az intézménynek nincs saját technikai dolgozója, mert kiszervezték őket, viszont van közöttük olyan munkatárs, aki feladatot vállal a munkacsoportban? Adható pont, mivel nem azon van a hangsúly, hogy az intézmény alkalmazza-e a technikai dolgozót, vagy egy külső szervezet, hanem azon, hogy a munkacsoportnak van-e technikai dolgozó tagja.

A „Fenntarthatóságra neveléssel kapcsolatos továbbképzésen részt vevő pedagógusok száma” kritériumnál csak az akkreditált képzéseket lehet beszámítani? Nem, figyelembe vehetők azok a továbbképzések is, amelyek nincsenek akkreditálva, ha tematikájukban kapcsolódnak a fenntarthatóságra neveléshez.

„Az elmúlt három év legfontosabb fejlesztései az ökoiskolai munka terén” részben csak infrastrukturális fejlesztések szerepelhetnek, vagy szerepelhet programfejlesztés is?

A fejlesztés vonatkozhat az Ökoiskola kritériumrendszerének bármelyik részére, így a programfejlesztésre, vagy akár a humán erőforrás fejlesztésére is (pl. továbbképzés).

Az intézmény ökoiskolai tevékenységének bemutatásánál (5. munkalap) van-e terjedelmi korlátozás, ugyanis csak a minimális karakterszám van megadva? Nincs korlátozva a terjedelem, viszont célszerű törekedni arra, hogy a tevékenységeket röviden, tömören fogalmazzák meg. A leíró, magyarázó részek általában fölöslegeseek, mivel hozzáértő szakemberek bírálják a pályázatokat.

Az intézmény ökoiskolai tevékenységének bemutatása kapcsán az iskolánk Iskolai Környezeti Nevelési Programját kell csatolnunk? Nem, az összes olyan tevékenységet kell itt átfogóan bemutatni, melyek kapcsolódnak az Ökoiskola kritériumrendszerének megvalósításához. Természetes módon ennek egyik forrása lehet a Környezeti Nevelési Program.

Kizáró ok-e, ha anyagiak miatt nem tudunk tábort és erdei iskolát szervezni? Nem.

Elegendő-e igazolni, hogy mi kértük a működtetőt a fenntartható beruházásokra, környezetkímélő működtetésre, ha kéréseink nem találnak meghallgatásra? Ezen nem múlik a cím elnyerése, mert egyéb területen is össze lehet gyűjteni a szükséges pontokat.

Kell-e győzködni a helyi tankerületi igazgatókat a cím hasznosságáról vagy az ökoiskola program működtetői magasabb szintű egyezményt kötnek a KLIK-kel vagy az EMMI-vel? Nincs magasabb szintű egyezmény a KLIK-kel és az EMMI-vel sem, de a tankerületi igazgatók is tisztában vannak a cím jelentőségével és fontosságával.

2.2. Ökoiskolai jó gyakorlatok, minták

A sikeres címpályázat elkészítése idején érdemes megismerkedni más iskolák ökoiskolai gyakorlatával. 2005 óta – alkalmazkodva a változó törvényi és tantervi követelményi környezethez – számos jó példa született az ökoiskolákban. A korábbi fejezetekben is található ide vonatkozó ajánlások, témák, melyeket már több intézményben beépítettek az iskolai gyakorlatba. A táblázatban a környezeti nevelés, az ökoiskolai tevékenységek lehetséges kereteit mutatjuk be a lehetséges résztvevők megnevezésével, melyek az intézmények adottságai miatt különbözhetnek egymástól, de mindenképpen iránymutatók lehetnek. A táblázat után néhány fogalom magyarázata következik.

A TÁMOP 3.1.1 keretében fejlesztett Ökoiskolai nevelési-oktatási program moduljai az OFI honlapról letölthetők, és jól alkalmazhatók az iskolákban.

A mátészalkai Esze Tamás Gimnázium diákjainak kampánya az állatok világnapján

Keretek / résztevők	Minden diák	Önként feladatot vállaló diák	Minden tanár	Önként feladatot vállaló tanár	Egyéb alkal- mazott	Szülő	Külső résztvevő
Tantárgyi							
Erdei iskola							
Projekt							
Téma nap							
Szakkör							
Tábor							
Egyéb rendezvény							
Takarékosság							
Papír- vagy kupakgyűjtés							
Tisztaság							
Növényzet							
Udvar							

Az **erdei iskola** „sajátos, a környezet adottságaira építő nevelési, tanulásszervezési egység. A szorgalmi időben megvalósuló, egybefüggően többnapos (4 éjszaka, 5 nap), a szervező oktatási intézmény székhelyétől különböző helyszínű tanulás-szervezési mód, amely során a tanulás a tanulók aktív, cselekvő, kölcsönösségen alapuló együttműködésére épül. A tanítás tartalmilag és tantervileg egyaránt szorosan és szervesen kapcsolódik a választott helyszín természeti, ember által létesített és szociokulturális környezetéhez. Kiemelkedő nevelési feladata a környezettel harmonikus, egészséges életvezetési képességek fejlesztése és a közösségi tevékenységhez kötődő szocializáció.”³⁴

A projekt fogalma – köznap i értelemben – meghatározott cél(ok) elérése érdekében egy, a feladatra létrejött csapat által gondosan megtervezett, egyedi, koordinált és kontrollált tevékenységsorozat, amelynek határozott eredménye van, erőforrásokon alapszik, és időkeretek korlátozzák.³⁵ **A pedagógiai projekt, projektszerű oktatás** ehhez képest: Olyan tanulásszervezési forma, amelyben a tanulók (1) közösen, együttműködve, (2) belső indíttatásból, (3) jellemzően valamilyen gyakorlati természetű, a mindennapi élethez kapcsolódó problémára fókuszálva (4) egy közös produktum, termék létrehozása érdekében dolgoznak.³⁶

A témanap olyan tanulásszervezési forma, mely egy pedagógiai cél – akár egy tantervi vagy egyéb témakör tanulása – érdekében egy tanítási napon valósul meg, iskolai, vagy iskolán kívüli helyszínen, tanórai vagy egyéb keretben. A feldolgozás

34 Az erdei iskola minősítés dokumentumai www.kokosz.hu (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

35 Források: Hobbs, Peter (2000.): Projektmenedzsment. Scolar Kiadó, 8. o.; Lockyer, Keith Gordon, James (2000.): Projektmenedzsment és hálós tervezési technikák. Kossuth Kiadó, 13. o.; Bakacsi, Gy. (2001.): Szervezeti magatartás és vezetés. KJK KERSZÖV.

36 Forrás: <http://tanmester.tanarkepzo.hu/projektpedagogia> (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

során a kiválasztott téma minél több oldalról való körüljárása a cél. **A témahét:** „A tananyag komplex elsajátításának egyik lehetséges formája, amikor az adott tárgykört a diákok 3-5 tanítási napon, esetleg hosszabb időkeretben iskolai és iskolán kívüli helyszíneken, rugalmas időkeretek között, változatos tevékenység típusok és sokszínű módszertani eszközök segítségével dolgozzák fel.”³⁷

A témanap/témahét és a projekt közös jellemzői: személyközpontú pedagógiára és az élményalapú tanulás támogatására építenek, a tanulási folyamat eredménye önállóan bemutatható (ha azt így tervezték). A témanap/témahét és a projekt az alábbiakban különíthető el: a projekt fontos jellemzője a tanulók belső indíttatása, az együttműködés és a produktum, míg a témanap/hét szorosabban kapcsolódik a tananyaghoz, és a tanár szerepe is erősebb. Egy tanulási projektet központilag nem, de talán még helyi tanterv szintjén sem lehet pontosan megtervezni, a témanapokat, heteket viszont igen. A projekt már a tevékenységek tervezése során is épít a tanulók aktivitására, míg a témanap/hét a pedagógusoktól indul ki, a tananyagból ered, de azt nem csak tantárgyakra bontva, hanem komplex módon is megvalósíthatják. A projektben nem szükségszerű a különböző szakértelemmel rendelkező pedagógusok közötti együttműködés (bár gyakran csak így valósítható meg), míg a témanap/témahét már a tervezés fázisában igényli a pedagógusok együttműködését, és szinte elképzelhetetlen e nélkül. A pedagógiai projektnek mindig van bemutatott eredménye.

A **környezeti nevelés színtereinek** meghatározása is segítség az ökoiskolai tevékenységek megszervezéséhez, az újszerű módszerek, tanulási, szervezési formák alkalmazásához. A lehetséges helyszínek is igazolják, hogy a környezeti- és a fenntarthatóságra nevelés nem képzelhető el csak az iskola falai között.

Szintér/helyszín	Tanterem	Iskolai helyiség	Udvar	Terep	Más intézmények	Városon kívüli intézmény	Egyéb
Tanóra (hagyományos)							
Terepgyakorlat							
Projekt, témanap, témahét							
Kirándulás							
Erdei iskola							
Tábor							
Vetélkedő							
Szakkör, diákkör							
Látogatások							

2.2.1. Falusi általános iskola

A Somosi Általános Iskola, 2007-től már **Dr. Krepuska Géza Általános Iskola** szakmai munkája – mint a legtöbb falusi iskoláé – már a rendszerváltás előtt is épített a természete-

37 Vekerdy Tamás: Másféle iskolák, Saxum Kiadó, 2005

ti környezet és a vidéki életmód nyújtotta lehetőségekre. Ez részben az adottságoknak, részben pedig az egyéb lehetőségek hiányának volt köszönhető. A somosi iskolában ezek a következőképpen jelentek meg:

- tanulmányi séta tanóra keretében,
- gyakorlókert technika, biológia (élővilág) óra és szakkör keretében,
- túra szakkör,
- biológia (élővilág) szakkör,
- terepi akadályversenyek iskolai szinten,
- szakmai versenyek,
- nyári természetismereti táborok és
- élősarkok az osztálytermekben.

Természetismereti túranap

Somoskőújfalu 1977-től 2006-ig közigazgatási szempontból Salgótarján része volt, de mindvégig megőrizte falusi jellegét. Az iskola ebben az időszakban mint Salgótarján peremkerületi iskolája működött. A tantestület az iskola és színvonala megmaradásának érdekében fontosnak tartotta, hogy olyan program szerint működjön, ami vonzó, és a salgótarjáni iskolák közül itt működik a legjobban. A felvetődő lehetőségek közül a környezeti nevelés és a hagyományörzés ki-

emelt szerepe mellett döntöttek, mivel ehhez minden adottságuk megvolt, és szerencsére anyagi vonzata sem volt a tevékenységnek.

Az 1990-es évektől kezdődően tudatosan törekedtek arra, hogy az iskolai élet minden területén megjelenjen a környezeti nevelés és a hagyományörzés. Keresték a kapcsolatot az állami és a civil természetvédő szervezetekkel, több országos projekt megvalósításába is bekapcsolódtak, mint például a Savas eső projekt. Jelen voltak az Ökoiskola Hálózat születésénél, az első ökoiskolavezető-képzésen, elsőként szerveztek a régióban Regionális Ökoiskola Találkozót a hálózatosodás céljából. Ma már az iskola Környezeti Nevelési Programja a Pedagógiai program részeként áthatja az iskola mindennapi életét.

Az Ökoiskola címre már az első kiírás alkalmával pályáztak. Igazából a pályázat megírása közben szembesült a tantestület azzal, hogy valójában az iskola eddig is „ökoiskolaként működött”, csak éppen ez nem volt nevesítve a dokumentumaiban. A címre való pályázás fontos mérföldkő volt abból a szempontból, hogy amit addig az iskolában a hagyományoknak megfelelően, vagy éppen öletszerűen csináltak a környezeti nevelés terén, az innen kezdődően tervszerűen, felelősöket megjelölve, rendszeresen ellenőrizve, jelentős partneri kör segítségét igénybe véve történt.

Bitumenlerakók Somoskőújfaluban – projekt

A projektet az iskolában fakultációként bevezetett környezettan óra keretében valósították meg. A tanmenetben néhány órát biztosítottak a helyi időszzerű környezeti problémák feldolgozására. A településen éppen abban az időszakban vezették be a gázt, ami

sok útburkolati bontással járt, és ebből adódóan a számos „ottfelejtett” bitumen tartalmú törmelékdombbal, szinte felkínálta magát a téma. Hogyan lehetne megoldást találni? Mi legyen a veszélyes anyagot tartalmazó, földdel gondosan lefedett dombocskákkal? Mit tehetnek a megoldás érdekében a gyerekek?

Közös akarattal kezdtek neki a probléma megoldásának. Közös eldöntötték, hogy valamit tenni kell, és tenni is fognak. Az **első óra** gyakorlatilag a cselekvési terv összeállításával telt el. Mindenki elmondta a saját ötletét, hogy mit, mikor és hogyan kellene tenniük a megoldás érdekében. Rendkívül sokféle ötlet került elő. A „Hiába teszünk bármit!” mondat megfogalmazásától kezdve a „Borítsunk bitument a polgármester asztalára” ötletig. Végül a jogkövető kultúrembertől elvárható megoldást választották. Ennek megfelelően a következő cselekvési tervet állították össze:

- a bitumen dombocskák feltérképezése;
- vélemények kérése környezetvédelmi szakemberektől és a lakosságtól;
- nyilvánosság bevonása (helyi újság);
- levél írása az illetékes szervezetnek és a polgármesternek;
- a falu területének felosztása, hogy ki melyik részen méri fel a lerakókat.

A **második órán** a következők történtek:

- a begyűjtött adatok rávezetése a falu térképére,
- három kisebb csoport alakítása: az első csoport újságcikket ír a helyi lap számára a tervről, hogy mit csinálunk a „bitumenes probléma” ügyében; a második csoport kérdéssort állít össze, amit majd az illetékes környezetvédelmi szakembernek tesznek fel; a harmadik csoport is kérdéssort állít össze, a lakosság véleményének kikéréséhez,
- az óra végén a feladatok szétosztása (cikk továbbítása publikálásra, vélemények begyűjtése).

A **harmadik órán** a begyűjtött véleményeket összegezték, a vélemények alapján két levelet fogalmaztak – kiegészítve a tanulócsoporthoz véleményével – a Bükk Nemzeti Park Igazgatóságának és a helyi polgármesternek.

A BNPI levelét postára adták az óra után, a polgármesternek szóló levelet pedig időpont-egyeztetés után személyesen adták át. Terveik szerint a projekt zárásaként a válaszul kapott leveleket szerették volna kiértékelni, de mivel nem érkezett válasz egyik helyről sem, így ennek okát próbálták közösen kitalálni. A végzett munkáról és a munka közben szerzett tapasztalatokról készült egy közös cikk, amit sikerült a helyi lapban közölni.

Nem elhanyagolható a program szülőkre, helyi lakosokra gyakorolt hatása. A későbbi visszajelzésekből kiderült, hogy szinte senkit sem hagyott hidegen a gyerekek munkája. Voltak, akik dicsérték őket, hogy felvállalják a „harcot”, voltak, akik megdöbbentek. Voltak olyanok is, akik ellenvéleményüknek adtak hangot, mondván, hogy mit kontárkodnak bele a gyerekek a nagyok dolgába, és voltak, akik resteltek, hogy a gyerekek vállalják fel azt, amit nekik kellene megtenni. A legnagyobb pillanatnyi hatást azonban a hivatali dolgozók arcáról lehetett leolvasni, amikor a gyerekek szépen összefoglalva elmondták, hogy miért jöttek, és átnyújtották az elkészített anyagot.

Az ilyen típusú projekteknél rendkívül fontos a folyamatos felkészítés, ellenőrzés és értékelés. Fel kellett készíteni a gyerekeket a „dombok” feltérképezésére. Mikor, hová mehetnek, hová nem mehetnek, mit mondjanak, ha kérdőre vonják őket. Ehhez természetesen a falut és lakóit egyaránt jól ismerő pedagógusra van szükség, aki a gyerekek

felkészítése mellett ügyelt arra is, hogy a gyerekeket a háttérből mindig figyelje, és ha szükséges, közbelépjen.

A kérdéssorok ellenőrzése szintén nagy odafigyelést igényelt. Úgy kellett összeállítani a kérdéssort, hogy mindent megtudjanak belőle, amire kíváncsiak, de közben ne bántsanak meg senkit sem, ne tegyenek fel fölösleges, bántó kérdéseket. Az újságcikkek, hivatalos levelek ellenőrzésekor a nyelvtani és stilisztikai hibák mellett figyelni kellett azok hangnemére, stílusára, a formai és terjedelembeli követelményekre.

Az ellenőrzés mellett legalább olyan fontos a folyamatos értékelés, ami esetünkben főleg dicséret volt. Nagyon nehéz megtalálni azt a mértéket, hogy túlságosan ne dicsérjük a tanulókat, de a folyamatos javításokkal, helyreigazításokkal a kedvüket se szegjük.

A gyerekeket rendkívüli módon motiválta, hogy olyan ügy megoldásán dolgozzanak, ami minden falubéli embert zavar, bosszant, amiről szülei, a falu lakossága csak beszélni tud, ők pedig „most megmutathatják!” Bár a probléma nem oldódott meg, a tanulók tevékenysége nagy visszhangot váltott ki a faluban. A résztvevők szembesültek a kudarcral, és olyan dolgokat tanultak meg, melyeket a későbbiekben hasznosítani tudnak.

A látszólagos kudarc ellenére rendkívül sikeresnek mondhattuk a projektet, ugyanis a gyerekek megtanulták, hogy egy közösségi problémát hogyan lehet megközelíteni, hogyan lehet az érintetteket bevonni a megoldás kidolgozásába. Megtanulták, hogy az állami szervek, hatóságok milyen hatáskörökkel rendelkeznek, hogy hogyan kell megírni egy hivatalos levelet, hogyan kell mindezt a lakóközösség elé tárni, és természetesen megtanulták, hogy a kudarccal el lehet visélni.

Falunap szervezése Somoskőújfaluban – szerepjáték

A program környezettan óra keretében valósult meg. Mivel Magyarországon épp ebben az időszakban kezdtek el helyet keresni a regionális hulladéklerakóknak, nap mint nap hallani lehetett „zajos” lakossági tájékoztatásokról, falugyűlésekről. A témához kapcsolódóan a gyerekek elhatározták, hogy ebben a témában ők is tartanak egy elképzelt falugyűlést, ahol Somoskőújfalú lakosságának minden rétegét, érdekcsoportját megjelenítik.

Az előkészítés során mindenkinek kiosztották az eljátszandó szerepkört. Úgy válogatták össze a foglalkozásokat, a szerepeket, hogy a tanulók minden érintettet képviseljenek. Kiválasztották, hogy ki játssza majd a polgármestert, a jegyzőt és a befektető képviselőjét. A falu civil szervezeteinek képviseletére is választottak szereplőket, és a lakosság megjelenítésére volt középosztálybeli, munkanélküli, magánfuvarozó, kiskerttulajdonos, szállásadó stb. A szerepek kiosztása után mindenki saját maga készült fel az adott szerepkörre. A gyerekek utánanéztek, hogy kit is kell majd megjeleníteniük. Milyen érdekeik, céljuk és kötelességeik vannak a szerepük szerint.

A megvalósítás során pontosan követték a helyi falugyűlések mintáját. Az emelvényen (tanári asztalnál) foglalt helyet a polgármester, a jegyző, a beruházó cég képviselője és a levezető elnök (a létszám szűkössége miatt a falu választott képviselői kimaradtak). A széksorokban (padokban) ült a lakosság.

A polgármester köszöntője után kapott szót a beruházó cég képviselője, aki kifejtette, hogy milyen óriási lehetőség előtt áll a falu, mennyi pénz és munkahelyet hoz a lerakó a falunak, és emiatt még mennyi egyéb beruházás is megvalósulhat. Ezek után következett a jegyző, aki a jogi keretek ismertetése után megjegyezte, hogy bizony ráférnének a falura azok a beruházások, amelyek már régóta halasztódnak pénzhány miatt, és most ígéretet hallhattak ezek megvalósítására. A lakosok közül elsőként a civil szervezetek képviselői kaptak szót (környezetvédők, madarászok, sportolók, kultúrkörösök), akik el-

Közmeghallgatás – szerepjáték

mondták saját érvelésüket részben az egyesületek, részben pedig a falu szemszögéből, megvilágítva a beruházás hatásait. Ezek után következtek a személyes megszólalók, akik természetesen a saját érdekeik mellett próbáltak érvelni. A munkanélküli és a fuvarozó örült a lehetőségnek, a fogadós kifejezte félelmét, hogy egy szemétdomb mellett nem lesz szállóvendége. Ahogy az a valóságban is sok esetben előfordul, a gyerekek között szinte veszekedésig fajult a vita.

Miután mindenki elmondta a saját érveit, a levezető elnök összegezte az elhangzott véleményeket, és megszavaztatta a résztvevőket. A szavazás során szoros eredmény alakult ki. Somoskőújfaluban minimális többséggel elutasították elutasították a regionális hulladéklerakó megépítését.

A következő órán kielemezték a „Falunap” eseményeit. Minden szereplő tekintetében vizsgálták, hogy ki mennyire tudta beleélni magát a szerepébe, mennyire tudta képviselni „saját” érdekeit. Okozott-e gondot az, hogy időnként nem a saját meggyőződésüket kellett hangoztatni, hanem a rájuk osztott szereplőét. Első körben mindenki saját magát értékelte, majd egymásról is elmondhatták a véleményüket.

Természetismereti napok – projekt

A projektet először kísérleti jelleggel, majd a pedagógiai programba beépítve valósítják meg a településen. A projekt a helyi óvodában az évszakokhoz kapcsolódó megfigyelésekre épül, majd folytatódik az iskolában bővülő és megújuló ismeretekkel. A projekt kezdeténél az iskola vezetése felvette a kapcsolatot a témához köthető civil szervezetek szakembereivel is, hogy segítsék a pedagógusok munkáját. Az egész nevelőtestületet és az összes tanulót megmozgatva szervezik a programot. Fontos, hogy a tanulók élményszerűen szerezzenek új ismereteket saját természeti környezetük életközösségeiről, s az évek során ismerjék meg a környékükön előforduló összes tipikus életközösséget, ezzel erősítve identitásukat, szülőföldjük szeretetét.

Az óvoda nevelési programja alapján a gyermekek az évkörös természeti változásokat rendszeres terepi programok során figyelik meg, aminek tapasztalataira építik a csoportszobai foglalkozásokat is. Innen adódott az ötlet, hogy az iskolában tananyagként szereplő életközösségek tulajdonságait hasonló módon dolgozzák fel. Lényege, hogy egy éven belül három alkalommal (ősszel, télen, tavasszal) ellátogatnak ugyanarra a helyre, ahol ismereteket, tapasztalatokat gyűjtenek, és megfigyelik az életközösség évszakai változásait. A három nap lebonyolításának módszertana, menete majdnem megegyezik. Különbség csak abban van, hogy a téli projektnapon kevesebb időt töltenek a tanulók a szabadban.

Tavaszcserje, iskolásokkal

Reggel az osztályokat létszámtól függően két-három csoportra osztják, s csoportonként megkapják a feladatsort vagy az előre legyártott munkafüzetet. Az első rész feladatai mindig előkészítő, ismétlő jellegűek, amit még az iskolában megoldanak a tanulók. A második részben az osztályok elindulnak az adott életközösség terepi megfigyelésére, vizsgálatára. A harmadik rész a tapasztalatok feldolgozásáról szól, például a tanulók az életközösséghez és az évszakhoz kapcsolódó művészi feldolgozásokat elemeznek.

Az egyes napok zárásánál az eredmények, élmények, született „alkotások” felkerülnek az osztályok, illetve az iskola faliújságaira, majd a harmadik egység végén osztályonként közösen értékeli az adott életközösségről szerzett tapasztalatokat, élményeket, és az osztályfőnök értékeli az osztály hozzáállását a projekthez, a tanulók aktivitását és viselkedését. Az élménybeszámoló, a tapasztalatokról írt tanulmányok kikerülnek az osztály, illetve az iskola faliújságára.

A programot követő hetekben a szaktanárok ellenőrzik a tantárgyi ismeretek elmélyítését, és a szerzett új ismereteket, valamint a feladatlapok megoldásait. A szaktárgyi értékelés történhet szóban vagy írásban, érdemjeggyel vagy dicsérettel, ritka esetben elmarasztalással. Az év végi tantestületi értekezleten a pedagógusok a projekt összehátasát számos szempont alapján értékeli: tantárgyi ismeretek; motivációs hatás; kompetenciák fejlődése; nevelő hatás; közösségfejlődés.

Természetismereti témanap

A túranapot először kísérleti jelleggel, majd a pedagógiai programba beépítve valósították meg a település iskolájában, ahol több évtizedes hagyománya volt a Fegyveres Erők Napjához kötődő egynapos „Harci túrá”-nak. Ezek a napok az akkor még kisdobos-, illetve úttörőörsök egy kijelölt útvonalon minden állomást érintve önállóan haladtak végig. Az útvonalon korábban az úttörőülethez, illetve a katonasághoz kapcsolódó feladatokat kellett megoldani. A feladatokat az állomásvezetők pontozták, majd a túra végén összegezték és eredményt hirdettek.

A rendszerváltást követően, illetve a helyi határőrség megszűnésével ez a hagyomány megszakadt. Helyét sokáig semmi sem vette át. Időnként ötletszerűen különböző terepi rendezvények voltak, de egyik sem tudott igazán meghonosodni az iskola életében. Az 1990-es években kezdett az iskola tudatosan és tervszerűen foglalkozni a környezeti neveléssel. Ebben az időszakban merült fel az ötlet, hogy a régi harci túra szerkezetére természetismereti programcsomagot dolgozzanak ki.

Sok kísérletezés után alakult ki a jelenleg is működő program. A pedagógusok kiválasztották tantárgyuk azon témaköreit, melyet részben vagy egészben a Természetismereti témanapon kívánnak feldolgozni, majd kitűzték a pontos időpontot. Kiválasztották a programszervezés felelőseit, ezután a szaktanárok leadták a tantárgyukhoz és a természethez kapcsolódó feladatokat. Az állomáshelyek kiválasztása és a feladatsor összeállítása után a szaktanárok előkészítették a terepet a versenyre.

Reggel a diákok menetlevelet készítettek, és az osztályok/csoportok/capatok negyedórás különbséggel indultak. Az állomásoknál lehetőleg az adott feladathoz kapcsolódó szaktanár adta ki a feladatokat, és pontozta a megoldásokat. Az utolsó állomásnál az étkezést és az osztályonkénti szabadprogramot követően került sor az eredményhirdetésre.

A témanap után az eredmények, élmények, a született „alkotások” felkerültek az iskolai, illetve az osztályok faliújságaira, és a legjobb csapatokat/egyéneket az évzáró ünnepségen külön jutalmazták.

2.2.2. Kisvárosi középiskola

A környezeti nevelés, fenntarthatóságra nevelés csírái ott vannak a legtöbb intézményben: lehet, hogy először csak néhány pedagógus tanórai tevékenységében vagy szakkör, kirándulás, egészséges életmód feltételeinek kialakítása formájában – vagy ezer más módon. Ha akad egy vagy néhány elkötelezett személy (vezető, pedagógus, szülő, iskolaszéki tag stb.), aki szervezettebbé szeretné tenni, rendszerbe szeretné foglalni (foglaltatni) az addigi tevékenységeket és a hozzájuk tartozó dokumentációt, akkor már el is indult az intézmény az ökoiskolává válás útján.

Hasonló utat járt be a mátészalkai Esze Tamás Gimnázium (a továbbiakban: ETG) is. A rendszeres túrák, a biológia szakos osztályok terepgyakorlatai, az üzemlátogatások, az egészségnevelés kiemelt szerepe (30 évig működtek egészségügyi szakközépiskolai osztályok is az intézményben) előkészítették a szervezeti átalakulást és szemléleti változást. A kilencvenes évek elejétől formálódott az a – kezdetben 4-6 főből álló, természet-tudományos tantárgyakat tanító – csoport, akik rendszeres továbbképzésekkel szereztek tapasztalatot a környezeti nevelésről és a környezettudatos szemléletről. Eleinte néhány tanórai témára és külső szervezetek tanórán kívüli programjain való részvételre korlátozódott a tevékenységük. Aztán egyre rendszeresebbé váltak a saját szervezésű programok, szélesedett a bevont pedagógusok köre, megjelentek a környezetvédelmi táborok és az erdei iskolák is, de ezek még nem képezték a PP részét. Ezek a változások azzal magyarázhatók, hogy volt egy kezdeményező, aki élére állt a változásoknak, és a kollégák segítségével, motiválásával (a saját lelkesedésével) sikerült eredményeket elérnie. A vezetés és a fenntartó nem gördített akadályt a tevékenységek elé, de igazán ekkor még nem is támogatta azt.

1997-ben alakult meg az intézményi környezetvédelmi oktatóközpont, amelyet 1999-ben a KOKOSZ felvett tagjai sorába, és azóta Klorofill Oktatóközpont néven dolgozik. Az oktatóközpont a programjait kinyitja az iskola diákjai mellett a város valamennyi középiskolája számára. Gyakran meghívják rendezvényeikre a helyi általános iskolákat is. Vetélkedőiket és tanári tapasztalatcseréiket pedig kiterjesztik a város körzetére vagy az egész megyére, hiszen a gimnázium 2011-ig a megyei Köznevelési Közalapítvány bázisiskolájaként is működött.

Közben rendszeresen jelentek meg pályázatok a finanszírozáshoz, és a közvélemény egyre többen foglalkozott a globális problémákkal. Mindez felkeltette a diákok, szülők és pedagógusok figyelmét is. A köznevelési változások is segítették az intézmények önálló arculatának kialakítását, így már elkészült az iskola környezeti nevelési kerettanterve. Ebben már rendszerbe foglalták a tevékenységeiket, a módszereket, a tanórai és tanórán kívüli feladatokat, lehetőségeket és az iskolai környezet nevelő hatását (rejtett tanterv). Megkezdtek a pedagógusok és a technikai dolgozók szemléletformálását (beszélgetés, tájékoztatás, munkához kötődő lepevellő készítése).

A 2000-ben történt igazgatói kinevezéssel párhuzamosan elindult a Comenius I. 2000 köznevelési minőségfejlesztési program kiépítése is, és ez már össze tudott kapcsolódni az ökoiskolákkal szemben támasztott tervezési, visszacsatolási folyamatokkal. A környezeti nevelés megerősödése, a kollégák egyre nagyobb számban történő elköteleződése elismertette az iskolát és a pedagógusokat ezen a területen, így még több pályázati forráshoz jutottak, illetve részt vehettek országos dokumentumok megalkotásában is. Közvetlen környezetükre egyre nagyobb hatást gyakoroltak, rendezvényeik felkeltették a fenntartó, a szülők, a társintézmények érdeklődését, akik szívesen mentek az ETG programjaira, ők pedig átadhatták tudásukat, tapasztalataikat másoknak is. Természetesen folyamatosan továbbképezték magukat, szívesen tanultak más intézményektől, gyakran civil szervezetektől, és a Comenius iskolai együttműködésekben hat éven át a külföldi testvériskoláktól.

Segítette munkájukat az iskola elhelyezkedése és működése (kisváros központja nagy parkkal, nagyméretű udvarral, sportcsarnokkal és sportpályákkal, felújított, energiatakarékos épület, kerékpártároló, kis távolságok a városon belül, gyalog is elérhető minden, saját konyha). Az említett jó gyakorlatok összefoglalói mind nyilvánosak.³⁸

A projektszemlélet is egyre inkább előtérbe került: témanap, jeles napok, versenyek, akciók, tanórán kívüli komplex természettudományos projektek fenntarthatósági szemlélettel, „Bezöldülő osztályok” egyéves projektje, városi akadályverseny követték egymást. Maga az erdei iskola is projekt volt, amihez feladatgyűjteményt is készítettek. A minőségirányítást jellemző PDCA-ciklus³⁹ egyre inkább áthatotta az intézmény életét, működését. Az ökoiskolai szempontok nagy része (beruházások, képzések, tevékenységek) pályázati forrásokból valósulhatott meg. A Comenius-moddal erősítette a partneri kapcsolataikat.

A 2004-es környezeti nevelési programjuk már a tantestület nagyobb részének bevonásával és egyetértésével készült. A belépő diákok pedig kilencedik évfolyamtól folyamatosan részesei lehettek a szemléletformálásnak, a környezeti nevelés egyre szélesedő körének, amelyet ma már globális nevelésnek tekintünk.

Így nagyon természetes gondolatnak látszott, hogy a gimnázium 2005-ben megpályázza az Ökoiskola címet. Ehhez meg kellett nyerni mind a fenntartót, mind a vezetést. 2008-ban és 2011-ben is meg tudták erősíteni a címet, 2012-ben pedig Örökös Ökoiskolává váltak, és **a fenntartó jóváhagyásával munkaközösséggé alakulhatott a környezeti nevelési munkacsoport.**

Egyszerűbb azoknak az intézményeknek az ökoiskolává alakulása, ahol a vezetői elkötelezettség nagyfokú, hiszen a vezető személyes példamutatása hat az egész intézményre, a munkatársakra, a diákokra, az intézmény működésére. Könnyebb a fenntartóval, a működtetővel való kapcsolatépítés, együttműködés. Ugyanakkor a munkacsoport tagjai önkéntesen vállalják a feladatokat, így nem kötelezettségből, nem kényszerből dolgoznak.

Az ETG-ben a partnerség az intézmény beágyazottságából fakadóan több évtizedes múltra tekint vissza. A volt tanítványok szülőként, a város intézményeinek, szervezeteknek döntéshozóiként, de akár alkalmazottaiként is szívesen segítik a gimnáziumot. Egy-egy családból akár már a harmadik generáció jár az iskolába, ezért is fontos a külső partnerek számára az intézmény jövője. Az iskolai alapítvány támogatásában jelentős szerepet vállalnak a szülők és a helyi vállalkozások. Gyakran közvetlenül a projekteknek nyújtanak anyagi vagy szakmai segítséget. Ugyanakkor tudják, hogy szükség esetén az intézmény diákjai, pedagógusai is segítenek a településen – például a Máltai Szereletszolgálat, a Családsegítő, a könyvtár, a múzeum és a Művelődési Központ is kérhet önkénteseket tevékenységeihez.

Az ETG jó kapcsolatokat épített ki a környékbeli általános iskolákkal, hiszen 47 településről érkeznek a diákok a gimnáziumba. Az ottani pedagógusokkal munkaközösségi szinten vagy egy-egy témában (környezeti nevelés, tehetséggondozás, felzárkóztatás) rendszeresek a megbeszélések.

A környezetvédelemmel foglalkozó civil szervezetek foglalkozások tartásával, szakemberek biztosításával és oktatócsomagokkal segítenek, cserébe a gimnázium tanulói, tanárai részt vesznek e szervezetek versenyein, programjain.

Fontosnak tartják, hogy a helyi TV és az iskolaújság rendszeresen tájékoztasson programjaikról, céljaikról, hogy minél szélesebb közönséghez eljussanak a fenntarthatóság tanulásával kapcsolatos információk.

38 Ld. https://iskolataska.educatio.hu/index.php/intezmenyi_innovacio/jo_gyakorlatok_list/kereses/srcRegio=0&srcMegye=0&srcTelepules=&srcAlkTer=0&srcIntTip=gim&srcKif=Esze%20Tam%C3%A1s (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

39 plan-do-check-act

A külső kapcsolatok mellett meghatározóak a belső együttműködések. Az éves munkaterv összeállítása a munkaközösségek programjai, javaslatai alapján történik. A védőnő is aktív szereplője az iskola egészségnevelő munkájának. Az egyes programok megvalósításában összeszokott csapatok vesznek részt, de nem zárnak ki senkit, bárki csatlakozhat (iskolai ünnepségek, témanap, vetélkedők, tanári tapasztalatcserék és természetesen a fenntarthatósági programok szervezéséhez, lebonyolításához). A vezetés nem kezdeményező a fenntarthatósági tevékenységben, de nem gördít akadályt a megvalósítás elé, a kapcsolataikkal segítik a szervező munkát. A DÖK kifejezheti véleményét több kérdésben, és nagy hagyománya van a diáknapiaknak és a diákok által szervezett programoknak is.

A fenntarthatóságra nevelés szinterei és formái az Esze Tamás Gimnáziumban

Az ökoiskolák életének minden mozzanatát előbb-utóbb áthatja a fenntarthatóságra nevelés. A nevelés szinterei lehetnek a tanítási órák, a szabadidős, tehetséggondozó, felzárkóztató foglalkozások (egész napos iskola), az iskola működtetése, felhasznált anyagai. Ebben a részben az ETG néhány tanórán kívüli gyakorlatát mutatjuk be.

A **terepgyakorlat** a terepen, tantermen kívül, a környezet valóságában megszerezhető tudás, illetve elvégezhető tantervi követelmények teljesítéséhez biztosít feltételeket, lehetőséget. A terepgyakorlat az ismeretszerzésre összpontosít a megfigyelések, vizsgálatok, kísérletek elvégzésével. Egy tájolási, tájékozódási gyakorlat, a növényhatározás, a vízmintavétel és a kémiai vagy bioindikációs vizsgálat, vagy a lakóhelyi szociokulturális adottságok megismerése mutatja, milyen színes lehet a terepen végzett munka. Fontos, hogy a terepen alkalmazandó eljárásokat a tanulók előzőleg megismerhessék, felkészülhessenek a tennivalókra, pontosan megértsék, hogy mi a célja a foglalkozásnak. A tartalom megtervezése mellett pontos időtervre is szükség van. A terepen általában felerősödnek a tanulók tanulási képességeiben rejlő különbségek, így gondoskodni kell különböző nehézségű, összetettségű feladatokról is.

A terepgyakorlatok feladatait általában a tanulók együttműködő tevékenységére építik, ezért figyelni kell a csoportok kialakítására. A terepgyakorlat a megismerő folyamat része, tehát az azt előkészítő és az arra épülő hagyományos szervezésű tanórákkal egységben szükséges megtervezni. A terepgyakorlat lehet akár egy tanórányi időtartamú is (például tájolási gyakorlat, időjárás érzékelő-, mérőgyakorlat). Megszervezhető tanórak tömbösítésével, például úgy, hogy az adott hét időkeretét órarendi változtatással egymást követő tanórákká szervezik. A terepgyakorlat tartalma egyszerre több tantárgy ismeretét is integrálhatja akkor is, ha egyébként a tantárgyakat önállóan tanítjuk (például a településen átfolyó vizek vízminőségének vizsgálata egyaránt érintheti a földrajzot, a kémiát, a biológiát és a társadalomismeretet). A gyakorlatot ekkor a tevékenységbe bevonható tantárgyak együttes időkeretének terhére tervezik, vagy szakköri, tehetséggondozó foglalkozásként tartják meg.

Egy-egy hosszabb terepi tanítási projekt – a lebonyolítás időtartama szerint – lehet **téma-nap** vagy **témahét**. Ilyenkor a lakóhely, illetve az iskola környékének valamilyen környezeti értékét vagy problémáját vizsgálják a projekt módszer alkalmazásával. Egy, az adott helyszínen megismerhető, fellelhető, megtapasztalható valódi probléma köré szerveződik a tanulás. A városi akadályverseny a város épített és természeti, környezeti értékeit ismerteti meg a diákokkal, illetve felhívja figyelmüket a környezeti problémákra. A jelentkezés önkéntes – nem szabad erőltetni azoknak a tanulóknak a részvételét, akik tanulási képességeik fejletlensége, hiányosságai miatt csak sodródónak a többiekkel, nem kaphatnának megfelelő feladatot. Tapasztalat szerint az izgalmas, a tanulókat valóban érintő, érdekes témák megtalálása nemritkán a tanulási nehézséggel vagy beilleszkedési zavarokkal küzdő tanulók aktivizálása, motiválása érdekében is igen hasznosnak bizonyul. A munkában mindig helyet kell kapnia a könyvtári munkának, az információszerzési és -feldolgozási gyakorlatoknak.

Terepi mérésen a mátészalkai Esze Tamás Gimnáziumból: Vízmélység mérése, Vízminőség-vizsgálat, Mérés terepen

A **projekt-típusú** tanulásra is folyamatosan fel kell készítenünk tanítványainkat, megismertetve velük a különböző drámatechnikákat, drámapedagógiai módszereket is. Ezek a hagyományos módszereknél jobban, eredményesebben szolgálják a feladatok végrehajtásának megtervezését, és jártasságot adnak a valóságos problémák kollektív megoldásában. Engedik, hogy a tanulók folyamatosan szembesüljenek döntéseik következményével. Gyakorlatot szerezhetnek különböző ismerethordozók kezelésében, tájékozódhatnak különböző információs központokban, alkalmazhatják a többi tantárgyban megtanultakat, és mozgósíthatják a tananyagon kívüli ismereteiket is.

A **tanulmányi kirándulások** megszervezésében sok tapasztalattal rendelkeznek az iskolák. Az utóbbi időben azonban úgy tűnik, mintha kiürülne ez a kifejezés, annak ellenére, hogy a kirándulásnak jelentős pedagógiai értéke van. A tanulókörösség összekovácsolása, az élményszerzés, az együttlét öröme ötvöződik a közelebbi, távolabbi tájakkal, nevezetességekkel való megismerkedéssel, hazánk felfedezésével. Lehetőséget ad a jelentős, híres, érdekes tárgyakkal, esetleg személyekkel, jellegzetes helyekkel, természeti értékekkel való találkozás élményének megélésére, de akár egy üzem (hulladékkezelő, vízmű, energiaszolgáltató) környezetvédelmi tevékenységével való megismerkedésre is. Ez a nevelési forma elsősorban nem valamilyen tantervi feladat teljesítését szolgálja. Célja főképpen a közösség, és azzal együtt a személyiség fejlesztése. E fejlesztési feladatot szolgálhatják különböző megismerő, tanulási helyzetek is, kaphatnak a tanulók különböző ismeretszerző feladatokat, készülhetnek kiselőadással, végezhetnek gyűjtőmunkát stb. A tanulmányi kirándulást a tanítás nélküli munkanapokra szervezik az intézményben, vagy 1-2 tanítási óra tömbösítésével, esetleg délutáni foglalkozásként. A környezeti munkacsoport pénzügyi lehetőségeinek függvényében (pályázatok, szponzorok és szülői támogatás segítségével) továbbra is szervez környezeti nevelési tanulmányi kirándulásokat.

Az **erdei iskola** szervezésének időkerete annak megfelelően biztosítható, hogy programja mely tantervi tartalmakat dolgozza fel. Megszervezésére a terepgyakorlatokhoz hasonlóan tervezhetők az óraszámok, hiszen az erdei iskola nem az iskola tanórán kívüli tevékenységeinek a része. Az ETG tíz éven át szervezett a biológia-kémia emelt óraszámú osztályai számára erdei iskolát. A részvétel nem volt kötelező, az otthon maradó tanulók a párhuzamos osztályok óráira jártak. A kísérő tanárokat az elutazott osztályok óráitól felszabaduló tanárok helyettesítik.

Kidolgozott erdei iskolai programmal és munkafüzettel érkeztek Tiborszállásra, ahová általában május második felében vagy szeptember 2-3. hetében utaztak ki (vonattal vagy kerékpárral, 20 km-re az iskolától). A pontos dátum meghatározása az éves munkatervben történt. A környezeti nevelési munkacsoport vállalta minél több pedagógus bevonását a programba, a cserélődés biztosítására. Az erdei iskolába utazó diákok esetében elmaradnak a terepgyakorlatok. Az utóbbi években a költségek nagyarányú emelkedése és a pályázati források megszűnése miatt ez a program elmaradt.

Erdei iskola helyett a szünetekre szervez több alkalommal az intézmény környezetvédelmi tábor az ország legkülönbözőbb vidékeire. A tábor nem iskolaidőben zajlik, és önkéntes, mivel a költségeknek csak kis részét tudják pályázatokból előteremteni. A tábor témái az erdei iskola és a témahetek programjához illeszkednek. A természetes környezet vizsgálata, az épített környezet megismerése, kulturális örökségünk védelme és az egészséges életmódra nevelés is mindig szerepel a tematikában.

„Bezöldülő” osztályok versenye

A verseny keretében a környezeti nevelési program alapján a projektben az intézmény kilencedik évfolyamos osztályai kötelezően vesznek részt, mindenki személyre szabott feladattal. A tanév elején a munkatervben nevesített koordinátortanár egyeztet a környezeti nevelési munkacsoport tagjaival: ki melyik hónapért vállal felelősséget, és egyeztet a 9. évfolyam osztályfőnökeivel is az ütemezésről. Az osztályfőnökök szerepe fontos, hiszen ők segítik a feladatok szétosztását, az egyes tevékenységek koordinálását. Az osztályok választanak maguknak diákkordinátort, akivel a koordinátortanár tartja a kapcsolatot. A munkaközösség tagjai az ütemtervnek megfelelően minden hónapra egy gyakorlati és egy elméleti feladatot tűznek ki. Többféle tevékenység, feladat fordul elő: üzemlátogatás, feladatlapok megoldása, gyűjtőmunka, internethasználat vagy a környezetben való megfigyelés, kiállítás vagy kampány szervezése Zöld Jeles Napokon, terepi mérés, vizsgálat, tantermek, iskola „díszítése”, rendben tartása, interjú készítése. Az osztályok tanulói az így kapott feladatokból választhatnak az egyéniségükhöz legjobban illeszkedőkből – természetesen egyeztetve az osztálytársakkal, hiszen minden feladatot meg kell oldani. A programban minden diák kap(hat) feladatot; nem kötelező részt venni benne. Több esetben a szülők is bekapcsolódtak: például fogyasztékkal élő ember felkutatása az interjúhoz, egészséges ételek készítése a bemutatóhoz, felvonuláson való részvétel.

A program zárásakor az adott hónapért felelős tanár a kiadott feladatok megoldását értékeli, majd az eredmények összesítő táblázatba kerülnek, mely folyamatosan nyomon követhető az iskola egyik faliújságján. A tanév végén az összesített eredmények alapján jutalmakat osztunk ki (csoport- és egyéni jutalom osztályonként 1-2 főnek, az osztályfőnök és a koordinátor javaslata alapján).

Néhány lehetséges feladatot sorolunk fel.

- Megismerik a diákok a település környezeti közszolgáltatásait (távfűtés, vízmű, szennyvíztisztító, hulladéklerakó stb.), azok szerepét a település környezeti állapotában.

- Konkrét tevékenységet fejtenek ki a település vagy az iskola környezeti állapotának javítása érdekében (virágok gondozása, tantermek felújítása). Ezen tevékenységeket az alapítvány keretében önkéntes tevékenységként, közösségi szolgálatként is elszámolják.
- Jeles napokra akciókat szerveznek.
- Írásbeli feladatlapokat oldanak meg.

Komplex természettudományos program fenntarthatósági témákkal

Bármilyen tematikával indítható **szakkör vagy diákkör**, (természetismeret, csillagászat, környezeti problémák, egészség és környezet stb.) bármilyen szakos kolléga által. Kapcsolódhat egy adott tantárgy környezetvédelmi anyagaihoz, lehet komplex jellegű, több tárgyra kiterjedő, és lehet a szemléletmód formálására irányuló, tantárgyak fölötti program is. Bármely módszer alkalmazható a felsoroltak közül. Az ETG évek óta nagy sikerrel működteti a (fenntarthatósági témájú) komplex természettudományos szakkörét.

A gimnázium 9–12. évfolyamos tanulói számára szervezett eseti vagy folyamatos program (sorozat)on egy-egy téma kerül a középpontba (levegő, víz, talaj, fény, zaj, egészség, táplálkozás stb.). Bár a természettudományok gyakoribbak, a fenntarthatóság értékköre lehetővé teszi más szakosok bevonását is – az irodalom, a művészetek, a sport tanára, az egészségnevelő, a védőnő, és kiemelkedően a könyvtár szakos kolléga bevonása kiemelten fontos.

Ha szakkört szervez az intézmény, akkor 60–80 órára szóló részletes tanmenet alapján dolgoznak sok terepi feladattal, tevékenységgel. Az éves munkaterv elkészítésekor megtervezik a témanapok számát, témáját, és kiválasztják a program megvalósítását szervező munkacsoportot (8–10 fő), akik összeállítják a feladatokat a helyszínnek megfelelően, és biztosítják a szükséges eszközöket, megszervezik az óra- és teremcseréket. A következő leírás az eseti programokra vonatkozik.

Az alkalom lebonyolítása előtt két héttel meghirdetik a diákok körében, a részvétel önkéntes (mindig túljelentkezés van). A jelentkezőkből a szervezők azokat részesítik előnyben, akik nem szoktak hiányozni, vagy még nem vettek részt ilyen programban. A kiválasztott diákokból vegyes korösszetételű, 8–15 fős csapatokat hoznak létre. A koordinátortanár elkészíti a csapatok forgószínpadszerű beosztását a helyszínekre (8–10 helyszín), amit a szükséges információkkal együtt kitesz a faliújságra.

Az adott napon a tanulók csapatukkal nem a tanítási órákon, hanem az egyes helyszíneken jelennek meg: általában a szertárakban vagy kisebb tantermekben zajlik a program. A program délutáni foglalkozás keretében is megvalósítható. Egy helyszínen 25–35 percig tartó tevékenységet, feladatsort valósítanak meg (kísérlet, mérés, adatok megjelenítése, önálló kutatás a neten, szakirodalomban, vita, korábbi ismeretek fel-

használása a problémamegoldásban, tesztek, totók, képrejtvény és számtalan kreatív, érdekes feladat). A helyszínen lévő pedagógus a feladatok kiosztása mellett segíti a megvalósítást. Nem a számonkérés, hanem a tanulási folyamat van a középpontban. Figyelik a tanulók együttműködését, esetleg kicsit irányítják is, hiszen a diákok nem mindig ismerik egymást. A pedagógus ilyenkor segítő, konzultáló munkatárs.

Víz projekt

Diákok által szervezett kampány

A program zárásánál a tanárok értékelik a csoportok munkáját, és az összesítést követően eredményhirdetésre és jutalomosztásra is sor kerül. A program befejezése után a diákoktól és kollégáktól visszajelzéseket kérnek, és a szükséges korrekciókat elvégzik.

2.2.3. Fővárosi lakótelepi általános iskola és gimnázium

A 80-as években a közoktatásban innovációs folyamat indult el, melyet az innovatív nevelőtestületek ki is használtak. Különböző tantárgyi kísérletek biztosítottak lehetőséget a továbbfejlődéshez. Ilyen kísérlet indította el a Lágymányosi Bárdos Lajos Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola és Gimnáziumot is ezen az úton. A kísérletben való részvétel önkéntes volt, és akit érdekelt a kísérlet, teljes erőbedobással kezdett munkához. Az **innováció** lehetősége, a módszertani megújulás nagy kihívás volt mindenkinek. Itt is igaz, hogy „Kell egy jó csapat!” ahhoz, hogy a fejlesztések beinduljanak. A projektcsapat 8–10 főből állt.

Az intézmény környezeti nevelési tantárgyi kísérleten keresztül, és iskolakert kialakításának tervével indult el ezen az úton. A témavezető dr. Havas Péter egyetemi docens irányításával új tevékenységi formákat próbáltak ki a pedagógusok, és pályázati forrásokat is kerestek. Nagy lehetőséget látott minden pedagógus abban, hogy (akkor még minisztériumi engedéllyel) új tananyagtartalmakat építhettek be a helyi tantervbe, és próbálhattak ki a tanítás során. Ekkor már erdei iskolai helyszíneket is kerestek, erdei iskolai programokat dolgoztak ki. Rendszeresen vitték a tanulókat a különböző helyszínekre erdei iskolába, és átadták egymásnak a tapasztalataikat.

A 90-es évek elején vették fel a kapcsolatot az akkor megalakuló Magyar Környezeti Nevelési Egyesülettel (MKNE), és tőlük igen sok támogatást kapott az intézmény a szakmai munkájához. A nevelőtestületből többen beléptek az egyesületbe. A 90-es évektől rendszeressé váltak az intézményben a **terepgyakorlatok**, az **erdei iskolák**, a tavaszi és a nyári **vízi-, kerékpáros túrák** vagy a **gyalogos vándortáborok**, a **környezeti szemléletformáló, természetvédelmi tevékenységek, játékok**. Tapasztalataikat a tanárok budapesti és vidéki tanfolyamokon, cikkekben adták tovább a kollégáknak.

Az első pályázati projekt lezárult, de a **tevékenységek folytatódtak**. A tankert és a vizes élőhely kialakítása megtörtént. Fásították az iskolaudvart, és az iskolakertet olyan bemutatókertté akarták fejleszteni, melyet a környék iskolái és óvodái is használni tudnak az élőlények és azok életritmusának tanulmányozására. Pályázati pénzből terepi vizsgálódásra alkalmas eszközöket, környezeti nevelési detektív-koffereket, komposztkereteket vásároltak, ezek az eszközök segítették a munkájukat.

A Fővárosi Pedagógiai Intézetből (FPI) Lehoczky János kereste meg az iskolát, és ajánlotta a környezeti nevelés terén komoly tapasztalatok birtokában lévő szakmai közösségnek, hogy csatlakozzanak az FPI Környezeti Nevelési Központjához, vagy oktatóközpontként a Környezet- és Természetvédelmi Oktatóközpontok Országos Szövetségéhez (KOKOSZ). 1997 óta a szövetségben aktívan tevékenykednek. Munkájukat 2012-ben Enikő-díjjal jutalmazták.

Egyre több kollégát vontak be a feladatokba. Közben az ELTE kétéves posztgraduális képzésén több kolléga sikeresen elvégezte a környezeti nevelő képzést, az MKNE szervezésében meghirdetett Cselekvő környezeti nevelés c. tanfolyamot, erdei iskolai képzést és a Tokajban szervezett terepi vezető- és környezeti szakértőknek szervezett képzést. Minden konferencia és program kezdettől fogva jó alkalmat teremtett a többi hasonló gondolkodású iskola megismerésére, a kapcsolatépítésre, a tapasztalatszerzésre. A tanárok részt vettek a környezettel, illetve a fenntarthatósággal kapcsolatos konferenciákon (például Iskolák zöldítése, vagy az Egészséges életmód konferencia), és az ott tapasztaltakat átadták a kollégáknak. Volt, ahol szekciót vezettek, volt, ahol a szekció munkájának kidolgozásában vettek részt.

A fenntarthatóságra nevelés fokozatosan az iskolai munkaterv része lett, és ezek a tevékenységek szervesen beépültek az iskola életébe. Az Ókoiskola pályázat kiírásakor az elsők között nyújtották be a jelentkezésüket, és 2005-ben már Ókoiskolaként tevékenykedtek, majd szintén az elsők között kapták meg az **Örökös Ókoiskola** címet.

A vezetőség, az ókoiskola vezetője és a munkaközösség-vezetők minden tanév elején megbeszélik a tanév fő feladatait, így a közösen kialakított **munkatervet** – melynek már része az ókoiskolai program is – ismerteti az intézményvezető, majd a nevelőtestület elfogadja. Ezek után készül el az Ókoiskolai munkaterv és az intézmény munkaközösségeinek a munkaterve, mely szintén tartalmazza az ókoiskolai programokat is.

Ma már az iskola teljes életét áthatja a fenntarthatóságra nevelés: projekteket, témnapokat, erdei iskola programokat szerveznek, tanulók terepgyakorlatokon vesznek részt, megünneplik a Zöld Jelen Napokat, szelektíven gyűjtik a hulladékot, és a korábban felsorolt tevékenységeket is folyamatosan végzik. A napközis tanulóknak a szabadidős foglalkozásaik alkalmával havi rendszerességgel szerveznek programokat, versenyeket a Meteorológiai világnap, a Környezetvédelmi világnap alkalmából, „Táplálkozz egészségesen!” és egyéb témákban. Ezeknek a tevékenységeknek a beillesztése az iskola életébe ma már természetes. A legtöbb program, tevékenység tanórán kívül is megvalósítható, a témnapok, erdei iskolák pedig a pedagógiai program részeként szerepelnek az iskola életében.

Budapesten az iskolák a fenntarthatóságra nevelés megvalósításában nagyon különböznek egymástól. A lehetőség minden iskolának adott, de hogy milyen mértékben használják ki ezeket a lehetőségeket, az már az intézményvezetés és a nevelőtestület közös döntésétől függ. Szerencsére sok jó példát lehetne bemutatni, mert mindegyik iskola más. **Az iskolák lehetőségei, adottságai, de még a környezetük, a személyi és tárgyi feltételeik is különböznek, így a fenntarthatóságra vezető út is más és más lesz.** Azt hihetjük, hogy a fővárosi lakótelepi környezet nem kedvez az ilyen tevékenységeknek. Igen, a környezet valóban nem inspiráló, de a fenntarthatóságra nevelést mindig először az adott környezetben kell megvalósítani, és erre még az ennyire urbanizált hely is alkalmas. Legyen az általános iskola, gimnázium, szakközépiskola vagy szakiskola – mindegyik iskolatípusban találunk jó példát városi ökológiai törekvésekre.

Iskolakert és iskolatő létesítése budapesti lakótelepi környezetben

A Lágymányosi Bárdos Lajos Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola és Gimnáziumban már 1985-ben elkezdődött az iskolakert kialakítása, mely forráshiány miatt nagyon las-

san, apróbb lépésekben valósult meg. Az egyre rosszabb állapotba kerülő iskolaudvarból iskolakert kialakítása igen nagy feladat volt. Az iskola 1958-ban épült, és az udvar kialakításánál az építkezés során megmaradt törmelékekkel töltötték fel azt. A legnagyobb problémát ez jelentette.

Az **iskolakert** kialakításának lépései.

1. A terep felmérése – az iskolaudvar megfelelő részének kiválasztása.
2. Az anyagi forrás megteremtése: szponzorok keresése, szülői támogatás felmérése, alapítványi támogatás, intézményfenntartói támogatás, pályázati forrás.
3. Megvalósítás – diákok, pedagógusok, szülők, egyéb támogatók bevonása a konkrét munkák elvégzésébe.

A „Bárdos” iskolatava

Gyógynövényсарok

Először csak a kert kialakítása történt meg, majd 2000-ben a kb. 16 m²-es **tó** is elkészült (melynek mélysége alkalmas a benne élő halak áttelelésére is), az iskolakert kialakításánál felsorolt lépések szerint. A tavat a szülők segítségével telepítették be. Vízinövényeket, halakat kapott az iskola, a békák maguktól költöztek be a tóba. A Duna közelsége miatt időnként már megjelenik egy-egy tőkésréce pár is.

Az iskolató tisztítása

Veteményes a tankertben

Pályázati keretből **fűszer- és gyógynövénykert**et is kialakítottak a kert másik részében, majd madáretetőket, odúkat vásároltak, melynek kihelyezésével 2008-ban a **Madárbarát kert** címet is elnyerte az intézmény. Az odúk tisztítása, karbantartása is folyamatos feladat a tanév során. Ebben a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület egyik lelkes munkatársa segít az intézménynek. Az iskolakertben még kerti tanösvényt is terveznek.

Az iskolakert és az iskolató gondozása, fenntartása folyamatos munkát igényel, így a konyhakerti részben a tanórákhoz kapcsolódóan a tanulók kerti munkákat is végeztek és végeznek, és szakköri keretben is folytatják ezt a munkát. Minden évben egy alkalommal a szülők is bekapcsolódnak az iskola és az iskolakert szépítésébe, karbantartásába, melyhez anyagi forrást az intézmény alapítványa biztosít. A legnagyobb munkát az iskolató tisztítása jelenti (3-4 évenként szükséges), mivel vegyszereket nem használnak a karbantartáshoz. Ilyenkor a teljes növényzet kiemelése, a víz kiszivattyúzása előtt a halak kimentése, az összegyűlt iszap kimerése, az aljzat köveinek a tisztítása komoly fizikai munkát igényel, melyben a pedagógusokon kívül a szülők is sokat segítenek. Természetesen a halak „megmentése”, és a későbbiekben a biztonságos visszatelepítése a tanulók feladata. A nagyobbak pedig a többi munkában is tudnak segíteni.

Erdei iskolák szervezése a lágymányosi Bárdosban

A Pedagógiai programban szerepel az erdei iskolák szervezése, melyet pályázati és alapítványi támogatással, valamint önként vállalt szülői befizetésekből finanszíroz az intézmény. Ez a tevékenység minden évben része az Iskolai és az Ökoiskolai munkatervnek.

A **pedagógus előkészítő munkájának** első lépése a tanév elején az erdei iskola helyszínének a kiválasztása, és a körülbelüli bekerülési költség megállapítása, majd ennek a szülői értekezleten történő megvitatása, elfogadása. Az elfogadást és a költségek vállalását a szülők írásban is megerősítik. Középiskolás tanulók esetében az erdei iskola helyszínének kiválasztásakor érdemes meghallgatni a tanulók javaslatait is. A helyszínek évenként változnak. Vannak jól bevált erdei iskolai helyszínek, ahová időnként visszatér egy-egy pedagógus az osztályával. A kiválasztás szempontjai közül a legfontosabb, hogy az erdei iskola minősített legyen, mert ez garancia az ott folyó környezeti nevelésnek. A minősített erdei iskolák szakmailag jól felkészültek, a személyi és tárgyi feltételek biztosításával, változatos programlehetőségekkel várják a tanulókat. A helyszín és az időpont kiválasztása után azonnal szükséges az erdei iskolával a kapcsolat felvétele, a kiválasztott programok megbeszélése és a foglalás. Az erdei iskola programok szerinti

Erdei iskola Tihanyban, túra az Arany-sziklára

lebonyolítása a helyszín szakembereinek a feladata, ez azonban nem jelenti azt, hogy a kísérő pedagógus csak a háttérből figyel.

Az erdei iskolát az intézmény minden évben május első hetére tervezi, de már április hónapban elkezdik a tanulók a felkészülést a táborra: anyagokat gyűjtenek a helyszín természeti, építészeti, társadalmi környezetéről, melyet a pedagógussal megbeszélnek, rendszereznek.

A pedagógus feladatai az erdei iskolában: a szakvezetők tájékoztatása a tanulók előzetes tudásáról; a tanulók szerveződéseinek irányítása; a programok alatt a tanulóknak szükség esetén egyéni segítségnyújtás; a programok lebonyolításához szükséges nyugodt háttér biztosítása és a szabadidő szervezése; önálló (egyéni vagy csoportos) fenntarthatósággal kapcsolatos tevékenységek szervezése. A kísérő pedagógus feladata a felkészülés a természetben játszható érzékenyítő és egyéb típusú környezeti neveléssel kapcsolatos játékokra is. Jó, ha a tapasztaltakat a gyerekek rögzítik rajzban vagy írásban, legkésőbb a programok zárásakor az erdei iskolai vagy a gyűjtőfüzetben. Ennek tartalmát is értékeli a pedagógus; valamint a tanulói tevékenységeket a programoktól függően folyamatosan is értékeli. Az erdei iskola végén – amennyiben a helyszínen a programvezetők ilyen nem szerveznek – érdemes játékos vetélkedőt szervezni a táborban tanultakról, tapasztaltakról.

A pedagógus feladata **az erdei iskolát követően az iskolában:** az erdei iskolában készült munkákból, esetleg tárgyakból, fényképekből kiállítás készítése; az erdei iskolában megfigyeltek, tapasztaltak beépítése a tananyagba; a teljes tábor értékelése diákok és szülők felé; továbbá az intézményvezetés és az erdei iskolai szolgáltatók számára.

A fa mint élőlény, nyersanyag és szimbólum – projekt

A magyar–német–katalán közös projektet az iskola 3 éves nemzetközi együttműködés (COMENIUS iskolai együttműködések) során fejlesztette ki és valósította meg mint ötletgazda és koordinátori intézmény.⁴⁰ A tanulásszervezés meghatározó szempontjai a tanulók aktivitásának biztosítása, az előzetes ismeretek és tudásuk feltárása, és a helyes ismeretek kialakítása voltak. Tanulóközpontú pedagógiai eljárásokat alkalmaztak, melynek során nem a tananyag elsajátítása állt a projekt során a központban, hanem a tanulók tapasztalatok által szerzett ismereteit tartották fontosnak és hangsúlyosnak. Ezekre a későbbiekben is építhettek. A témnapok, az erdei iskolák is lehetőséget nyújtottak az új tanulásszervezési lehetőségek megvalósításához, a tanulók komplex fejlesztéséhez, a téma sokrétű feldolgozásához. Folyamatosan alkalmazták az igen fejlesztő hatású csoport- és páros munkát és a kooperatív tanulásszervezést.

Minden részt vevő ország elvégezte a feladatokat. Kérdőíves felmérést követően a tanulók Az én mesefám címmel rajzokat, meseillusztrációkat, különböző technikákkal őszi fasort, fatanulmányokat készítettek. Az első évben Logó pályázatot hirdettek, a díjnyertes alkotást a partnereik is elfogadták projekt logóként. Az iskolák egészét érintő feladatokon kívül személyes kapcsolatok építése is folyt, kissé akadozva a nyelvi nehézségek miatt. Levelező diákpárok alakultak (német-magyar, katalán-magyar), és a tanulók az ismerkedésen túl e-mailen keresztül közös feladatot is megoldottak. Mind a három intézményben ismerkedtek a gyerekek a fával mint nyersanyaggal. Kisebb tárgyakat, modelleket, használati tárgyakat készítettek fából önállóan és a szülőkkel közösen is, melyekből szintén kiállítást készítettek minden intézményben. Mindhárom iskolában meghirdették a Szép fa fotópályázatot tanulóknak és pedagógusoknak külön. A győztes

40 Ld. még: [https://iskolataska.educatio.hu/index.php/intezmenyi_innovacio/fo_gyakorlatok_list/kereses/srcRegio=7&srcM egye=0&srcTelepules=&srcAlkTer=mod&srcIntTip=alt&srcKif=A%20fa%20mint%20%C3%A9l%C5%91%C3%A9ny](https://iskolataska.educatio.hu/index.php/intezmenyi_innovacio/fo_gyakorlatok_list/kereses/srcRegio=7&srcM egye=0&srcTelepules=&srcAlkTer=mod&srcIntTip=alt&srcKif=A%20fa%20mint%20%C3%A9l%C5%91%C3%A9ny (utolsó letöltés: 2016. március 24.)) (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

Projektfal

pályamunkákat elküldték egymásnak a partnerek, a képekből iskolai kiállítást rendeztek. A magyar diákok felkutatták Magyarország híres fáit, ezek legendáit, és térképet készítettek a feladathoz. Mindhárom iskola a saját országuk őshonos fáiról képeket, információkat gyűjtött az internetről, illetve a környezetükből. Ezeket a képeket memóriajáték és puzzle készítéséhez is felhasználták. A teljes játék a három ország képanyagából áll össze. Fával kapcsolatos dalokat gyűjtöttek és tanultak meg a gyerekek. A német és katalán gyerekek megtanulták a Szellő zúg távol című Bárdos-dalt, és CD-n elküldték a hangfelvételt. A gyerekek Saját országunk diákszemmel címmel fogalmazást írtak.

Rendhagyó környezetismeret-órákat szerveztek az iskolakertben. Ennek során levél- és kéregvizsgálatot, fa magasságmérést, termékek megfigyelését, környezeti hatások vizsgálatát végezték el. A német partnertől ajándékba kapott almafacsemetét elültették, és folyamatosan figyelték a fejlődését. Már az első év tavaszán **témanapot** szerveztek az iskola összes diákjának. A projektben kiemelt szerepet töltöttek be a **múzeumokban szervezett rendhagyó tanítási órák**, múzeumi foglalkozások. Rendhagyó múzeumi órákat például a következő helyeken és témákban tartottunk:

Kéregvizsgálat az iskolakertben

- Magyar Természettudományi Múzeum – Bölcsőtől a koporsóig.
- Magyar Mezőgazdasági Múzeum – Fából készült tárgyak, híres fák; Hazai erdőink és élőviláguk.
- Szépművészeti Múzeum – A fa mint szimbólum a képzőművészetben; A fa mint hordozóanyag – látogatás a múzeum restauráló műhelyében.
- Nemzeti Múzeum – A Rákóczi-családfa és fából készült használati tárgyak vizsgálata. A múzeumlátogatás után elkészítették a gyerekek (szüleik segítségével) a saját családfájukat.
- A Nemzeti Galériában a fából készült középkori szobrok tanulmányozása.

A projektben résztvevők a Természettudományi Múzeummal közösen olyan vándorkiállítás anyagát készítették el, melynek témája a tölgy volt. A kiállítás az ELTE múzeumpedagógus hallgatóinak és az iskola tanulóinak munkáiból állt. Az iskolai kiállítás után az ELTE dísztermében állították ki a képeket, tablókat, nagy sikerrel. Ezt a kiállítást a kerület tanulói közül többen is megtekintették.

A projekt eseményeiről a projektfalon keresztül tájékozódhattak az érdeklődők. A „Bárdos” 10. évfolyamos tanulója a Tempus Közalapítvány által meghirdetett honlapkészítő pályázaton harmadik helyezést ért el a projekt honlapjának megtervezésével.

A projekt elkészült produktumai:

- projekt-logó,
- Szép fa – fotókiállítás és verseny,
- őshonos fák listájának összegyűjtése,
- fogalmazások, rajzok,
- vándorkiállítás – múzeumpedagógusok és diákok munkáiból,
- memóriajáték őshonos fákból,
- Fák könyve.

Tekergő program iskolaotthonos osztályban

A környezeti neveléssel és múzeumpedagógiával foglalkozó **szabadidős program**⁴¹ Budapesten bármilyen összetételű alsós tanulócsoporthoz alkalmazható, és szakkörként is szervezhető. Természetesen adaptációval más nagyvárosban is megvalósítható, ahol több múzeum, kiállítótér, tájház található. A program az 1. osztálytól végigvezeti a tanulókat a környéken található múzeumok foglalkozásain az életkori sajátosságait figyelembe véve. Lehetőség nyílik a környék, illetve a város nevezetes épületeinek, szobrainak és egyéb nevezetességeinek megismerésére is. A tanévet a programban résztvevők erdei iskolával zárják.

A program újszerűsége a múzeumi foglalkozások iskolai tananyagba építésében rejlik, ez ma még nem jellemző az iskolákban. A múzeumi foglalkozások, a szobrok, a nevezetes épületek – köztük a múzeumi épületek – megismerése nem kíván semmiféle előismeretet. A látottakra, a tapasztaltakra épülnek az alkalmak. Ez a biztosítéka, hogy a sajátos nevelési igényű gyermekek, a különböző háttértudással rendelkező tanulók is hátrányok nélkül vehetnek részt a programban.

Az **egész napos** tanulásszervezési forma nagyon sok lehetőséget nyújt a tanulók sokoldalú fejlesztésére, a szabadidő hasznos eltöltésére. Olyan tudást, érzelmi töltést nyújt, melyet a tanulók a későbbi életükben jól és eredményesen használhatnak. A szülők ezekben a tevékenységekben támogatják a pedagógust, szívesen veszik, hogy ilyen szabadidős foglalkozásokat szerveznek az iskolában.

Kuka kupa – témanap

A témanap teljes egészében átvehető, adaptálást csak annyiban igényel, hogy az intézménynek meg kell találni a megfelelő helyszínt, ahol a tevékenység lebonyolítható. Témanapok szervezése már több iskolában gyakorlat, és a szelektív hulladékgyűjtéssel

41 Elérhető itt: https://iskolataska.educatio.hu/index.php/intezmenyi_innovacio/fo_gyakorlatok_list/kereses/srcRegio=7&srcMegye=0&srcTelepules=&srcAlkTer=mod&srcIntTip=alt&srcKif=tekergo%C5%91 (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

Hulladék válogatása játékosan

Készül a Kuka-blues

minden intézmény foglalkozik már. A játékos forma felkelti a tanulók érdeklődését a téma iránt.

A „Bárdosban” az Ökoiskola csoport szervezi a környezeti, illetve fenntarthatóságra neveléssel kapcsolatos tevékenységeket. A feladatok megtervezése, részletes kidolgozása, a lebonyolításban az aktív segítségnyújtás a csoport feladata. A témanap lebonyolításába bevonják a pedagógiai asszisztenseket is. A lebonyolítás után a témavezető írásos beszámolót készít, amit ismertet a nevelőtestülettel.

Ezen a témanapon játékos keretek között tanulhatják a tanulók a szelektív hulladékgyűjtést, vagyis megismerkednek a hulladékfajták csoportosításával, azt a valóságban is elvégzik. Ugyan a téma alkalmas több tantárgy egyes ismereteinek beolvasztására, mégsem kapcsolódik egyetlen tantárgyhoz sem – nem a tananyag elsajátítása az elsődleges feladat, hanem az attitűdformálás, szemléletalakítás. A témanap lehetőséget ad a tanulók központú pedagógiai eljárások alkalmazására, és biztosítja a saját tapasztalaton alapuló tanulást. Az előzetes gyűjtőmunkában a plakátok készítését is szívesen végzik a tanulók. A tanulók párban és csoportban dolgoznak, feladatokat oldanak meg, játékosan tanulnak. A versírástól az énekig, a hulladékok csoportosításától a hulladékok kereséséig, a hulladékból szobor készítéséig többféle feladatot kipróbálhattak. A téma újszerű feldolgozását segítik például a következő feladatok: rövid reklámfilm a szelektív hulladékgyűjtés népszerűsítéséről (dramatikus játék), vagy az egészséges táplálkozásról és a hulladék viszonyáról.

A tanulók aktivitásának biztosítása mellett fontos a gyerekek előzetes ismereteinek, tudásának feltárása, a helyes ismeretek kialakítása, a tévhitek megszüntetése. A tanulók a játékos tevékenységek révén könnyebben elfogadják a szelektív hulladékgyűjtés normáját.

2.2.4. Szakképző intézmény, szakiskola

Az ökoiskolai tevékenység bármelyik szakképző intézményben igen sok területen segíti az ott folyó munkát, a tanulók nevelését-oktatását. Elképzelhetetlen a diákok felkészítése a munkaerőpiac követelményeire a fenntarthatóság pedagógiája nélkül, mert ez ma már a gazdasági tényezők fontos része.

„Az ökoiskolai munka középpontjában álló, a fenntarthatóságra nevelés céljait szolgáló valós környezeti, társadalmi problémákkal foglalkozás nemcsak a környezeti nevelés

céljait szolgálja, hanem erősíti a szakképzésben részt vevő diákok önbizalmát, fejleszt személyiségüket. A fenntarthatóság témakörei mind olyan témakörök, melyek feldolgozása során a diákok a való életben felhasználható releváns tudása gyarapszik, készségeik fejlődnek.

A szakképzés azért különösen alkalmas terep a fenntarthatóság pedagógiája számára, mivel a valós élethez, a gazdasághoz fűződő kapcsolata sokkal közvetlenebb, mint a közoktatásé.”⁴²

Segíti a diákokat az ökoiskolai tevékenység:

- » a döntések vállalásában,
- » a csoportban való együttműködésben,
- » a kezdeményezésben,
- » a problémák megoldásában,
- » a projektek során megtanulják kiszűrni a releváns információkat,
- » a munkavállalói készségek fejlesztésében stb.

A projektek során elkészült produktumok kapcsolatban állnak a választott szakmákkal, és ez is fontos a későbbi munkavállalás eredményessége szempontjából.⁴³

Az ökoiskolai szemlélet megvalósulása a dunajvárosi Lorántffy Zsuzsanna Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium falai között

A környezeti nevelés célja a környezettudatos magatartás, a környezetért felelős szemléletmód kialakítása, a természeti és társadalmi értékek megőrzése, az embert és az őt körülvevő környezetet tisztelő szokásrendszer érzelmi, értelmi, esztétikai és erkölcsi megalapozása. Az elérendő értékek, erkölcsi célkitűzések közül néhány (a többit ld. az 1.4. fejezetben):

- képesség az élet sokszínűségének, a testi, lelki, szellemi élet harmóniájának a felismerésére;
- olyan kulturáltsági fok és tudati állapot elérése, amelyben az ember ismeri a világ és önmaga eredetére vonatkozó elképzeléseket, és azokban a maga meggyőződése szerint hisz;
- a természet és a társadalom törvényeinek megismerése és tiszteletben tartása, ezekkel harmonizáló magatartásformák kialakítása;
- törekvés a mértékletességre, a jövő nemzedékek életlehetőségeihez való jogának meghagyására.

Mindenki számára egyértelmű, hogy a környezetszennyezés nem áll meg sem az ország határainál, sem az egyes emberek ajtajánál. Ezért van olyan nagy jelentősége annak, hogy mindenkiben tudatosuljon a környezetre féltő gonddal vigyázó szemléletmód, és a feltétel nélküli tenni akarás a környezet és természet védelméért. Ebben a tevékenységben jelentős részt kell, hogy vállaljon az iskola, mind az elméleti, információs ismeretek elterjesztésével, mind a tevékeny részvételre való ösztönzéssel.

Ezzel az elvekkel van szoros összefüggésben az iskola pedagógiai programja is, s ennek megfelelően végzik az iskola tanárai is tanító-nevelő tevékenységüket. A kilencvenes évek elején a környezettudatos szemléletformálás elsősorban a tanórai tevékeny-

42 Jaczenyik Enikő, Lukács Lászlóné, Réti Mónika, Varga Attila: Ökoiskolai útmutató – Gépészeti szakcsoport, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Budapest 2009. 12. old.

43 ugyanott, 13. old.

ségekben nyilvánult meg, mely tevékenység később is fennmaradt. Tanórai keretek között működik 2001 óta a nemzetközi **BISEL bioindikációs projekt**. Óriási jelentősége abban rejlik, hogy a tanóra kivihető a szabadba, ahol kötetlen formában sajátíthatják el a diákok a tananyagot. A BISEL-módszer a vízminőség ökológiai változásait kutatja, a mederlakó makroszkopikus gerinctelen indikátorok jelenlétére vagy éppen hiányukra összpontosít. Ezek az élőlények állandóan a vízben tartózkodnak, így a ritkán előforduló és a nagyon kis mértékű szennyeződések is észlelik. Tehát a vizsgálat alapja, hogy a vízminőség hatással van a flórára és faunára; minél érzékenyebb egy élőlény, annál tisztább vízre van szüksége; minél tisztább a víz, annál többféle élőlény található benne; a makrogerinctelenek a vízminőség indikátoraiként szolgálnak.

Az BISEL akcióprogram működésének célja:

- » a magyarországi vízfolyások minőségének folyamatos figyelése a BISEL-módszer segítségével – országos monitoring rendszer fokozatos kiépítése;
  - » az informatika alkalmazása a természettudományos oktatás, a környezeti nevelés során;
- » a megfigyelési adatok folyamatos rögzítése, valamint információcsere a bisel.hu honlapon keresztül;
  - » félévente országos találkozó szervezése szakmai továbbképzés és tapasztalatcsere céljából;
- » a BISEL-módszert megismerni és alkalmazni kívánó tanárok számára akkreditált tanártovábbképzés szervezése;
- » a vízminőség-vizsgálati módszer megismertetése határon túli magyar tanárokkal.

A tanulók a projekt segítségével új tanulási módszert ismernek meg, valamint a csapatmunka rejtelmeibe is belekóstolnak. A vizsgálatok kiegészíthetők a GPS-méréssel és a számítógépes feldolgozással, ezek a mai, ún. „Z” generáció számára még vonzóbbá teszik ezt a fajta tevékenységet.

A **környezettudatos intézményi működés** keretében (egy sikeres pályázatnak köszönhetően) évek óta eredményes a szelektív hulladékgyűjtés, valamint a tanműhelyben a komposztáló. A megvalósítás első lépése az információszerzés és közvélemény-kutatás volt. A diákoktól kapott pozitív visszajelzést követte a feladatok konkretizálása, vagyis a szükséges eszközök és anyagok beszerzése. A program megvalósításához komoly támogatást kapott az iskola a Dunanet Kft. munkatársaitól, amely nemcsak szakmai, gyakorlati tapasztalatok formájában nyilvánult meg, hanem gyakran anyagi formában is.

Makrogerinctelenek összegyűjtése a Lebuki patakánál

Ezek után helyezték ki a gyűjtőedényeket a tájékoztató feliratokkal, és a helyes használatra utaló és buzdító plakátokkal. Két palackzsugorító berendezést is vásároltak, amelyek az összegyűjtött palackok kisebb helyigényű tárolását szolgálták. A szelektíven gyűjtött anyagok továbbszállítása is megoldódott, a műanyagot a Dunanet Kft. vette át, az alumínium dobozokat egy főiskolai társaság.

Az **iskolai munkaközösségi projekthetek** programjaiban mindig ott szerepelt a környezet-óvás. A diákok jobbnál-jobb ötletekkel neveztek a HuHa, azaz a hulladékból hasznosat versenyre. A bőrdíszműves diákok kreativitását és ügyességét dicsérték a régi, elszakadt dolgokból

**Saját tervezésű táska és sál
hulladék-anyagokból**

Ismerkedés a bioetanol-készítéssel a Pannónia Ethanol üzemben

újjá varázsolt táskák, pénztárcák. A nagyanyáink ruháiból megálmodott legdivatosabb ruhákról sem gondolta senki, hogy legalább 30–50 éves múltra tekintenek vissza. Az elkészített remek munkákat egy héten keresztül csodálhatták meg a város lakói az Öko-design kiállítási program keretében.

A sok-sok közös munka, a kifogyhatatlan új ötletek, az aktívan tevékenykedők gyarapodó létszáma végül arra indította az iskola közösségét, hogy megpályázza a megtisztelő Ökoiskola címet, amelyet sikerült kétszer elnyerni, végül 2013 óta az örökös jelzővel is kiegészíteni.

Természetesen az iskola aktivitása a környezet- és természetvédelem terén azóta sem csökkent. Jelenleg is zajlik a Hot Stuff Climate Net (Klíma-barátság projekt), melynek nemzetközi programnyitó napján ötven diák és pedagógus vett részt közös játékban 2014. február 26-án. Egy másik nyertes pályázat révén – a gazdagító programpárok tehetségfejlesztése keretében – igen hasznos környezetvédelmi projektben vesznek részt az iskola kilencedik évfolyamos diákjai. Ők az elméletben tanultakat kiegészítik az üzemi praktikákkal. A projekt programjának összeállításakor elsődleges szempont volt, hogy az elméleti információkhoz minden esetben kapcsolódjon olyan ipari fejlesztési technológia, amely révén a diákok a gyakorlatban is megtapasztalhatják az alternatív, s egyben környezetkímélő megoldásokat. A megújuló energiaforrások témakörének feldolgozását például gyárlátogatás követte a Dunaújvárosi Papírgyár biogáz üzemében, illetve a Pannónia Ethanol üzemben.

Tantárgyakhoz kapcsolható, iskolán kívüli programok: tábor, ökoszakkör, akciók

Napjaink fiatalságára sokan mondják, hogy szívesebben tölti szabadidejét a virtuális világban, mintsem közvetlen közelről tapasztalni meg a természetet. Az erdei iskola, a terepi gyakorlat vagy egy jól megszervezett tanulmányi kirándulás nyújtotta empirikus tapasztalat nem helyettesíthető virtuális vagy osztálytermi valósággal. Hasonló célokkal szerveződnek a környezetvédelmi táborok is.

A tanórán kívüli programok olyan miliőt eredményeznek, amelyet a tanórai keretek – a maguk szigorú szabályai miatt – nem tudnak biztosítani. Sokkal oldottabbá válik a tanár-diák közötti kapcsolat a megváltozott partneri viszony miatt. Az iskolában több éven

Takarítás az iskola melletti Erdei Tornapályán

keresztül jól bevált gyakorlat alapján zajlottak a nyári környezetvédelmi táborok, ahol kiválóan ötvözhetők a környezet- és természetvédelem elméleti és gyakorlati feladatai.

A **környezetvédelmi tábor** feladata elsődlegesen a kijelölt területeken a különböző környezetvédelmi mérések elvégzése és a kiértékelés. A táborban mindig fontos szempont a közösségi kapcsolatok ápolása is. A tábor időtartama tíz nap, ez alatt a tanulók különböző környezetvédelmi terepi gyakorlatokat végeznek. A kapott eredményeket értékelik, és minősítik a vizsgált paraméterek alapján a mintákat. Munkájukról írásos

dokumentációt készítenek. A vizsgálatok révén a tanulók gyakorolják a környezeti elemek tanulmányozását, a károsító hatások okainak felderítését, megismerését.

A környezetvédelmi tábor nyitott mindenki számára, aki szeretne megismerkedni a különböző mérési módszerek metodikájával, a környezetkárosító komponensek vizsgálatával és nem utolsósorban a környezet állapotának javítási lehetőségeivel. A táborhely közelében élő, nyaraló tulajdonosokkal ápolott jó kapcsolatok érdekében a környező kuttak vizének vízvizsgálata is megtörténik. Eközben a lakók is megismerik a környezeti elemek védelmének fontosságát.

A környezetvédelmi táborban végzett mérések szervesen kapcsolódnak a környezetvédelem alapjai, analitika, környezettechnika, valamint környezettan tantárgyak elméleti és gyakorlati óráihoz. A tanórákon megismert anyagot a táborban, a gyakorlatban is magas szinten rögzíthetik a tanulók. Számos lehetőség van a különböző mintavételezési eljárások megvalósítására, a vizsgálatok elvégzésére, begyakorolására, valamint a kapott mérési eredmények alapos kiértékelésére, határértékekkel való összehasonlítására és a megfelelő következtetések levonására.

Érdekes és hasznos programnak bizonyult a diákok körében az **ökoszakkör**. A szakkörön gyakorlatilag pedagógiai projektek sora valósul meg kötetlen keretek között, melynek révén a diákok környezeti és fenntarthatósággal kapcsolatos új kompetenciái gyorsan fejlődnek. A témák kiválasztása közös ötletbörze révén történik. Minden projekttemához kapcsolódik egy üzemlátogatás, vagy természeti érték megtekintése. A diákok a hallottakat és látottakat rögzítik, majd véleményezik, illetve kiegészítik az újabb ötleteikkel. A projekttermék lehet még akár faliújság, plakát, vagy éppen egy sörösdobozokból épített napkollektor.

Minden évben egyre nagyobb létszámmal kapcsolódik be az iskola a **TeSzedd akcióba**. A 2013/2014-es tanévben negyvenkét diák és hat pedagógus 23 zsák hulladékot gyűjtött össze.

Szakiskolai jó gyakorlatok tára

Az Iskolatáskában, az Educatio honlapján fenntartott és folyamatosan fejlesztett jó gyakorlatok listájában,⁴⁴ a szakiskola intézményi adatbázisban, módszertani témakörben (vagy egyszerre pedagógiai ÉS módszertani témakörben) – már most **számos** ökoiskolai jó gyakorlat szerepel. Például ÖKO – Globalizációs projekt; Diákkonferencia projektzár-

44 https://iskolataska.educatio.hu/index.php/intezmenyi_innovacio/jo_gyakorlatok_leiras/1395654194.edu; A jó gyakorlatok leírása a nyomtatási ikon mögött rejtőzik.

róval; „Zöld Jeles Napok” – ÖKO programok; «Ökosuli»; Érted? Érted... – Ökonap szervezése az iskolában; Komposztálási lehetőségek a mezőgazdasági szakmacsoportos oktatásban, természettudományi órákon, és természetvédelmi szakkörön; Mi így csináljuk: ÖKOISKOLA; Ökoiskola program megvalósítása a speciális szakiskolában; „Ökoiskolaiság a mindennapokban”. Az ökoiskolai előrelépést vállaló szakiskolák számára mindenképpen javasolható nemcsak a rokon, de az összes szakképzési terület jó ökoiskolai gyakorlatának áttekintése, hiszen az ökoiskolai működés a pedagógiai munka egészét (és az iskola életének nem pedagógiai vonatkozásait is) áthatja, tehát szakmacsoporttól független elemei is vannak.

„Terepgyakorlat – A lakóhelyi szociokulturális adottságok megismerésétől a környezeti vizsgálódásokig igen színes lehet a terepen végzett munka. Fontos, hogy a terepen alkalmazandó eljárásokat a tanulók előzőleg megismerhessék, felkészülhessenek a tennivalókra, pontosan megértsék, hogy mi a célja a foglalkozásnak. A terepgyakorlat tartalma egyszerre több tárgy ismeretét is integrálhatja, akkor is, ha egyébként tantervileg a tárgyakat önállóan tanítjuk. A terepgyakorlatok önkéntes alapon szerveződnek mind a tanárok, mind a tanulók részéről. (Például Mártélyon a holtág vízminőségének a vizsgálata egyaránt érintheti a földrajzot, biológiát, kémiát és a társadalomismeretet.)”⁴⁵

ÖKOISKOLA

45 Forrás: HISZK Szakiskola és Szakközépiskola Eötvös József Székhelyintézmény, „ökosuli” jógyakorlatok.

3. Továbblépést segítő ajánlások, adatbázisok

Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül adatbázisok elérhetőségeit, illetve olyan szakirodalmat teszünk közzé, melyek jól hasznosíthatóak az ökoiskolai programok tervezésénél, megvalósításánál.

3.1. Szervezetek

Olyan országos szervezeteket mutatunk be, amelyek hatékony segítséget tudnak nyújtani Ökoiskola program tervezésénél, megvalósításánál.

OKTATÁSKUTATÓ ÉS FEJLESZTŐ INTÉZET

Az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet alapfeladatát a magyar közoktatás, esetenként a felsőoktatás fejlesztése érdekében végzett kutatási, fejlesztési, innovációs és szolgáltatási tevékenység jelenti. Elméleti kutatóhelye és gyakorlati fejlesztője a köznevelési, felsőoktatási és felnőttképzési környezeti nevelési programoknak. Fenntartja az Ökoiskola hírlevelet, melyen iskolaidőben kéthetente a legfrissebb híreket osztja meg a hírlevélre feliratkozókkal. Elérhetőség: ofi.hu Székhely: Budapest.

KÖRNYEZET- ÉS TERMÉSZETVÉDELMI OKTATÓKÖZPONTOK ORSZÁGOS SZÖVETSÉGE

A KOKOSZ a Magyarországon működő természet- és környezetvédelmi oktatóközpontok országot lefedő hálózata, mely összehangolja az oktatóközpontok tevékenységét és képviseli érdekeiket. Elérhetőségek: +36-20/9893-673; kokosz.hu Székhely: Gánt.

MAGYAR MADÁRTANI ÉS TERMÉSZETVÉDELMI EGYESÜLET

Az MME a madarak védelmével hozzájárul az emberi életminőség és a biológiai sokféleség megőrzéséhez Magyarországon. Ennek érdekében együttműködik a lakossággal, az önkormányzatokkal, a gazdálkodókkal és az állami természetvédelemmel. Elérhetőségek: +36-1/275-6247; mme.hu Székhely: Budapest.

MAGYAR KÖRNYEZETI NEVELÉSI EGYESÜLET

A MKNE célja a környezeti nevelést feladatuknak vallók segítése, rajtuk keresztül a magyar társadalom ismereteinek, környezeti tudatosságának és felelősségének fejlesztése, gondolkodásának és életmódjának környezetbaráttá alakítása. Elérhetőségek: +36-1/321-4796; mkne.hu Székhely: Budapest.

ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET

Az OEE célja az erdőgazdálkodás elméleti és gyakorlati alapjainak gazdagítása, a természeti értékek megóvásának elősegítése, valamint a társadalom hosszú távú érdekeinek és a fenntartható fejlődés szakmai alapelveinek a képviselete. Elérhetőségek: +36-1/201-6293; oe.hu Székhely: Budapest.

KÖRLÁNC EGYESÜLET

Az egyesület célja a helyi közösségek bevonásával történő olyan tantervek és programok fejlesztése, amelyek a helyi környezeti értékek megóvására, a nehézségek és problémák megelőzésére, megoldására irányulnak. Elérhetőség: korlanc.uw.hu Székhely: Csömör.

HUMUSZ SZÖVETSÉG

A Humusz célja, hogy Magyarországon a fenntartható termelés és fogyasztás napi gyakorlattá váljon. Azért dolgoznak, hogy rendelkezésre álljon az ehhez szükséges ismeret

és akarat, illetve kialakuljon a szükséges társadalmi, gazdasági és környezeti feltételrendszer. Elérhetőségek: +36-1/386-26-48; humusz.hu Székhely: Budapest.

KÖRNYEZETI TANÁCSADÓ IRODÁK HÁLÓZATA

A Környezeti Tanácsadó Irodák Hálózata 1997 óta fűzi egybe azon zöld szervezeteket, amelyek kiemelt tevékenységei közé tartozik a lakossági környezeti tanácsadás. Elérhetőségek: +36-46/505-077; kothalo.hu Székhely: Veszprém.

3.2. Szakemberek

Országosan számos kiváló szakember dolgozik a környezeti nevelés területén. Az Ökoiskola kritériumrendszerének való megfelelés, az ahhoz igazodó programok tervezése és megvalósítása azonban a környezeti nevelésen belül sajátos ismeretrendszert igénylő feladat. Ezen feladatok szakmai segítői elsősorban az OFI Ökoiskolával foglalkozó szakemberei, az Országos Ökoiskola Forrásközpont, valamint a Regionális Ökoiskola Forrásközpontok szakemberei lehetnek.

Az ökoiskolák természetesen más szakemberek segítségét is igénybe vehetik munkájuk folyamán. Közülük ajánljuk a fent felsorolt civil szervezeteket és szakembereiket, valamint azon helyi jelentőségű civil szervezeteket, amelyek behatóan foglalkoznak az ökoiskolák programjait érintő feladatokkal.

3.3. Hálózati programok

ÖKOISKOLA HÁLÓZAT

Az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet (OFI), és a környezeti nevelésben leginkább innovatív iskolák által 2001 óta kialakított hálózati együttműködés. Az intézmények egymással és az OFI szakembereivel is kapcsolatot tartanak. Az OFI az aktuális lehetőségek szerint folyamatosan fejleszti az Ökoiskola Hálózatot: működteti a címpályázatot, továbbképzéseket és pedagógiai segédanyagokat fejleszt. Az SH/4/5 kódszámú, Zöld Óvoda-, Ökoiskola programok kiszélesítése című projekt keretében, az Ökoiskola Hálózat stabilitása és harmonikus fejlődése érdekében Ökoiskola Forrásközpont Hálózatot hozott létre, országos és regionális ökoiskolai és zöld óvodai forrásközpontok közreműködésével. A forrásközpontok olyan magas színvonalú eredményeket, gazdag pedagógiai tapasztalatokat felmutatni képes szervezetek, amelyek alkalmasak a címeket elnyerni szándékozó közoktatási intézmények számára a cím elnyerését segítő szakmai szolgáltatások nyújtására. Az országos forrásközpontok biztosítják a program szakmai, logisztikai hátterét, míg a regionális forrásközpontok elsősorban a pályázni szándékozó iskolákkal történő, minél szélesebb körű és eredményesebb kapcsolattartásért és az új, ökoiskola koordinátor (pedagógus) továbbképzésekért felelősek. Az SH/4/5 projekt révén jött létre a jelen útmutató. A projekt a Svájci-Magyar Együttműködési Program támogatásával valósul meg.

REFERENCIAINTÉZMÉNYEK HÁLÓZATA

A referenciaintézmények területi, regionális és országos szintű hálózata változatos kínálati rendszert biztosít az intézménylátogatásra, hospitálásra, az adaptív tanulás és az önfejlesztő gyakorlat megerősítésére. A referenciaintézmények elsődlegesen, rendszeresen, folyamatosan és differenciált kínálattal szolgáltatják ehhez a hálózati tanulási folyamathoz a mintákat. Részt vesznek az intézmények nagyobb közössége számára szervezett szakmai műhelyek tartalmi kínálatának biztosításában és megvalósításában.

Pedagógiai kultúrájuk és eszközrendszerük egészében példászerű, és koherenciával rendelkezik: tanulmányozható és komplex módon vagy elemeiben átvehető. A referenciaterületek több, összefüggő, kidolgozott „jó gyakorlatuk” alapján különböző referenciaterületekhez sorolhatók, és akár több referenciaterületen is kínálhatnak adaptálható mintákat.

GÉNIUSZ HÁLÓZAT

A tehetséggondozó szervezetek, szakemberek összefogása, információs kapcsolata révén a Gényusz Hálózat erőteljesen képes megjeleníteni a tehetségek ügyét szakmai-oktatáspolitikai fórumokon, illetve a gazdasági döntéshozók előtt is. A hálózat minden pontja szakmailag korrekt tehetségszolgáltató munkát végez, felkészült szakemberekkel, akiknek fontos szerepük van a tehetségek azonosításában, felismerésében, illetve abban, hogy a tehetséges gyerekek számára megtalálják a legmegfelelőbb tehetséggondozó programot. Vállalják, hogy a tehetségekkel nemcsak pedagógusok, hanem, ha szükséges, pszichológus is foglalkozik, illetve a szülőkkel is intenzíven tartják a kapcsolatot. Az egyik legfontosabb elem azonban a többi Tehetségponttal való együttműködés, az információcsere, a legjobb tehetségszolgáltató gyakorlatok kölcsönös megismerésének és átadásának szándéka.

MAGYAR ÉLŐFALU HÁLÓZAT

A Magyar Élőfalu Hálózat népszerűsítése, hozzáférhetővé tétele nemcsak nevelői szempontból elsődleges, de az útkeresés miatt is fontos, mivel az ököfalvak mint közösségi modellek mintaértékű humánökológiai elkötelezettségű kezdeményezéseket és megoldásokat ajánlanak. Megismerésük: út a saját környezettudatosságunk kialakításához.

Az eltérő természetföldrajzi környezetben létrejött modellkísérletek igazi értéke a mozaikosság, a sokszínűség. A fenntarthatóság mással nem helyettesíthető szerves műveltségi műhelyei, tudásközpontjai minden érintett, így a döntéshozók felé is szolgálhatnak kitörési pontokkal, kipróbált mintákkal. Ezek egyúttal közgazdaságilag és erkölcsileg is felbecsülhetetlen értékű, de ugyanakkor kevés anyagi befektetést igénylő „projektek” a környezeti nevelés, a jövő nemzedék tudatformálása tekintetében. Tanulmányozásuk, szervezésük és a jó példák terjesztése elengedhetetlenül szükséges.

3.4. Képzések

TOVÁBBKÉPZÉS ÖKOISKOLA-VEZETŐKNEK

30 órás, akkreditált pedagógus-továbbképzés. A továbbképzési program alapítója az akkori Országos Közoktatási Intézet.

A képzés célja: Az iskolavezetésben dolgozók azon kompetenciáinak erősítése, melyek egy iskola ökoiskolává válásához szükségesek: ökoiskolai szempontok alapján reális iskolai munkaterv készítése, projektmenedzselés, innovációs készség, az iskolai szervezeti kultúra fejlesztése az ökoiskolai szempontoknak megfelelően. A tanfolyam elősegíti, hogy az iskolavezető az iskolafejlesztési munkája során messzemenően vegye figyelembe az ökoiskolai szempontrendszert.

ISKOLAZÖLDÍTÉS

40 órás akkreditált továbbképzés. A továbbképzési program alapítója a Magyar Környezeti Nevelési Egyesület.

A képzés célja: A résztvevők ismerjék meg a környezeti és fenntarthatóságra nevelés célját, tartalmát, módszereit, jogszabályi háttérét, nyelvezetét. Ismerkedjenek meg az iskolai környezeti nevelési programok kidolgozásának, fejlesztésének módjával, lépéseivel, az ökoiskolai kritériumok elérésének útjaival. Szerezzenek ismereteket és saját élményt arról, hogy hogyan lehet az iskola fenntarthatóságra nevelő tevékenységét fejleszteni. Szerezzenek gyakorlatot abban, hogyan kell fejlesztő javaslatokat kezdeményezni, és erre irányuló – tanulói aktivitáson alapuló – projekteket lebonyolítani. Szerezzenek ismereteket arról, hogyan lehet egy iskola működését környezeti nevelési szempontból áttekinteni és értékelni. Végül szerezzenek rutint a tantárgyakban és a komplex tanulásszervezési formákban rejlő környezeti nevelési, iskolazöldítési lehetőségek kiaknázásának, megtervezésének terén.

AKKREDITÁLT KÉPZÉS ÖKOISKOLA-KOORDINÁTOROKNAK

30 órás képzés. A 23/65/2015 számú továbbképzési program alapítója az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet.

A képzés célja: A résztvevő legyen képes olyan ökoiskolai munkatervet összeállítani a saját intézménye számára, mely reálisan megvalósítható, figyelembe veszi az adott intézmény szervezeti feltételeit és projektekre bontható. Legyen képes továbbá a saját intézménye ökoiskolai munkatervéből következő innovatív projektek hatékony megvalósítására és értékelésére. Legyen képes hatékonyan kommunikálni a fenntarthatóság pedagógiájának szemléletét a pedagógusközösségben (tantestületben) és az intézmény fenntartója felé. Legyen képes a fenntarthatóság elérése érdekében tett intézkedéseket hosszú távon fenntartani és minőségközpontúan menedzselni.

„EGÉSZ ISKOLÁS” FENNTARTHATÓSÁG

30 órás akkreditált pedagógus továbbképzés, az OFI képzési tervével.

A képzés célja: Az Ökoiskolai nevelési-oktatási program megismerése.

TOVÁBBKÉPZÉS TEREPI KÖRNYEZETI NEVELÉSHEZ

60 órás akkreditált pedagógus-továbbképzés. A továbbképzési program alapítója a Magosfa Környezeti Nevelési és Ökoturisztikai Alapítvány.

A képzés célja: Természetet ismerő, a gyerekek vezetéséhez értő, helyismerettel rendelkező szakmai vezetők képzése, akik a tanfolyam elvégzése után képesek lesznek természetismereti terepi programok kidolgozására és megtartására. A képzésen természetismereti és módszertani ismeretek elméleti és gyakorlati átadására kerül sor, neves előadókkal.

TERMÉSZETISMERETI TEREPI VEZETŐ

34 órás akkreditált továbbképzés. A továbbképzési program alapítója a Somosi Környezetnevelési Központ.

A képzés célja: Olyan szemléletmód kialakítása, amellyel a képzés résztvevői a környezeti nevelés aktív, tudatos „hírnökeivé” válhatnak, és képesek felismerni a környezeti, természeti szocializáció személyiségformálásra gyakorolt pozitív hatását, jelentőségét. A képzés fő célja, hogy résztvevői olyan tudással és gyakorlattal rendelkezzenek, melyekkel a pedagógusok képesek lesznek felkészülni erdei iskolai/természetismereti gyakorlati oktatáshoz kapcsolódó programok bonyolítására, megszervezésére.

ÖKOSODJ

30 órás akkreditált továbbképzés. A továbbképzési program alapítója a Magyar Környezeti Nevelési Egyesület.

A képzés célja: A résztvevők az ökológiai és a globális problémák kérdésköréből olyan alapozó ismereteket kapnak, melyek környezeti-nevelési munkájukhoz komoly segítséget nyújthatnak. A környezeti nevelés fogalma témakör segít elrendezni már meglévő ismereteiket, esetleg új kontextusba helyezni korábbi tapasztalataikat. A képzés során helyükre kerülnek azok a fogalmak, hatások, melyek a mai állapot kialakulásához vezetnek. Mindenütt érintjük a személyes, illetve globális dimenziókat, melyek a környezeti nevelésről alkotott szemlélet formálását célozzák. A módszertani paletta színesítése az óvodai nevelés és az iskolai oktatás gyakorlatcentrikus irányba való elmozdulását célozza. A tanfolyam muníciót ad ahhoz, hogy később mozgatói lehessenek helyi környezeti nevelési programoknak, részt tudjanak venni kisközösségek létrehozásában, fenntartásában, amelyek alapvetően szolgálgják a fenntartható fejlődés ügyét.

„FÖLDÖN, VÍZBEN, LEVEGŐBEN”

30 órás akkreditált továbbképzés. A továbbképzési program alapítója a Környezet- és Természetvédelmi Oktatóközpontok Országos Szövetsége.

A képzés célja: Az óvodai- és iskolai pedagógusokat segíteni abban, hogy környezeti nevelésük tudatosabbá, módszereik változatosabbá, játékosabbá váljék. Megismerjük és egymással összehangolják a programok szervezését, a családok bevonását. A továbbképzés mindehhez elméleti és gyakorlati ismereteket nyújt, és elősegíti a pedagógusok képességeinek fejlődését, a környezettudatos szemléletük erősödését.

„RAJTUNK IS MŰLIK”

30 órás akkreditált továbbképzés. A továbbképzési program alapítója a Környezet- és Természetvédelmi Oktatóközpontok Országos Szövetsége.

A képzés célja: A képzés elméleti és gyakorlati ismereteket nyújt az óvodai, iskolai pedagógusoknak. Az itt tapasztalt innovatív módszerek által képesek lesznek a környezeti nevelés során olyan kulcskompetenciák kialakítására, amelyek a gyermekek pozitív környezetvédelmi tevékenységét segítik.

A FENNTARTHATÓ FOGYASZTÁS A KÖRNYEZETI NEVELÉSBEN

30 órás akkreditált pedagógus-továbbképzés a Fogyasztó kúra c. modulgyűjtemény használatához. A továbbképzési program alapítója a Magosfa Környezeti Nevelési és Ökoturisztikai Alapítvány.

A képzés célja: A Fogyasztó kúra c. könyv 5–8. évfolyamon tanító pedagógusok számára készült. 48 modul részletes leírását tartalmazza, öt nagyobb témakör (Környezetünk rendszerei, Életmód, Élelmiszer, Vásárlás, Önfenntartás) köré csoportosítva. A képzés során bemutatásra kerül a fenntartható fogyasztás háttere. A résztvevők a modulok egy részét ki is próbálhatják.

3.5. Pályázatok

A jelenleg kiírt pályázatok tematikájukban, nagyságrendjükben, célcsoportjaikban rendkívül különbözőek, ezért már a pályázatok keresésénél érdemes figyelmet fordítani arra, hogy csak azok a pályázatok kerüljenek látóköreinkbe, melyek számunkra érdekesek lehetnek. Azok viszont kerüljenek oda!

Mindenképp érdemes figyelni a helyi pályázatokra. Ezeket általában (helyi, vagy megyei) önkormányzatok, alapítványok, esetleg cégek vagy intézmények írják ki. Ezekről honlapjaikon keresztül, helyi újságokból vagy személyes kapcsolatok révén szerezhünk tudomást.

Országos vagy nemzetközi pályázatokról az interneten keresztül olvashatunk. Ha beírjuk a keresőbe a „pályázatok” kifejezést, számos portál közül tudunk választani, ahol további lehetőségünk nyílik a megfelelő szűkítésre. A teljesség igénye nélkül néhány hasznos portál: pafi.hu; palyazat.lap.hu; eupalyazat.lap.hu.

Az ökoiskola programjaihoz kapcsolódó pályázatokat természetesen a szakminisztériumok honlapjain is érdemes keresni.

Akik kevésbé járatosak az internet világában, vagy nem szívesen keresgélnek önállóan a világhálón, azok számára jó lehetőséget jelenthet a különböző szakmai hálózatok levelező listájához, hírleveléhez való csatlakozás. Ilyen például az Ökoiskola Hálózat hírlevele is (ld. 3.1. fejezetben az OFI-nál).

3.6. Szponzoráció

Az ökoiskola-munkatervet úgy célszerű összeállítani, hogy az megvalósítható legyen külső segítség nélkül is, de a szponzori segítséget is be lehessen építeni. Szponzorációt csak azoktól fogadjunk el, akiknek a mindennapi tevékenysége összeegyeztethető az ökoiskola célkitűzéseivel, szemléletmódjával!

A szponzorációnak két fajtája van: az anyagi támogatás és a természetbeni segítségnyújtás. Anyagi támogatásra leginkább a szülőktől, helyi önkormányzatoktól, alapítványoktól, cégektől, vállalkozásoktól lehet számítani.

Természetbeni segítséget nyújthatnak szülők (szervezőmunkában, gyermekkísérőként), önkormányzatok (termék, eszközök térítésmentes használata, pályázatíró szakember biztosítása), civil szervezetek (saját szakembereik, eszközeik, kapcsolatrendszerük biztosítása), vállalkozások (üzemlátogatás lehetővé tétele, eszközök, nyersanyagok biztosítása), oktatáshoz, környezeti neveléshez kapcsolódó állami intézmények, szervezetek (nemzeti parkok, erdészetek, múzeumok, kiállítótermek stb.).

A szponzorokkal való hosszú távú jó kapcsolat záloga, hogy apró „ellenszolgáltatásokkal” viszonzzuk segítségüket, még akkor is, ha ezt nem igénylik. Ezek lehetnek gyerekek által készített ajándékok, iskolai rendezvényekre való meghívás, szponzori emléklap, iskolai honlapon való megjelenítés és sok más, az intézmény profiljával egybeváogó figyelmesség.

3.7. Honlapok, internetes adatbázis

bocs.hu

A honlap fő célja a szeretet-civilizáció előmozdítása a következő tevékenységeken keresztül: környezetvédelem és békemozgalom, a harmadik világ támogatása és az egyházak fejlődésének segítése, globális képzés magyar nyelvterületen, Indiában és más szegény országokban.

fenntarthatosag.lap.hu

A honlapon a fenntarthatósághoz kapcsolódó szervezetek, cikkek, hírek elérhetőségeinek gyűjteménye található.

kokosz.hu

Lásd a 3.1. fejezetben: Környezet- és Természetvédelmi Oktatóközpontok Országos Szövetsége

kornyeztineveles.lap.hu

A honlapon a környezeti neveléshez kapcsolódó szervezetek, cikkek, hírek elérhetőségeinek gyűjteménye található.

mkne.hu

Lásd a 3.1. fejezetben: Magyar Környezeti Nevelési Egyesület

energiakaland.hu

A honlap célja, hogy segítsen a pedagógusoknak az energiatudatosság kialakításában, vagyis az energiával kapcsolatos tudás bővítésében, kompetenciák fejlesztésében.

humusz.hu

Lásd a 3.1. fejezetben: Humusz Szövetség

korlanc.uw.hu

Lásd a 3.1. fejezetben: Körlánc Egyesület

mme.hu

Lásd a 3.1. fejezetben: Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület

nfft.hu

A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács hivatalos honlapja. A Tanács célja, hogy Magyarországon a fenntartható fejlődés megvalósítását a társadalom számára olyan perspektíva felmutatásával segítse elő, mely biztosítja a jelen és jövő nemzedékek minden tagja számára a méltó élet lehetőségét.

nfft.hu/muhelytanulmanyok

A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács Műhelytanulmányok sorozat azokat a tudományos publikációkat, kutatási eredményeket teszi nyilvánossá, amelyek az NFFT megbízásából készültek.

www.oeo.hu

Lásd a 3.1. fejezetben: Országos Erdészeti Egyesület

www.ofi.hu/okoiskola

Az oldal segítséget kíván nyújtani azon intézményeknek, akik a fenntarthatóság útján kívánnak elindulni, vagy továbbhaladni.

www.tisztajovo.hu

A honlap feladatának tekinti, hogy felgyorsult, környezetromboló mindennapjainkban olyan elgondolkodtató, érdekes eseményeket, információkat ragadjon ki és mutasson be olvasóinak, amivel mindenki számára tisztább jövőkép rajzolódhat ki.

3.8. Kiadványok, online és könyvtári szakirodalom

A kiadványban felhasznált források a hivatkozások lábjegyzeteiben szerepelnek. Alább olvasnivalókat javasunk az ökoiskola program iránt érdeklődők számára. A felhasznált és a javasolt szakirodalom között természetes módon átfedések találhatók.

A fejlődő országok fiataljairól magyar fiataloknak – fiatalok által. Program a globális nevelés érdekében – módszertani segédlet, összeállította: Victor András. Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, Budapest, é.n.

http://mkne.hu/modszerkosar_foglterv_globnev.php (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

Havas Péter: Az OECD ENSI szerepe a magyarországi környezeti nevelés és a közoktatás fejlesztésében. OFI Tudástár 2009. (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

ofi.hu/tudastar/kornyezeti-nevelési/oced-ensi-szerepe

Havas Péter: Kisiskolások környezeti nevelése (Réce 1.). Alapítvány a Magyarországi Környezeti Nevelésért, Budapest, 1993.

Hortobágyi Katalin: Környezeti nevelés az erdei iskolában (Réce 4.), Alapítvány a Magyarországi Környezeti Nevelésért, Budapest, 1995.

Kőpatakiné Mészáros Mária: Az egyéni tanulási útvonalak kiépítése. OFI Tudástár, 2009. <http://www.ofi.hu/tudastar/plenaris-eloadasok/kopatakiné-meszaros> (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

Legány András: Környezeti nevelés táborban (Réce 2.), Alapítvány a Magyarországi Környezeti Nevelésért, Budapest, 1993.

Nahalka István: Konstruktív pedagógia – egy új paradigma a láthatáron (I.), (III.) Iskola-kultúra 1997/2, 1997/4. <http://epa.oszk.hu/00000/00011/00122/pdf/1997-2.pdf>, <http://epa.oszk.hu/00000/00011/00124/pdf/1997-4.pdf>

Néder Katalin, Saly Erika, Dr. Szentpétery Lászlóné: „Egész iskolás” fenntarthatóság. Alapvetések az ökoiskolák nevelési-oktatási programjának fejlesztéséhez. OFI, Budapest, 2014.

http://www.ofi.hu/sites/default/files/attachments/egesz_iskolás_fenntarthatóság_-_brosúra_2014-05-14b.pdf (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

Nemzeti környezeti nevelési stratégia – alapvetés. Szerkesztette Vásárhelyi Tamás és Victor András. Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, Budapest, 2003.

Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia – alapvetés. Harmadik, javított kiadás. Szerkesztette: Vásárhelyi Judit. Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, Budapest, 2010.

http://mkne.hu/NKNS_új/layout/NKNS_layout.pdf (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

Neumayer Éva, Zentai Kinga (szerk.): Fogyasztó kúra. Magosfa Környezeti Nevelési és Ökoturisztikai Alapítvány, Vác, 2009.

Nyiratiné Németh Ibolya: Módszertani kézikönyv nemcsak környezeti nevelőknek. Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, Budapest, 2005.

Orgoványi Anikó: Természetpedagógia – Környezeti nevelés (?) haladóknak – Új Pedagógiai Szemle, 1999 szeptember.

<http://epa.oszk.hu/00000/00035/00030/1999-09-kn-Orgovanyi-Termeszettanpedagogia.html>

Pintér Tibor (szerk.): Környezeti nevelés a bemutatóhelyeken (Réce 6.), Alapítvány a Magyarországi Környezeti Nevelésért, Budapest, 2004.

Réti Mónika, Varga Attila: Ökoiskolaság és szakképzés: In Lukács Lászlóné, Varga Attila (szerk.): Ökoiskolai útmutató, Gépészeti szakmacsoport, és dr. Baráth Lajosné, Varga Attila (szerk.): Ökoiskolai útmutató, Vendéglátás, idegenforgalom szakmacsoport és Brindzáné Kárpai Ilona, Varga Attila (szerk.): Ökoiskolai útmutató, Mezőgazdaság szakmacsoport és Oktatókutató és Fejlesztő Intézet; Házlinger György, Varga Attila (szerk.): Ökoiskolai útmutató, Környezetvédelem, vízgazdálkodás szakmacsoport, és Tóthné Szegedi Katalin, Varga Attila (szerk.): Ökoiskolai útmutató, Gazdasági szakmacsoport, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 2009. pp 7–21

Saly Erika: Nemzetközi és hazai környezeti nevelési tapasztalatok összefoglalója. OFI, Budapest, 2014.

http://www.ofi.hu/sites/default/files/attachments/saly_erika_-_nemzetkozi_es_hazai_kornyezeti_nevelési_tapasztalatok_összefoglalója.pdf (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

Schmuck Erzsébet (szerk.): Jövőkereső – A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács jelentése a magyar társadalomnak. Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács, Budapest, 2010.

Schróth Ágnes (szerk.): Környezeti nevelés a középiskolában, Trefort Kiadó, Budapest, 2004.

Szerényi Gábor: Környezeti nevelés a szakkörön (Réce 3.), Alapítvány a Magyarországi Környezeti Nevelésért, Budapest, 1994.

Varga Attila (szerk.): Tanulás a fenntarthatóságért, OKI, Budapest, 2006.

<http://www.ofi.hu/kiadvany/tanulas-fenntarthatosagert> (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

Varga Attila: A magyarországi ökoiskolák hálózata, OFI, Budapest, 2009.

<http://www.ofi.hu/publikacio/magyarorszag-i-okoiskolak-halozata> (utolsó letöltés: 2016. március 24.)

Varga Attila: Környezeti kompetenciák fejlesztése a tanítási gyakorlatban. OFI Tudástár (utolsó letöltés: utolsó letöltés: 2016. március 24.)

<http://www.ofi.hu/tudastar/hidak-tantargyak-kozott/kornyezeti-kompetenciak>

Victor András (szerk.): Iskolánk zöldítése, Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, Budapest, 2005.

Megyéenként az Ókiskola és Örökös Ókiskola címekkel rendelkező, működő köznevelési feladatellátási helyek **száma**, az Oktatókutatási és Fejlesztő Intézet 2016. áprilisi adatbázisa szerint

Az az iskola, amely megfelelően készítette el pedagógiai programját, és e szerint végzi napi nevelő munkáját, könnyedén teljesíti az ökoiskolai kritériumokat. Pedagógusai bátran pályázhatnak az Ökoiskola címre. A pályázat kapcsán elvégzett önértékelés egyben utat mutat a lehetséges továbbfejlődésre.

Ön az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet SH/4/5 kódszámú, **Zöld Óvoda-, Ökoiskola programok kizselyesítése** című projektjének egyik eredményét tartja a kezében. A projekt céljai a gyerekek, diákok környezettudatosságának erősítése, a környezeti nevelési tevékenységek színvonalának növelése és a Natura 2000 területek ismertségének növelése.

Az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet projektje az országos és a regionális – zöld óvoda és ökoiskola – forrásközpontok közreműködésével országos környezeti nevelési hálózatot hozott létre. A regionális forrásközpontok (RFK) feladata a Zöld Óvoda és az Ökoiskola címet pályázásához segítséget nyújtó, szakmai tudásbővítő, tudásközvetítő regionális és helyi rendezvények szervezése, valamint a folyamatos mentorálás volt. Tanácsadók segítséget nyújtottak bármely köznevelési intézmény számára a sikeres címpályázat elkészítéséhez. Az RFK-k szervezik a pedagógus-továbbképzéseket is a Zöld Óvoda-koordinátorok, illetve az Ökoiskola-koordinátorok számára. Az országos forrásközpontok feladata a regionális forrásközpontok felkészítése, valamint pedagógiai segédanyagok és továbbképzés fejlesztése volt az OFI-val együttműködésben. A forrásközpontok szakmai segítséget nyújtottak az intézményeknek ahhoz is, hogy a Natura 2000 területekkel kapcsolatos pedagógiai tevékenységeket beépíthessék munkájukba.

A projekt keretei között elkészített pedagógiai segédanyagok: *Zöld Óvoda leszünk!, Út az Ökoiskola felé, Natúrázzunk!* (sorozat). Az ökoiskolák és zöld óvodák pedagógusainak (koordinátorainak) tudásbővítése érdekében 30 órás akkreditált pedagógus-továbbképzés is létrejött. Az ökoiskolai és zöld óvodai hálózat évtizedes fennállása óta felhalmozódott sokféle tapasztalatnak, és a környezeti nevelés, valamint a fenntarthatóságra nevelés legújabb fejlesztési eredményeinek széleskörű megosztását biztosította a hálózat, illetve a projekt.

A projekt megvalósítását a Svájci Szövetségi Tanács Hozzájárulása és a Magyar Állam társfinanszírozása támogatta a Svájci–Magyar Együttműködési Program keretében, mely a Svájci Államszövetségnek a 2004 óta az Európai Unióhoz csatlakozott országok iránti felelősségtudatát példázó finanszírozási konstrukció. A projekt sikeres és szabályos lebonyolításában a Nemzeti Koordinációs Egység (www.palyazat.gov.hu/svajci_hozzajarulas) és a Svájci Hozzájárulás Program Hivatala (www.swiss-contribution.admin.ch/hungary/hu/Home/Swiss_contribution_to_Hungary) szakértő munkatársai az OFI partnerei.

A kiadvány teljes egészében olvasható és letölthető a www.ofi.hu/sh45 felszínről.

Magyarországon a pedagógiai munkára és a működtetésre is kiterjedő, azaz „egész intézményes” megközelítés az ökoiskolai program révén 2005 óta elérte a gyermekek majdnem egyötödét. Az Ökoiskola cím a fenntarthatóság eszméiségét és mindennapi értékközvetítését jelzi a gyermekek, a szülők, a fenntartók, és természetesen a pedagógusok számára.

ISBN 978-963-436-000-1

9 789634 360001

MINISZTERELNÖKSÉG